

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 18 снежня 1987 г. № 51 (3409) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

«У СПАДЧЫНУ— ШЧЫРЫ РАДОК»

Выступае М. ТАНК

Л. ШЧАМЯЛЕУ (справа) перадае фонду свае карціны.

Выступае кампазітар У. ПРОХАРАУ.

Дабрадзейнасць, дабрачынны вечар адбыўся насць — словы гэтыя сёння ў аўторак у ДOME літаратара ў зноў набываюць сваё копішча Мінску. Прайшоў ён пад дэвізанам: «У спадчыну — шчыры радок». Найперш у сувязі з зам: «У спадчыну — шчыры радок». Многія грамадзяне, асобныя калектывы не толькі пераводзяць білет не скажаць грошы на яго рахунак, але і ля, але зала была паўнятная, прымаюць удзел у шматлікіх больш таго, не ўсе жадаючыя платных мерапрыемствах, каб змаглі трапіць на вечар. Вабі зноў жа сродкі, сабраныя ад іх, ла, канечне, гуманнасць мера-ахвяраваць фонду. Менавіта та- (Зананчанне на стар. 2).

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

Хачу зноў згадаць пра поўны грамадзянскай занепакоенасці і болю артыкул Валерыя Дранчука «Знікла памятка дзён...» («ЛіМ», № 37, 11.XI.1987 г.). Аўтар яго паведаміў сумную навіну: дзеля «касметыкі» (так гэты акт тлумачаць у ГалоўАПУ) мінскія добраўпарадкаўнікі залілі асфальтам старажытную брукавенку на плошчы Мяснікова. Дык здзіўляе ўжо такое, нават на утылітарным узроўні тлумачэнне садзейнага кіраўніцтвам ГалоўАПУ Мінгарвыканкома — нібыта патрабавалася тэрмінова палепшыць дарожнае пакрыццё, каб не надта трэсла і менш зношваліся машыны аб брук, каб тут можна было «ехаць шпарчэй і гладчэй». Але куды ж гэта «шпарчэй», калі побач складанае перакрываўанне з мноствам святлафораў? Вадзіцелі нават па правілах дарожнага руху збаўляюць тут да мінімуму скорасць. А потым—ці ж асфальт больш даўгавечны за склюдаваны камень, які, адмыслова ўкладзены ў брук, толькі з цягам часу набывае яшчэ большую гладкасць?

Сапраўды, уся сусветная практыка цывілізаваных краін, як піша аўтар, «зводзіцца да таго, каб захавалі нашчадкам кожны камень, які шліфаваўся гадамі, а ў нашым жа выпадку — многімі дзесяцігоддзямі і нават стогоддзямі. Узоры майстэрства продкаў — ці не лепшыя прапагандысты таго, як трэба ставіцца да сваёй работы і нам грэшным? Так што нездарма той тэкст, з якім гутарыў аўтар допісу, везучы гасцей Мінска, звачаў на той рэліктавы брук, а «людзі міжволі пачыналі распытваць пра горад».

Але і гэта яшчэ далёка не ўсё. Прызнацца, я чакаў, што на трывожны артыкул газеты адгукнецца наша Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры і не толькі яно, а таксама Дзяржаўны музей БССР, бо аўтар нездарма ўспомніў пра шадрынскі скульптурны вобраз — «Бульжнік — зброя пралетарыяту. 1905 г.» Тая мясціна сапраўды мае самае непасрэднае дачыненне да рэвалюцыйных падзей 1905 года ў Мінску.

Нагадаю спачатку, што зусім непадалёк, за якія тры сотні

ПАМЯЦЬ, ЗАЛІТАЯ БЕТОНАМ

метраў, пад зямлёй, на станцыі метро знаходзіцца па-мастацку даволі выразны скульптурны знак іменна пра той час. Добра, што пра гэта своечасова паклапаціліся. Але ж ён размешчаны ў такім месцы, дзе людзі натоўпам спяшаюцца на вакзал. Так што далёка не кожны заўважае ў закутку барэльэф, а калі заўважае, то прыпыняецца, каб угледзецца ў тыя святыя для нас камяні, тым больш — каб прачытаць надпіс на стылізаваных шэрагах вінтовак.

Ну, а дзе тады тое месца і памятнае камяні, калі зарыентавацца на паверхні? Мяркую, што іменна яны зараз аказаліся залітымі асфальтам. Тут, на скрыжаванні трох вуліц, непадалёку ад вакзала Лібава-Роменскай чыгункі, ля месца былых заходніх варот горада ў XVI—XVIII стагоддзях і знаходзілася асноўная маса мінчукоў —чыгуначнікаў і іншага людю горада, якія 31 кастрычніка 1905 года сабраліся на мітынг пратэсту супроць ілжывага царскага маніфесту аб грамадзянскіх свабодах. Непадалёк знаходзіўся адзін з гарадскіх астрагоў, а тут, у канцы вуліцы Захар'еўскай, былі размешчаны некаторыя гарадскія ўстановы, у тым ліку канцылярыя астрагоў. Сюды і рушыла асноўная маса маніфестантаў, каб запатрабаваць вызвалення палітычных зняволеных.

Чым усё скончылася — вядома. Па загаду губернатара войскі акружылі тэрыторыю, дзе адбываўся мітынг і выступалі вызваленныя палітвязні з заклікам змагацца за дэмакратычную рэспубліку, і адкрылі знішчальны агонь па бяззбройных людзях. У выніку — больш за 80 забітых і некалькі соцень параненых. Камяні, усяляк на

некалькі кварталаў залітыя крывёю мінчукоў... Нельга думаць, што стральба вялася непасрэдна ля будынка вакзала.

25 кастрычніка 1917 года, у дзень перамогі пралетарскай рэвалюцыі ў Петраградзе, у гэтых мясцінах зноў адбыўся грандыёзны мітынг мінчукоў і салдат у падтрымку ўлады Саветаў. Тады тут выступілі з прамовамі бальшавікі Карл Ландэр і Аляксандр Мяснікоў (Мяснікян). Таму пазней, у 1932 годзе, плошчы і далі імя Мяснікова.

Так што недасведчанасць ГалоўАПУ Мінгарвыканкома і нежаданне яго паважаць гістарычнае асяроддзе горада на гэты раз абярнуліся тым, што асфальтам аказаўся заліты рэвалюцыйны помнік, святыя камяні, на якіх засталася кроў змагароў 1905 года.

Трэба думаць, гарадскі савет Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры разам з Дзяржаўным музеем БССР хоць на гэты раз узбудзіць судовую справу супраць тых, хто асмеліўся такое нарабіць. Відаць, за кошт вінаватых і трэба было б узнавіць ранейшую брукавенку на плошчы. Зараз пачынаецца падрыхтоўка да святкавання 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі. Трэба ўсім нам паклапаціцца аб прывядзенні ў належны выгляд помнікаў рэвалюцыі. А гэты ж яшчэ адзін з першых. Калі па нейкіх ужо тэхнічных прычынах немагчыма ўзнавіць усё загубленае, дык хоць бы вярнуць брукавенку туды, дзе зараз у цэнтры плошчы знаходзіцца даволі вялікі газон. Што тычыцца камяняў былой брукаванкі, то і іх можна знайсці побач, у бардзюрах кветнікаў непадалёку.

І яшчэ адно. Мяркую, што было б справядліва, каб плошча насіла імя, якое б сведчыла аб рэвалюцыйных падзеях, што адбыліся тут 31 кастрычніка 1905 года. Для мінчукоў, для ўсіх беларусаў яны тое ж, што і расстрэл мірнай дэманстрацыі ў Пецярбурзе 9 студзеня 1905 года. Таму так і назваць — Плошча 31 кастрычніка, ці, можа, лепш: Плошча 1905 года. Спадзяюся, чытачы газеты таксама выкажуць свае думкі наконт гэтай прапановы.

Эрнэст ЯЛУГІН.

УНУМАРЫ:

Свята беларускай кнігі

2

Што за сімвалам?

Вакол аднаго геральдычнага знака

4

«СТАРОНКІ СПАДЧЫНЫ: НОВАЕ ПРАЧЫТАННЕ» ПРЭМ'ЕРА РУБРЫКІ

5—7

«Колер марской хвалі» і іншыя апавяданні А. ВАСІЛЕВІЧ

8—9

Вершы В. КОУТУН, Р. ТАРМОЛЫ, В. ШЫМУКА

12

СВЯТА БЕЛАРУСКАЙ КНІГІ

У мінскім магазіне «Светач» працуе (завершыцца ў нядзелю) першая рэспубліканская выстаўна-продаж кніг беларускіх аўтараў, а таксама твораў пісьменнікаў саюзных рэспублік і замежных краін, выдадзеных на беларускай мове. Асноўная мэта, якую ставілі яе арганізатары — Упраўленне кніжнага гандлю Дзяржкамвыда БССР і Беларускага, выдавецтва «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», Саюз пісьменнікаў БССР і рэспубліканскае праўленне таварыства аўтараў кнігі, — папулярызацыя і распаўсюджванне твораў беларускіх пісьменнікаў.

Адамчына, «Цёплы пух адуванчынаў» Уладзіслава Рубанава. Перад наведвальнікамі выступіла мастак-афарміцель дзіцячых кніжак Т. Беразенская. Зацікаўленая размова аб стане і шляхах развіцця беларускай літаратуры ішла за «круглым сталом», арганізаваным у другі дзень работы выстаўні-продажу. Удзел у ёй прынялі вядомыя нашы пісьменнікі, прадстаўнікі выдавецтваў, таварыства аўтараў кнігі, работнікі кнігагандлю, панупнікі.

У ходзе выстаўні-продажу праводзіліся кніжная латарэя, прыём папярэдніх заказаў,

Лепшы прапагандыст кнігі з Віцебска Вікторыя ТЫЛЕЦ уручае кніжку Івану Пятровічу ШАМЯКІНУ.

Фота Ул. КРУКА.

На стэндах прадстаўлена каля 900 назваў кніг — проза і паэзія, публіцыстычныя зборнікі і літаратуразнаўчыя выданні. А ўвогуле выдавецтва «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва» выпускаюць штогод каля 400 назваў кніг для дарослых і дзяцей. Аб гэтым гаварыў, адкрываючы выстаўку, старшыня Дзяржкамвыда БССР М. І. Дзялец. Ён адзначыў, што ўсім зацікаўленым арганізацыям трэба больш увагі надаваць рэкламе і прапагандзе беларускай кнігі. Наведвальнікам і ўдзельнікам выстаўні-продажу цёпла вітаў народны пісьменнік рэспублікі Герой Сацыялістычнай Працы Іван Шамякін. «Попыт на кнігу значна вырас, — у прыватнасці сёння ў ёй, — і добра, што выдавецтва многае робяць, каб задаволіць гэты попыт».

У дні работы выстаўні-продажу адбыліся сустрэчы чытачоў з пісьменнікамі Рыгорам Барадзіліным, Станіславам Шушкевічам, Эдуардам Скобелевым, Аўтарам Вольскім, Алесем Рыбаком, Яўгенам Крупенькам, Валянцінай Коўтун, Леанідам Левановічам і іншымі, прэм'еры кніг «Зеніт» Івана Шамякіна, «Падснежнікі» Івана Паўла Ткачова. «І скажы той, хто народзіцца» Вячаслава

афармленне падпіскі на зборы твораў беларускіх аўтараў. Аб тым, якое уражанне панінула выстаўна ў наведвальнікаў, сведчаць шматлікія запісы ў кнізе водгукаў. Восем наметы з іх:

«Шчыра дзякую за гэтую сустрэчу з вядомымі беларускімі пісьменнікамі. Трэба, каб такія сустрэчы практыкаваліся часцей. Асабліва гэта патрэбна нашай моладзі».

С. П. КУРБАТАВА, пенсіянерка;

«Лічым, што мерапрыемства вельмі патрэбнае. Будзем рады зноў наведваць такую выстаўку».

С. КАЛІЦКАЯ, Н. ГРЫНЕВІЧ, студэнткі БДУ імя У. І. Леніна;

«Хочацца падзякаваць арганізатарам і ўдзельнікам гэтай выстаўні беларускай кнігі і пажадаць, каб яна стала традыцыйнай — бо гэта сапраўднае свята і кнігі, і яе аўтараў, і людзей, якія аддаюць свой час, сваё жыццё прапагандзе беларускай літаратуры. Усё прыгожа, святочна, цудоўна».

К. ТАРАСАУ, пісьменнік.

На адкрыцці выстаўні-продажу прысутнічаў сакратар ЦК КП Беларусі В. А. Плячынкіна. НАШ КАР.

ДЫЗАЙНЕР І ЧАС

Аб'яднаць намаганні дызайнераў рэспублікі, максімальна выкарыстоўваць іх творчы патэнцыял для паскарэння сацыяльна-эканамічнага развіцця, павышэння якасці і канкурэнтаздольнасці айчынай прадукцыі — такія задачы паставіў Саюз дызайнераў БССР на сваім устаноўчым з'ездзе. Ён адбыўся 12 снежня ў Мінску.

Далёка не ўсе вырабы, выпускаемыя сёння прамысловасцю рэспублікі, карыстаюцца попытам на ўнутраным і знешнім рынку. Аднай з прычын гэтага выступаўшы назвалі слабае выкарыстанне магчымасцей дызайну. Эстэтычныя і эрганамічныя паказчыкі пакуль што не сталі вызнавальнымі пры ацэнцы якасці прадукцыі, што прыводзіць да матэрыяльных страт прадпрыемстваў, зніжэння тэмпаў развіцця эканомікі, попыту. Бядой многіх гаспадарчых кіраўнікоў, работнікаў навукова-даследчых і праектна-канструктарскіх арганізацый застаецца неразумнае ролі дызайну ў сучасным жыцці.

Ад саюза будуць залежаць якасць і маштабы прадукцыі кваліфікаваных дызайнераў. У наступнай пяцігодцы народнай гаспадарцы Беларускай ССР, які выбраў першым сакратаром праўлення А. Г. Длатоўскага.

У рабоце ўстаноўчага з'езда ўдзельнічаў сакратар ЦК КПБ У. А. Ляпёшкін.

БЕЛТА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Нядаўна ў Палацы культуры Мінскага вытворчага тэатра адбыліся аб'яднанні імя Ц. Я. Кіслёва адбылася прэм'ера кнігі «Дыялог» А. Дударова. Арганізатары гэтага мерапрыемства — Галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычных праграм Беларускага тэлебачання, Мінскі

аблкігагандаль, Фрунзенская, Маскоўская, Цэнтральная раённыя арганізацыі Добраахвотнага таварыства аўтараў кнігі — не памыліліся ў сваіх планах. Жадаючых трапіць на гэты своеасаблівы творчы вечар вядомага драматурга, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР А. Дударова было шмат, што немалаважна, паколькі грашовыя сродкі ад вечара пералічыны ў Савецкі фонд культуры.

Тон гаворкі — прыныповавай, патрабавальнай — задаў вядучы вечара, тэатральны крытык кандыдат мастацтвазнаўства В. Ракіцкі. Адзначаючы плённыя набыткі А. Дударова ў галіне драматургіі, ён адначасова гаварыў аб шматграннасці яго таленту. Гэтую гаворку прадоўжылі сваімі выступленнямі ніжарэжысёр І. Дабралюбаў, ацёр В. Маняеў, галоўны рэжысёр Рускага драматычнага тэатра БССР імя А. М. Горкага В. Маслюк...

А. Дудараву адказаў на шматлікія пытанні прысутных, падзякаваў творчымі планамі. Жадаючы змаглі набыць яго кнігу «Дыялог» і атрымаць у аўтара аўтограф.

НАШ КАР.

Яго ўдзельнікі выступаюць у суправаджэнні Акадэмічнага народнага аркестра БССР імя І. Жыноўіча, Сімфанічнага аркестра БДН і Аркестра рускіх народных інструментаў БДН. Журы, у складзе якога відны беларускія кампазітары Я. Глебаў, Д. Смольскі, А. Мдзівані, Г. Вагнер, Л. Захлеўны, выкарыстоўваюць на народных інструментах, прадстаўнікі музычнай грамадскасці, назаве лаўрэатаў, якія выступаюць у заключным канцэрце 28 снежня.

У рамках конкурсу адбудзецца навукова-практычная канферэнцыя па праблемах выканальніцтва на народных інструментах.

НАШ КАР.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

УПЕРШЫНЮ НАЛАДЖАНЫ КОНКУРС

З 21 ПА 28 СНЕЖНЯ У МІНСКУ БУДЗЕ ПРАХОДЗІЦЬ І РЭСПУБЛІКАНСКІ КОНКУРС ІМЯ І. ЖЫНОЎІЧА, СТАРШЫНЯ ЖУРЫ КОНКУРСУ НАРОДНЫХ АРТЫСТАў БССР М. КАЗІНЕЦ РАТКАЗАУ КАРЭСПАНДЭНТУ «ЛІМА»:

— Гэты конкурс — надзвычай важная падзея ў галіне народна-інструментальнага выканальніцтва, падзея доўгачаканая, бо дасюль выкарыстоўваліся на народных інструментах не мелі сваёй арэны для творчых спроб чытачоў і магла ўдзельнічаць толькі ў конкурсах артыстаў

эстрады. Наш час вымагае прыгожых сцен, музычную сцэну, вымагае павышэння агульнага ўзроўню выканаўцаў, а таксама палепшэння папулярнасці і прапаганды народна-інструментальнага мастацтва. На вырашэнне гэтых задач і сфармаваны конкурс імя І. Жыноўіча.

Удзельнічаць у ім будзе каля 80 маладых выканаўцаў па спецыяльнасцях цымбалы, акардэон, баян, домра, балалайка, гітара. Гэта навучэнцы і педа-

гогі з Гродна, Гомеля, Баранавічаў, Наваполацка, Пінска, Салігорска... Гэта маладыя артысты аркестра Дзяржаўнага ансамбля танца БССР і аркестра імя І. Жыноўіча, навучэнцы Мінскага музычнага вучылішча, Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі, студэнты БДК і інш. У конкурсе тры туры. Спецыяльна для першага нашы кампазітары П. Альхімовіч, У. Буднік, В. Войцік і М. Літвін напісалі абавязковыя конкурсныя творы. А наогул праграма аб'ядноўвае досыць шырокі ў стылявых і жанравых адносінах рэпертуар.

III тур пройдзе ў зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Народны мастак Беларусі Леанід Шчамялёў падараваў фонду культуры тры свае карціны. За гэты дабрачынны акт старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў уручыў мастаку дыплом фонду за нумарам 1.

Сродкі ад вечара пойдуць на рэстаўрацыю Верхняга горада ў Мінску.

Тэст і фота Ул. КРУКА.

«У СПАДЧЫНУ — ШЧЫРЫ РАДОК»

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 1). прыемства, аднак немалаважна і тое, што праграма вечара была багатая і змястоўная. Прышоўшы на вечар сустракала фотавыстаўна «Народныя святы і абрады» — некалькі яркіх старонак з жыцця народа, яго побыту, што так і прасяцаў у дзень сённяшні. А хіба маглі пакінуць прысутных абывакавымі выступленні леп-

шых самадзейных калектываў рэспублікі — вільскага гарадскога народнага хору «Світанак», харэаграфічнага ансамбля народнага танца «Карагод» Мінскага тонкасаконнага камбіната?!

Дабрачынны літаратурны вечар стаў вечарам шматлікіх прэм'ер. На ім свае новыя вершы ўпершыню прачыталі Максім Танк, Ніл Гілевіч, Рыгор Барадзілін, Анатоль Варцінскі, Яў-

генія Янішчыц, Аляксей Разанаў. Вёў вечар Уладзімір Някляеў. Прагучалі таксама і творы іншых беларускіх паэтаў Антона Вяртыгі-Дарэўскага, Янікі Купалы, Януба Коласа, Міхася Чаро-

Выступае «Карагод».

та, Уладзіміра Хадзікі, Арнадзя Куляшова — іх выканалі артысты П. Дубашынскі і В. Шушнёвіч. Кампазітар У. Прохараў вы-

канаў некалькі сваіх песень. Народны мастак Беларусі Леанід Шчамялёў падараваў фонду культуры тры свае карціны. За гэты дабрачынны акт старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў уручыў мастаку дыплом фонду за нумарам 1.

Сродкі ад вечара пойдуць на рэстаўрацыю Верхняга горада ў Мінску.

Тэст і фота Ул. КРУКА.

У. НЯКЛЯЕЎ з чытачамі.

АМАЛЬ ДЭТЭКТЫВ...

Восенню, мінулага года ўпраўленне культуры Мінгарвыканкома пры падтрымцы рэспубліканскіх органаў і ўстаноў стварыла новую арганізацыю — бюро па культурным абслугоўванні насельніцтва і працоўных калектываў «Адпачынак». Назва ўжо гаворыць сама за сябе. Дадам толькі, што за год культурна-адукацыйнага «Адпачынку» зроблена нямала: гэта ўдзел у правядзенні свята «Мінск-87», раённых святах сям'і, арганізацыя ўрачыстых провадаў прызыўнікоў на службу ў армію, вечароў-партрэтаў розных інстытутаў, заводаў, будоўляў, перадавых людзей беларускай сталіцы.

У рабоце бюро на дагаворных пачатках прымалі ўдзел пісьменнікі, журналісты, кампазітары, спевакі, драматычныя артысты, культработнікі, дыктары тэлебачання — прадстаўнікі не ўсіх творчых саюзаў, у тым ліку, народныя і заслужаныя артысты, лаўрэаты і дыпламанты ўсесаюзных і міжнародных конкурсаў, вядомыя людзі.

Як і ў кожнай «маладой» арганізацыі ёсць, вядома, у рабоце бюро пэўныя недапрацоўкі, недахопы. «Адпачынак» пакуль што вобмацкам шукае свой стыль дзейнасці і сваё месца сярод роднасных устаноў, якія займаюцца прапагандай дасягненняў культуры і літаратуры (у прыватнасці — беларускай музыкі, песні, паэзіі, публіцыстыкі).

Але ёсць у бюро «Адпачынак» і свае чыста «вытворчыя» праблемы. І нядаўні надзвычайны выпадак, які надарыўся з гэтым калектывам, паказаў, што іх неабходна неадкладна вырашаць.

11 лістапада ў дом № 35 па вуліцы Мяснікова, дзе на гэты час размяшчалася бюро, завіталі дырэктар Маскоўскага райхарчгандлю г. Мінска Аляксей Рыгоравіч Сяўрук і яго падначаленыя з будаўнічай групы. — Тут будзе створаны наш

ТОЛЬКІ НА АДНЫМ ПРЫПЫНКУ

Бадай, ніводзін мінчанін ужо не ўяўляе сабе жыццё без метрапалітэна. Сапраўды, карыстацца ім і зручна, і прыемна:

«ЛІМ» ВЫСТУПІЎ. ЯКІ ВЫНІК?

«ПАСТКА»

У надрукаваным пад такой назвай артыкуле («ЛіМ» за 25 верасня 1987 г.) узнімаўся пытанні барацьбы з наркаманіяй і таксікаманіяй, прафілактыка гэтай небяспечнай сацыяльнай з'явы.

На публікацыю адгукнулася Міністэрства аховы здароўя рэспублікі. У лісце, падпісаным першым намеснікам міністра К. Анішчанкам, гаворыцца, у прыватнасці: «У прафілактычных мэтах у апошнія гады зменшана колькасць аптэчных устаноў, якім дазволена мець наркатыкі, стаў больш жорсткім кантроль за іх прызначэннем і выкарыстаннем. Выдадзены загад, які дазваляе прадаваць медыцынскія шпрыцы насельніцтву толькі па рэцэптах».

Заканчваецца стварэнне сістэмы дыспансерызацыі пемедыцынскіх спажываючых наркатыкаў, у кожным абласным цэнтры працуюць кабінеты эксперты наркатычнага ап'янення.

ЯК ГЭТА ЗРАЗУМЕЦЬ?

У час гастролі Маскоўскага балета на лёдзе ў Палацы спорту я пабываў на прадстаўленні. Першае аддзяленне пачыналася аднаактовым балетам «Пад крыламі Расіі» кампазітара В. Раінчыка.

Гучала музыка, кружыліся лёгкія фігуркі выканаўцаў, і думалася пра тое, што ў наш час, відаць, натуральна, калі, скажам, масквічы запрашаюць кампазітара з Мінска напісаць музыку для спектакля...

Тым часам на лёдавую сцэну, змяняючы вясну, выплывала лета. Выплывала гнуткімі рускімі бярозкамі пад мелодыю... папулярнай беларускай песні «Каля грэблі шумяць вербы, што я пасадзіла...»

Лета прынесла жніво: урываюцца новыя гукі музыкі і сярод іх, зноў жа, папулярная мелодыя беларускага танца.

Настрой мой быў сапсаваны. Я разумею аўтара музыкі так: ці для В. Раінчыка беларускі фальклор і рускі адно і тое ж і таму яго можна выкарыстоўваць у творчасці, як аўтару паждаецца, ці тут проста адсутнасць, працэнт, элементарнай этыкі і добрасумленнасці. Калі б тыя народныя беларускія мелодыі былі пачуты не ў спектаклі «Пад крыламі Расіі», а ў спектаклі, прысвечаным беларускаму краю, дык тут усё было б натуральна. Вобраз зямлі быў бы напісаны яе фарбамі, яе гукамі.

А як разумець гэты «факт мастацтва»?

В. СТАШЧАНЮК,
мастак.

г. Мінск.

стол заказаў. На гэта ёсць рашэнне Мінскага гарвыканкома, прынятае яшчэ ў студзені. Каб заўтра нікога ў памяшканні не было: мы распачынаем рамонтныя работы па перапланіроўцы пакояў, — заявіў ён ад парoga.

— Гэта пытанне, Аляксей Рыгоравіч, неабходна вырашаць у тым жа гарвыканкоме, бо мы тут размяшчамся з вуснага дазволу ўпраўлення культуры гарвыканкома. Знаходзімся, дарэчы, часова. Як толькі нам дадуць новае «жытло», адразу ж вызвалім для вас гэта памяшканне. Мы зусім не супраць стала заказаў для ўдзельнікаў вайны. Толькі ж усё трыба рабіць па-людску, — адказаў яму.

— Нікога ведаць не жадаю! Не пойдзеце адсюль сёння, для вас будзе горш заўтра, — сказаў А. Сяўрук.

І каб пацвердзіць рашучасць сваіх намераў, загадаў рабочым зняць з петляў дзверы службовых кабінетаў.

Кіраўнікі бюро «Адпачынак» пазвалі ва ўпраўленне культуры і паведамілі пра пагрозу дырэктара райхарчгандлю. Там паабяцалі неж утрэці гэту справу: маўляў, працуюць спакойна, не хвалюцца.

Назаўтра раніцай, баючыся новых выбрыкаў з боку А. Сяўрука, работнікі бюро зачынілі на замок уваходныя дзверы. Двое з іх, узброеныя, не, не каламі, не нажамі, не ламамі, а толькі фотаапаратамі, арганізавалі перад дзвярыма «пікет». Аляксей Рыгоравіч слова стрываў. Прыкладна ў дзевяць гадзін раніцы ён з'явіўся перад дзвярыма разам з будгурнай, якую ўзначальвала майстар Л. Вязовіч. Далей падзеі разгортваліся, нібыта ў дэтэктыве. Пікет адціснуў ўбок. Навясны замок перапілены. Службовыя кабінеты ўзяты «штурмам».

— Сталы, крэслы, папкі — усё выносьце! — загадаў Аляксей Рыгоравіч.

Калі па трывожным звонку аўтар гэтых радкоў і аператар Беларускага тэлебачання прыехалі на Мяснікова, 35, уся маёмасць «Адпачынку» была перанесена на веранду — прыбудову да дома. Цесляры рамантавалі сапсаваныя ў час уварвання ўваходныя дзверы і ўзрывалі падлогу.

Пытанні, якія мы задалі

А. Сяўруку, Л. Вязовіч, іншым удзельнікам «штурму», ім не спадабаліся, бо мы хачелі даведацца, з кім яны ўгаднілі высяленне «Адпачынку». Не спадабаўся і аператар тэлебачання, які спакойна рабіў сваю справу.

20 лістапада ў інфармацыйнай праграме «Мінскі веснік» у тэлефелетоне «Штурм вядзе Сяўрук» я паказаў і пракаменціраваў самыя прыкрасы моманты гэтай непрыгожай гісторыі. Як зрагавалі на гэта Сяўрук і яго кампанія? На месца маёй працы прыйшла скарга ад удзельнікаў таго самаўпраўнага высялення. Маўляў, узяшы пад абарону «Адпачынак», мы паводзілі сябе нетактоўна, нават майстра Л. Вязовіч трымаў за рукі, каб яе сфатаграфавалі. Усё гэта, вядома ж, няпраўда. Гэта могуць пацвердзіць пісьменнік Васіль Якавенка і інспектар аддзела культуры Першамайскага райвыканкома г. Мінска Н. Бржазоўская, якія прысутнічалі пры ўварванні А. Сяўрука з кампаніяй...

Але давайце яшчэ раз задумаем над асобнымі калізіямі гэтай «дэтэктывнай» гісторыі. Відаць, чытачы ўжо заўважылі, што кіраўнікі Мінгарвыканкома адначасова выдалі як бы два «ордэры» на службавое памяшканне, вакод якога разгарэлася гэткае баталія: адзін — для культурработнікаў (вусны), а другі — пісьмовы — для Маскоўскага райхарчгандлю. Як кажуць, левая рука не ведае...

Наогул, «Адпачынку» не шанцуе. Калі ён быў створаны, яго «ўсялілі» ў адміністрацыйны будынак парка імя Чэлюскінцаў. Потым — сюды, на вуліцу Мяснікова, 35, дзе тады «сядзела» бух.алтэрныя гарвыканкомаўскага ўпраўлення культуры. Пасля бухгалтэрыю перавялі ў іншае месца, а бюро «Адпачынак» так і засталася там: маўляў, хай пачакаюць, пакуль ім нешта падшукаюць.

Такім чынам, бюро «Адпачынак» пазбавілася прытулку. Фактычна спынена работа цэлага калектыву, гаспадарчаразліковай дзяржаўнай арганізацыі. Дарэчы, яна працавала досыць рэнтабельна. Знік, фактычна, важны асяродак культуры.

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА,
член Саюза
журналістаў СССР.

прасторныя прыгожа аформленыя станцыі, чысціня. Але вось не можам зразумець: чаму прыпынкі ў нашым метрапалітэне абмяшчаюцца толькі паруску? Нельга ж лічыць праваю двухмоўна асветку па-беларуску адной з дзевяці станцый, дый то ў адным кірунку — у бок Інстытута культуры. Гэта аб'ява — «Асцарожна, дзверы зачыняюцца! Наступная станцыя — плошча Перамогі...» — успрымаецца спробай надаць «эпіграфічны» каларыт станцыі метрапалітэна «Плошча

Якуба Коласа». У пасажыраў такога «фрагментарнага» выкарыстанне роднай мовы вылікае толькі недаўменне.

Афіцыйна прызнаны факт існавання двухмоўна ў нашай рэспубліцы абавязвае ўсе ўстановы прытрымлівацца прынцыпу фактычнага раўнапраўя, з чаго вынікае, што беларуская мова ў метро павінна гучаць на жонкім прыпынку. Дарэчы, двухмоўная аб'ява ў гарадскім транспарце — рэч самая звычайная ва ўсіх саюзных рэспубліках. Нам могуць запя-

рэчыць гарадскія ўлады: маўляў, двухмоўныя аб'явы вымагаюць дадатковага часу і аб'ёму руху паяздоў у метро будзе парушаны. Нагадаем, што ў маскоўскім метрапалітэне, налі прыходзіла Алімпіяда-80, хапала часу на рускія і англійскія абвесткі...

Студэнты Беларускага тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава ХАРУЖЫК, РАХУБА, АЛЯКСЕЙЧЫН, ПЯТРОУ, ПРАТАСАУ, БОБР — усяго 115 подпісаў.

выдзелены ложка для лячэння наркаманаў і таксікаманаў.

Значна ўскладняе работу медыкаў адсутнасць спосабаў лабараторнай эксперэ-дыягностыкі наркатычнага ап'янення. Дагэтуль адсутнічае тэрапія, накіраваная на глыбінныя механізмы захворванняў.

Газета мае рацыю, калі піша, што маюць месца выпадкі крадзяжу наркатычных лекавых сродкаў з лячэбна-прафілактычных устаноў, неабгрунтаванай выпіскі рэцэптаў на наркатыкі».

Рэдакцыя атрымала таксама адказ і начальніка ўпраўлення Міністэрства ўнутраных спраў БССР А. Ярашэвіча. Найўняя статыстыка, зазначае ён, не адлюстроўвае сапраўднага становішча з распаўсюджваннем наркаманіі ў рэспубліцы. Гэта з'ява латэнтная, патрабуе пастаяннага пошуку і выяўлення асоб, якія ўжываюць наркатыкі. Выкрыццё спыняюць, тых, хто наркатыкі

вырабляе і прадае, патрабуе ад супрацоўнікаў крмінальнага вышуку, аддзелаў барацьбы з раскраданнем сацыялістычнай маёмасці асаблівай апэратыўнасці, прадуманай тактыкі барацьбы з гэтым злом. Калі гаварыць пра сярэвінную базу для вырабу наркатыкаў, дык макаява саломка (сухія макаўкі) з'яўляецца галоўным прадметам продажу. Так, напрыклад, у вёсцы Лешна Маладзечанскага раёна ў доме слесара саўгаса імя Гастэля А. Амангельдзьева канфіскавана 15 кілаграмаў саломкі, 3,5 кілаграма пустых макавак і 2,5 кілаграма макавак з зярняткамі, 5 мясарубак з рэшткамі макавай масы. Такім жа незаконным промыслам займаліся сваімі гаспадарам Т. Тувакоў і яго жонка С. Какоева, якія прыехалі з Туркменіі.

У некаторых абласцях рэспублікі атрымаў распаўсюджванне незаконны выраб наркалагічных рэчываў з прэпарата эфедрына, які шырока ўжываецца ў медыцынскай практыцы. Вось чаму мы надаём асаб-

лівую ўвагу і медыцынскаму аспекту распаўсюджвання наркаманіі. У гэтым годзе за злоўжыванне службовымі абавязкамі, што прывяло да распаўсюджвання наркатыкаў, некалькі медыцынскіх і аптэкарскіх работнікаў былі прыцягнуты да крмінальнай адказнасці. Толькі ў Баранавічах пад час правяркі рэцэптаў у аптэках было выяўлена больш як 50 рэцэптаў, незаконна выдадзеных наркаманам.

Міністэрствам аховы здароўя БССР і Міністэрствам унутраных спраў рэспублікі распрацавана сістэма выяўлення асоб, якія незаконна ўжываюць наркатыкі. Ёе ўкараненне ў бліжэйшым будучым дапаможа вызначыць маштабы наркаманіі ў рэспубліцы.

У канцы кастрычніка МУС БССР правяў семінар-нараду па праблемах прафілактыкі і барацьбы з наркаманіяй з удзелам прадстаўнікоў Міністэрства аховы здароўя, АН БССР, Мінскай таможня, пракуратуры рэспублікі.

Пра фестываль музычных тэатраў, што завяршыўся на тым тыдні ў Мінску, мала сказаць: падзея. Ён адбыўся і як з'ява, для нашай краіны пакуль унікальная, і, што вельмі важна, прайшоў на высокім арганізатарным узроўні. Першы ўсеагульны... І было б найўней і марным намаганнем — падводзіць зараз вынікі, рабіць аб'яўленні. Бо фестываль забяспечыў нам і спахыву, і стымул для разваг на доўгі час. Такі фестываль — гэта крыніца творчай энергіі, якая будзе жы-

працола ў пісьмовым выглядзе: можа, нехта потым пачынае? Руцінэра абуралі — а як жа інакш — палемічная завастанасць, нязвыкла аголены нерв, што было ў «жывых» рэпартажах з дыскусійнай залы тэлебачання пад час фестывалю, якія выклікалі відомы рэзананс: «Унутраныя праблемы існуюць не для таго, каб пра іх гаварылі з экрану! Якое мелі права?»

Права — ёсць. І галоснасць стымулюе свабодны абмен думкамі па многіх да нядаўня-

ЦІ ВАРТА БАЯЦА ПАЛЕМІКІ

віць дух і розум кампазітараў, практыкаў сцэны, аматараў мастацтва і тых, хто піша пра яго.

Для ўсіх, хто мае дачыненне да музычна-тэатральнай справы, фестываль у цэлым — гэта і жывая плынь праблем. Плынь досыць шырокая. Тут і засмучальны стан айчыннага опернага тэатра як творчага арганізма, і застойныя з'явы ў балетным мастацтве; і пэўная ізаліраванасць наша ад сусветнага музычна-тэатральнага працэсу (зрэшты, практыкі і крытыкі амаль не ведаюць нават пра тое, што робіцца ў музычных тэатрах саюзных рэспублік). Тут і духоўна-інтэлектуальны патэнцыял глядацкай аўдыторыі, якая патрабуе ад музычнага спектакля не толькі (і не столькі) высокага фармальнага сінтэзу мастацтваў, а і жывога праблемнага зместу. І, нарэшце, — маральная састарэласць «інструментарыя» пераважнай большасці крытыкаў (у тым ліку беларускіх), якія не гатовы гаварыць пра жывыя, ненадуманыя праблемы опернага і балетнага тэатра, не здатны ўспрыняць пошукі і прапановы практыкаў, мысляць вузкаэхавамі паняццямі, не звяжваюць, «у якіх адносінах» спектакль з Тэатрам, з Часам, з Гледачом.

Крытыка, вусная і друкаваная, — дзіця галоснасці, каталізатар перабудовы, вораг дэмагогіі, добры геній стваральнага абнаўлення... Аказваецца — вось дык парадокс — на ніве музычнага тэатра сама яна вымагае абнаўлення!

У ходзе фестывалю высветлілася, што ёсць крытыка і крытыка. Узніклі сур'ёзныя спрэчкі на кант культуры дыскусій. Не заўсёды змест слоўных баталій у факі холе адпавядаў тым размовам, што ладзіліся ўжо ў зале, і аднаго разу вядучы дыскусійнага пасяджэння вымушаны быў нагадаць калегам этычны сэнс гаворкі па шчырасці, заклікаць да гэтай шчырасці і праўдзівасці, да свабоднага — у духу часу — абмену думкамі.

Сапраўды, дзіўна: баяцца палемікі і яе парадоксаў? Артадаксальныя высновы ў наш час — вось што небяспечна для творчасці. Крытык-артадокс, рупініёр, дагматык, схаласт (зрэшты, у строгім сэнсе слова гэта ўжо не крытык) не можа зразумець, прыняць парадаксальную прыроду жывога мастацтва. Дагматык, відаць, і не здатны свабодна, жыва мысліць, таму ён ніколі не скарыстае свайго чалавечага і грамадзянскага права мець уласную думку і выказаць яе адкрыта, у свабодным дыялогу. Прывыкшы ахоўваць сябе цытатамі і кан'юнктурнай кніжнай мудрасцю, ён нават у дыялог не ўступіць без папёркі, а калі аб'явіць, што рэгламент дыскусій скончаны, прапануе: «Ці нельга тым, хто не паспеў выступіць, прыкласці свае думкі да

га часу «ўнутраных» пытанняў — у друку, у эфіры: ахова здароўя і экалогія, крміналістыка і гісторыя... Чаму ў такім разе праблемы тэатра оперы і балета павінны заставацца «закрытымі»?

Ніякавата слухаць артадоксаў, чытаць іхнія опусы ў друку. Пад час фестывалю госці нашы не хавалі іранічнай усмешкі з нагоды паасобных рэцэнзій у рэспубліканскім друку, напісаных зычлівым, але яўна няўмелым, някэмным, пазбаўленым пацучыя гумару і густу да слова, дагматыкам.

Гэткая «крытыка» часам абараняе ад жывой практыкі хрэстаматычныя догмы партытуры: часам яе заняты настолькі таемнічыя, што на памяць прыходзяць героі Свіфта, якія здабывалі сонечнае святло з агуркоў... А тым часам множацца надзённыя рэальныя праблемы тэатра — у мастацка-пастаноўчых цэхах, у харавым калектыве, у «машынным аддзяленні» сцэны.

З культурай успрымання крытыкі, з рэагаваннем на заўвагі таксама не ўсё ладна. Людзі блізкія прафесіі, а то і калегі, бывае, не ўмеюць слухаць, не хочуць зразумець адно аднаго. Без даў прычыны не выходзіць бы ўдзельнік фестывалю да мікрафона і не тлумачыць, што крытык — не «санітар тайгі», не галодны воўк, які рыскае ў пошуках ахвяры, і не адвакат ён, і не суддзя. Што крытык — не судзіць, а выказвае меркаванне. Што крытык — нялёгка творча праца, бо з'ява музычна-тэатральнага мастацтва трэба перавесці ў слова. Што дамінантай ягонай працы не павінна рабіцца ацэнка, бо сапраўдны крытык не «вызначае лепшых» і не «вешае бірку», не «падводзіць вынікі», не «выказвае агульную думку», не «папраўляе і расставляе акцэнты». Ён прапануе сваю інтэрпрэтацыю твора, пэўную мастацкую рэальнасць, створаную таксама па законах жывой фантазіі.

Вызначальнымі ў мастацкай крытыцы робіцца не матэматычная дакладнасць ведання, а глыбіня снасцэння, інтуіцыя, індывідуальны эстэтычны густ. Як жа на кант «ісціны ў апошняй інстанцыі», на якой настойвалі некаторыя ўдзельнікі дыскусій?

Рознасць творчых манер мастакоў, рознасць індывідуальных крытычных поглядаў — зарука палемікі. Ісціна і нараджаецца, і гартуецца ў агні палемікі. І яе багата было на фестывалі, што дало магчымасць па-дзелаваму, без «святочнай эйфарыі», паглядзець на музычна-тэатральны працэс у шырокім кантэксце культуры, на фоне жыцця і часу, і задумацца пра перспектывы.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
загадчык аддзела музыкі
«ЛіМа».

Любоў ФІЛІМОНАВА

Эфір-86

для маладога
сучасніка

«Вось вы кажаце— апошні 20 год застою, але ж 20 год— гэта ўсё, што ў мяне ёсць!...» (3 газет).

Адкуль у свеце столькі урагануў,
Лавін, стыхійных бедстваў,
катастроф?
Гудзе эфір, чужы і апантаны...
Я не гатоў да гэтакіх галгоф.

Адкуль ён, гэты свет, і дзе
раней быў?
Няўтульна стала жыць на
скразняках...

У дзяцінстве так было:
аднойчы неба
Абрынулася на мяне. Быў
толькі страх.

Так апаліла сонца, асляпіла
Да апраметнай цемрадзі без
дня!
Ды свечачка душы маёй адна
Тады сусвет апуджаны цяпліла.

Урач пасля сказаў, што так
бызае.
Што гэта пройдзе. Проста я
расту.
І час расціў мяне прачула,
дбайна,
Як строгі, пільна-ўважлівы
пастух.

Я вырас, як атожылак
бульбяны...
Адкуль у свеце столькі
урагануў?!

Горад у горадзе

Цень кудлаты ад каштана
ўпаў пад ногі нечакана.
Мне здаецца —
ў гэтым горадзе юнацтва
маё светлае вар'яцтва
абзавецца.

...Дзілі-дон — пляць званы.
Дзесяць год пасля вайны.
На Нямізе — у завулках —
брук парэпаны і гулкі,
і знаёмы.
Мінск гадоў пяцідзiesiąтых,
яшчэ часам не адцяты —
я тут дома!

— Керагазы чынім-чынім,
Варушыцесь, гаспадыні!

Усё ускрайнае, драўлянае,
пячное ды цаглянае —
незваротнае.

Не лічыце за дзівацтва,—
усё, як памяць аб юнацтве —
несмяротнае...

Мікола СТАРЧАНКА

Справядлівасць
будзе заўжды

Цяжка жыць
Па законах сумлення,
Шчасце з болем
Сувымяраць,
Перад страхам.
Не стаць на калені,
Перад золатам —
Устаяць.
Жыць сумленна —
Гарэць у полімі!
Пастаянных
Дум і трывог,
Калі трэба —
Рукамі голымі
Бессардэчнасці

Рваць аблог.
О, як нам
Не хапае мужнасці
Праўду ў вочы
Няпраўдзе сказаць,
Сэрца чорнае
Двудушнасці
На кавалачкі
Разарваць.
Мы маўчаннем сваім
Ахоўваем
Неспакой свой —
Чужое зло,
Упустую душы
Раскоўваем,
Калі горшае
Пранясло.
Я сумленне
Раўняю з тормазам.
Ён няспраўны —
Чакай бяды.
Калі сэрца
У згодзе з розумам —
Справядлівасць
будзе заўжды.

ДУМКА ЧЫТАЧА

Вось ужо дваццаць гадоў займаюся геральдыкай і сфрагістыкай (навукай аб пячатках) Беларусі, таму ў 5-ым нумары часопіса «Політычныя беседы» за гэты год мяне вельмі зацікавіў артыкул У. Бегуна «Переосмысление символа, присвоения, у приватности, беларускаму гербу «Пагоня».

з польскімі яны перамаглі крыважоў у Грунвальдскай бітве, спыніўшы нямецкую экспансію на Усход. Пад прапарамі з «Пагоняй» змагаліся папленікі Кастуся Каліноўскага, а граф Мураўёў-вешальнік выдаваў цыркуляры, забараняючы ўжыванне «рэвалюцыйных знакаў» з гэтай выявай.

нашай — не чырвонага колеру, а беллага.

Адзін з галоўных законаў геральдыкі забараняе існаванне аднолькавых эмблем і гербаў. Гэты ж закон падкрэслівае, што наданне хоць бы адной, нават самай дробнай дэталі нараджае ўжо новы герб, які нельга ідэнтыфікаваць з папярэднім ці падобным яму. У нашым вы-

сійскай імперыі. Падзелаў жа Вялікага княства Літоўскага не было.

Далей пішацца, што пасля «раздзела гэтага княства она («Пагоня» — А. Ц.) изображалась на гербах і хоругвах воеводств і городов». Тут зноў недарэчнасць — пасля падзелаў Рэчы Паспалітай, на той частцы, якая апынулася ў складзе Расіі, была ўведзена новая адміністрацыйна-тэрытарыяльная структура — ваяводства скасаваны, а замест іх уведзены губерні. Яны атрымалі адпаведныя геральдычныя знакі, і толькі Віленскай і Віцебскай былі пакінуты гербы з выявамі «Пагоні».

Што ж датычыць гарадоў, дык, сапраўды, некаторым з іх, асабліва ў паўночна-ўсходняй Беларусі, былі нададзены гербы з «Пагоняй». Але, каб не парушаўся першы закон геральдыкі — палі гэтых гербаў былі афарбаваны ў розныя колеры. Увогуле, гэта з'яўляецца, з аднаго боку, прыкладам таго, як герб з аднолькавай назвай можа належаць розным уладальнікам, а з другога, — адлюстраваннем тэндэнцыі, характэрнай для палітыкі царызму — надаваць гербы, якія б знішчалі адметныя рысы гарадоў і падганялі ўсё пад агульны ранжыр. Калі захаванне за некаторымі губернямі «Пагоні» — зямельнага герба — было цалкам зразумелым, дык наданне яе гарадам было часцей за ўсё актам прымусовым.

На заканчэнне хочацца выказаць шкадаванне, што на старонках друку з'яўляюцца публікацыі, якім не хапае гістарычнай дасведчанасці ў развагах на такую тэму, як сімволіка і геральдыка.

А. ЦІТОЎ,
выкладчык кафедры гісторыі СССР, БССР і замежных краін Мінскага інстытута культуры.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ДАЛУЧЭННЕ
ДА ЖЫЦЦЯ

Прадстаўнікі творчых саюзаў рэспублікі, супрацоўнікі літаратурна-мастацкіх выданняў СП БССР у аўторак сустрэліся з кіраўніцтвам Беларускай чыгункі. Галоўны інжынер — першы намеснік начальніка ўпраўлення Беларускай чыгункі А. Пустаход расказаў, як рыхтаваўся і праводзіўся ў жыццё «беларускі эксперымент» — новая сістэма гаспадарання і фінансавання на транспарце, на якую з новага года пераходзяць чыгункі краіны.

У народным музеі Беларускай чыгункі, што знаходзіцца ў Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, творчыя работнікі пазнаёміліся з гісторыяй адной з галоўных чыгуначных магістралей краіны, яе сённяшнім днём, а ў лакаматыўным дэпо — з тым, як адбываецца рамоніт сучаснай тэхнікі, што працуе на сталёвых дарогах рэспублікі.

Творчыя работнікі пазнаёміліся і з Мінскім авіяцыйна-рамонітным заводам грамадзянскай авіяцыі, адным з перадавых прадпрыемстваў сталіцы рэспублікі. Дырэктар завода А. Ямаў, прадаўнікі партыі, прафма, намітэта камсамола гаварылі аб тым, як прадпрыемства працуе ва ўмовах перабудовы.

У час сустрэчы з рабочымі, інжынерна-тэхнічнымі работнікамі завода гаворка ішла і пра культурнае жыццё рэспублікі.

ДНІ ЛІТАРАТУРЫ
НА МАГІЛЁЎШЧЫНЕ

Дні літаратуры пад дэвізам «Дружба народаў — дружба літаратур», прысвечаныя 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, прайшлі на Магілёўшчыне. Удзельнікі іх былі прыняты сакратаром абкома партыі Л. У. Пануш, якая расказала аб дасягненнях працоўных вобласці і іх культурным жыццём, гаварыла аб дзейнасці абласной партыйнай арганізацыі ў справе перабудовы.

Адкрыццё Дзён адбылося ў актавай зале Магілёўскага педінстытута імя А. Куляшова. Перад прысутнымі выступілі сакратар Магілёўскага гаркома партыі Л. Н. Іванішчанка, П. Прыходзька, бранскі пісьменнік А. Савін, К. Тарасаў, М. Федзюковіч, сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін.

У пасёлку Леніна Горацкага раёна ўдзельнікі Дзён наведалі музей савецка-польскай баявой садружнасці, прысутнічалі на адкрыцці Дзеяў беларускай мовы і кнігі. У Горках сустрэліся з працаўнікамі мясцовых прадпрыемстваў, настаўнікамі і вучнямі СШ № 3.

Сустрэчы прайшлі тансама ў Мясціслаўскім і Клімавіцкім раёнах.

І. ГАЛІНОУСКІ.

ДЫК ХТО Ж ЁН,
«ЗБРОЙНЫ РЫЦАР НА КАНІ»?

На жаль, гісторыя гэтага герба дагэтуль не распрацавана, хоць налічвае ўжо 700 гадоў. «Пагоня», як сцвярджаецца ў артыкуле, «воспринимается нами как эмблема национализма и пресмыкательства перед иностранными хозяевами».

Узнікае пытанне — кім «намі»? Хацелася б нагадаць: «Пагоня» як афіцыйны герб з'явілася яшчэ на пачатку фарміравання беларускай нацыі. Менавіта пад сцягамі з выявай «Пагоні», пра што сведчаць летапісы і старажытныя аўтары, адбывалі нашы далёкія продкі напады ворагаў — крыважоў і крымчакоў. (У Густынскім летапісе чытаем, што вялікі князь Віцень, які княжыў ў 1293—1316 гг., «зімыслі себе герб і всему князству литовскому печать: рыцер збройный на коне з мечем, еже ныне наречут погоня».)

Пад сцягамі з «Пагоняй» біліся беларускія, літоўскія, украінскія і рускія палкі. Разам

Неправамерна, нельга атаясамліваць паняцце «герб «Пагоня» ўвогуле і канкрэтны герб з той жа назвай, які належаў пэўнай групцы.

Ніхто не заклікае ўводзіць ва ўжытак герб БНР або тую «Пагоню», якую насаджалі калабаранцы ў час Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі акупіраванай Беларусі. Не! Але сама ідэя і сэнс абароны Бацькаўшчыны ад ворагаў, закладзеныя нашымі прапачурамі ў гістарычныя сімвалы, жыве і будзе жыць. Паводле логікі аўтара прыгаданага артыкула, мы павінны былі б адмовіцца і ад пяцікутнай зоркі, бо яе чаканіў на медных манетах царскі ўрад. Гарматы, аздобленыя пяцікутнай зоркай, яшчэ зусім нядаўна абстрэльвалі Ліванскае і Лівійскае ўзбярэжжа, а самалёты з такой жа зоркай на фіюзеляжы кідалі бомбы на гарады і вёскі В'етнама. Але тая зорка — у адрозненне ад

падку змена вопраткі, баявога рыштунку конніка альбо зброі, адпаведна геральдычным канонам, дае новы герб, не звязаны з той або іншай групкай ці арганізацыяй.

Незразумела, дарэчы, пра які юбілей БНР гаворыцца ў артыкуле «Переосмысление символа». Як вядома, БНР была абвешчана ў сакавіку 1918 г., г. зн. «юбілей» будзе на наступны год. Варта было б больш дакладна інфармаваць пра тое, што маецца на ўвазе.

Яшчэ больш незразумелыя згаданыя аўтарам «раздзелы (Вялікага Літоўскага. — А. Ц.) княжства». У класічнай і сучаснай гістарычнай літаратуры існуюць тэрміны «падзелы Польшчы», альбо «падзелы Рэчы Паспалітай», што з'яўляецца цалкам правільным. Рэч Паспалітая была тройчы падзелена паміж Аўстрыяй, Расіяй і Прусіяй — у 1772, 1793 і 1795 гг. У выніку падзелаў амаль уся тэрыторыя ВКЛ і большая частка Правабярэжнай Украіны былі далучаны да Ра-

І зусім свежы прыклад: мастак-юбіляр вымушаны зняць з экспазіцыі персанальнай выстаўкі карціну «На Грунвальд» па той самай прычыне — маўляў, намалёвана «Пагоня»...

Дык хто ж ён, «збройны рыцар на кані»? Як ставіцца нам сёння да гэтага ці якога іншага геральдычнага знаку, што ў розныя часы свайго існавання меў розны сэнс? Як разумна спалучаць гістарычную арыбутыку і сімвалы сацыялістычнай дзяржаўнасці ў справе патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання?

Нядаўна газета «Известия» змясціла прапанову Савецкага фонду культуры аб заснаванні ўсенароднага рытуалу памяці. «Цяперашнія і будучыя перамены прымуючы ўсіх нас больш пільна і мудра ўглядацца ў нядаўняе і далёкае мінулае роднай Айчыны, — адзначаецца ў звароце. — Перабудова і абнаўленне ўскалыхнулі нашу агульную абуджаную Памяць, высветлілі непераходзячыя заваёвы, якія надаюць высакароднасць асобе, умацоўваюць каштоўнасці сапраўды гуманныя». Тактоўна разглядаючы шматлікія прапановы наконт зместу і тэрміну будучага рытуалу, праўленне Савецкага фонду культуры ўзімае і такое пытанне: «Што падказвае нам, акрамя таго, календар і векавыя традыцыі?»

Думаецца, аднак, што ўзнятая тэма стаўленнем да герба «Пагоня» не абмяжоўваецца, гэтаксама як і не вычэрпваецца газетнымі дуэлямі. Асэнсаванне складанага перапляцення гісторыі і сучаснасці паўстае сёння грамадска значнай патрэбай, вымагае грунтоўнага і ўдумлівага, без эмацыянальных прэзервацый і залішняй палітызацыі, абмеркавання, якому спрыяе цяперашняя атмасфера дэмакратызацыі і галоснасці.

ГІСТОРЫЯ сусветнай літаратуры ведае ня-мала выпадкаў, калі той ці іншы твор на працягу доўгага часу — і пры жыцці і пасля смерці яго аўтара — заставаўся ў ценю. Вось і ў творчасці класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа мы бачым штосьці падобнае: яго апавесць «Адшчапенец», напісаная ў канцы 1930 — пачатку 1931 года, ацэньваецца даволі стрымана. Ды і сам аўтар са здзіўляючай чалавечай і мастакоўскай шчыра-сцю раскрыў слабыя бакі і недахопы твора. «Да хібаў апавесці, — прызнаваўся ён, — трэба аднесці вузкасць і непаштанатны разгорнутасці сюжэта. Мастацкі паказ часта падмяняецца простым пераказам ад аўтара. Для апавесці ў цэлым было б лепей, калі б вандраванне Пракопа было паказана з пачатку да канца ў форме рада сцэн, эпізодаў. Мала ўдзелена ўвагі фігуры рабочага Брыля. Абрэсоўка яго няпоўная, павярхоўная. Слаба паказана роля камсамола ў калгасным будаўніцтве і нічога не сказана аб кіруючай ролі партыі».

Пра гэтыя і многія іншыя недахопы ўласнага твора Я. Колас гаворыць у артыкуле «Як я пісаў апавесць «Адшчапенец», надрукаваным у 1933 годзе. Пярэм Я. Коласа як аўтара артыкула рухала не жаданне апраўдацца перад сучаснікамі і нашчадкамі. Матывы тут былі іншыя, высакродныя: засце-рагчы маладых, будучых пісьменнікаў ад падобных крокаў, навучыць іх не баяцца крытыкаў тыпу Бэндэ, а шукаць унутраныя сілы, каб абараніць свой мастакоўскі гонар.

Адначасова, і гэта таксама істотна, Я. Колас у артыкуле адвёў шэраг беспадстаўных крытычных закідаў, што з'явіліся ў друку пасля выхаду апавесці ў свет. Перш за ўсё ён меў на ўвазе артыкул праф. М. Пятуховіча «Тэма калгаснага будаўніцтва ў асветленні розных класавых напрамкаў сучаснай беларускай мастацкай літаратуры» («Полымя», 1931, кн. 11—12). У гэтым артыкуле крытык намагаўся давесці, нібыта Я. Колас паказваў у іранічным святле асобныя мерапрыемствы партыі і Савецкага ўрада, скіраваныя на ўздым народнай гаспадаркі. Аўтар апавесці характарызаваўся М. Пятуховічам як прадстаўнік дробнабуржуазнай ідэалогіі ў літаратуры, няздольны зразумець рухаючыя сілы працэсу перааробкі селяніна і заканамернасці працэсу рэканструкцыі сельскай гаспадаркі. І толькі вядомая пастанова ЦК ВКП(б) ад 23 красавіка 1932 года «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый», у адпаведнасці з якой была ліквідавана РАПП, фактычна выратавала Я. Коласа.

Крыху пазней, а іменна ў 1936 годзе, выступаючы ў дыскусіі па пытаннях фармалізму ў літаратуры, пісьменнік зноў прыгадаў вульгарызатарскую крытыку і яе негатывную ролю ў літаратурным працэсе. Гэта крытыка глядзела на Я. Коласа «строгімі вачыма Бэндэ і патрабавала хутчэй адгукнуцца на такія важныя падзеі як калектывізацыя мастацкім творам». Пісьменнік «адгукнуўся, але голас аказаўся слабым». Аўтар апавесці, падагульняючы свае разважання, зрабіў вывад: «Не заўсёды разумна робіць пісьменнік, калі ён пужаецца крытыка і слухае яго». На наш погляд, выхаванае, маральнае значэнне артыкулаў Я. Коласа з ацэнкай ўласнага твора выключна вялікае. Пра гэта варта напамінаць сёння, у час, калі на змену кампліментарнай, захвальваючай крытыцы павінна прыйсці аб'ектыўнасць, прыны-повасць і выключная самапатрабавальнасць.

Наша цікавасць да апавесці «Адшчапенец» глумачыцца многімі прычынамі. Пагаджаючы-

ся ў прычыне з некаторымі аўтарскімі самаацэнкамі і паасобнымі ацэнкамі, якія замацаваліся ў літаратуразнаўчых працах, мы разам з тым лічым, што апавесць «Адшчапенец» дае сур'езныя падставы прачытаць яе сёння па-новаму, прыняўшы пад увагу ўсю сукупнасць фактаў, якія датычаць як жыцця і творчасці Я. Коласа ў час працы над творам, так і грамадска-палітычнай атмасферы пачатку 30-х гадоў. Сёння пра мастацкую спадчыну класікаў беларускай літаратуры, як і пра ўсю літаратуру, пра ўсё мінулае, трэба гаварыць на поўны голас, не

патрабуюць істотнага перагляду, новага прачытання. Неабходна высветліць, ці справядліва яны ацэнены даследчыкамі, крытыкай, ці адпавядае праўдзе гісторыі тое, што там ува-соблена ў мастацкім слове. Перагляд, пра які мы вядзем тут гаворку, мае на мэце перш за ўсё ўстанавіць справядлівасць у ацэнках і вывадах. Прычым справядлівасць не толькі бытавую, але і маральную, эстэтычную. У працэсе такога перагляду трэба аддаць належнае тым смелым, таленавітым пісьменнікам, літаратурным крытыкам, публіцыстам, хто яшчэ ў першыя паслякст-

ях стаў сацыяльна-аналітычнай прозы, у манеры, уласцівай лепшым праявілі твора Я. Коласа. Тут няма падмены мастацкага адлюстравання «простым пераказам зместу», як гэта заўважаецца ў апошніх раздзелах, няма паспешлівасці, што вяла да павярхоўнай абмалёўкі ўнутранага свету герояў.

Пачатковыя раздзелы наогул вызначаюцца глыбокай змястоўнасцю, багатым унутраным падтэкстам. Перш за ўсё, вядома, прыцягвае ўвагу цікава задуманы вобраз галоўнага героя. Многія выказванні дзядзькі Пракопа сведчаць не пра

рад пустым канцом, прагульваюць і зводзяць гаспадаркі... Пагібель чужага народа».

Як бачым, перад намі селянін, якога не так лёгка абвясціць носьбітам уласніцкай, дробнабуржуазнай псіхалогіі, выразікам алстальных, кансерватыўных поглядаў. Пракоп — гэта перш за ўсё — сумленны працаўнік, гаспадар, які мае звычай думаць і пра заўтрашні дзень. Таму паводзіны абывалька да ўсяго высокаўважана глыбока абурваюць. «Дзіцячае» стаўленне сялян тыпу Марыніча да арганізацыі калгаса, іх спахывецкія погляды на будучае жыццё — вось што аказалася непрымальным для Пракопа. Гэты сэнсавы аспект чамусьці выходзіць з-пад увагі крытыкі. А ён вельмі важны для разумення аўтарскай пазіцыі і ўсяго твора цалкам. Павярхоўнае ўспрыманне канфілікту — вынік пераадоленых да канца, нязжытых поглядаў на «Адшчапенца» як на твор бытавога плана, як на агітку. Гэта памылковае, звукавае ўяўленне павінна быць пераадолена.

Трэба сказаць, што канфлікт паміж Пракопам і аднавіскаўцамі, у тым ліку і сутыкненне з самымі блізкімі яму людзьмі — з сынамі, жонкай, — разгортаецца ў апавесці вельмі натуральна, псіхалагічна абгрунтавана. Зноў жа, даследчыкі пры аналізе канфілікту асноўны акцэнт пераносяць на фактар палітычнай несвядомасці героя. Тады атрымліваецца, што Пракопа вядома ўступіць у калгас народжана толькі неразуменнем пераваг, якія нясе сялянству калектывізацыя форма гаспадарання. Але калі б гэта было так, то чаму людзям, якія спрабуюць давесці Пракопу памылковасць яго пазіцыі, адразу не ўдаецца пераказаць «нехацімца»? Гэта істотнае пытанне, адказ на якое якраз і дапамагае лепей разабрацца ў супярэчлівасці, напружанасці сцвяненняў, што складалася ў вёсцы на пачатку калектывізацыі, а таксама ацаніць мастацкую вартасць апавесці Я. Коласа, дзе праўдзіва ўзноўлена адна з драматычных старонак сялянскага жыцця. Пракопава апаненты не хочуць як след выслухаць ягоных меркаванняў, а іх уласныя аргументы не закранаюць галоўнага.

Спраўды, малодшы Пракопаў сын Мікіта, хоць «чалавек і адукаваны», бо скончыў сем класаў, «ды яшчэ прольму кніг прачытаў аб калгасным будаўніцтве», гаворыць з чужых слоў, бо вопыту гаспадарчай працы не мае. Паслухаем, што гаворыць Мікіта: «Тут дрыжыш ты за свайго каня, каб яго не ўкралі ў цябе, а там хто будзе красці? На чорта ён патрэбен каму». А цяпер прыгадаем сцэну размовы падпіўшага Пракопа з мулярам Лапко. Вось як расказвае ён свайму ўдзячнаму слухачу пра ўласную гаспадарку — пра каня, карову, цялушку: «...цялушачка-трацячка, да такой ўдала цялушачка! Ну, як родная дачка! Прыйдзеш у хлеў, яна табе і шыюк выцягне, здаецца, так і гаворыць: «Пачухай мяне». І вось агітатары прапануюць гэтаму селяніну, каб ён таго ж каня замяніў жалезнай прыладай: «На чорта ён патрэбен каму?» Хіба такія рэальналістычныя прапановы маглі пахіснуць уяўленні вясцоўца?»

Адным з доказаў перавагі калектывізацыі гаспадаркі перад індывідуальнай, паводле ўяўленняў Мікіты, было тое, што селянін-аднаасобнік вымушаны быў рабіць «тысячы работ», а ў калгасе ён «будзе рабіць адну». Як бачым, і тут заклік не дасягаў мэты, бо селяніна прываблівалі тым, што яму не трэба будзе несці асабістую адказнасць за ўвесь працэс, г. зн. не трэба быць гаспадаром.

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Міхась МУШЫНСКІ

Рэабілітацыя ГЕРОЯ

Аповесць Якуба Коласа «АДШЧАПЕНЕЦ».
Літаратурны разгляд з элементамі сацыялагічнага аналізу.
Артыкул першы

ўтойваючы цяжкасцей, супярэчнасцей, якія ўзніклі ў працэсе развіцця савецкага грамадства, нацыянальнай культуры.

Цяжкасці мелі месца і ў жыцці Я. Коласа, што відавочна хоць бы з адносінаў да яго вульгарызатарскай крытыкі. Калі ж мець на ўвазе апавесць «Адшчапенец», дык гэта — увогуле адна з найбольш драматычных старонак яго творчасці 30-х гадоў. Толькі драматызм пісьменніцкага лёсу ў дадзеным выпадку не вельмі бачны, ён не ляжыць на паверхні. Яго трэба выявіць аналітычным шляхам, канкрэтным разглядам зместу апавесці і высвятленнем прычын, якія перашкодзілі выдатнаму мастаку слова напісаць твор, варты яго шматграннага таленту.

Дарэчы сказаць, апавесць «Адшчапенец» нават калі і ўступае паводле свайго эстэтычнага ўзроўню іншым выдатным творам Я. Коласа, такім, як «Новая зямля», «Сымон-музыка», «У палескай глушы» і г. д., тым не менш дае выключна багаты, дабраякасны матэрыял сацыялагічнага характару — матэрыял для паглыбленага вывучэння працэсаў, якія адбываліся ў беларускай вёсцы на пачатку калектывізацыі. А гэты аспект даследавання — сацыялагічны — сёння асабліва каштоўны і актуальны.

Спробы рашуча перагледзець устарэлыя ацэнкі і погляды на апавесць Я. Коласа пераважна як на «агітку» час ад часу, вядома, рабіліся. Так, шэраг новых акцэнтаў быў зроблены В. Каваленкам у «Гісторыі беларускай савецкай літаратуры» (т. 1, 1964). Імкненне па-новаму паглядаць на «Адшчапенца» мела месца і ў калектывізацыйнай кнізе «Беларуская савецкая проза. Раман і апавесць» (1971). Есць паасобныя цікавыя назіранні і ў працах іншых літаратуразнаўцаў. Але, трэба шчыра сказаць, даследчыкі ў тых гадах спыніліся на палове дарогі. «Адшчапенец» як складаная з'ява літаратурна-грамадскага жыцця 30-х гадоў чакае свайго грунтоўнага, усебаковага разгляду.

Увогуле мы лічым, што многія творы 20—30-х гадоў, пасляваеннага часу, у першую чаргу тыя, што звернуты да тэмы калектывізацыі, тэмы жыцця калгаснай вёскі, сёння

рычніцкія гады ўмеў глядзець далёка ўперад, хто прадчуваў, прадбачыў многія чалавечыя драмы, трагічныя падзеі, на якія аказаліся так багатыя наступныя дзесяцігоддзі, і хто сваёй сумленнай творчай дзейнасцю імкнуўся прадухіліць гэтыя трагедыі, адвесці ад народа бяду. Такімі сапраўды былі многія беларускія пісьменнікі. Сярод іх Я. Купала і Я. Колас, М. Гарэцкі і У. Дубоўка, М. Зарэцкі і К. Чорны, Я. Пушча і А. Бабарэка, С. Баранавыч і Б. Мікуліч і яшчэ многія з тых паэтаў, празаікаў, драматургаў, дзеячаў культуры, каго ў даўнія часы ў хвіліны раскайвання, маральнага ачышчэння называлі трагічна-дакладным словам «невинны убенны» і перад чыёй светлай памяццю нашчадкі павінны нізка схіліць галовы. Чалавечая справядлівасць патрабуе, каб было спаўна аддадзена належнае тым, хто паклёп і даносы на сумленных савецкіх людзей рабіў на доўгі час сваёй прафесіяй, неабходна, каб злычынная дзейнасць пагромшчыкаў беларускай нацыянальнай культуры была выяўлена шырока, публічна, а самі пагромшчыкі былі названы пайменна. Права на гэтае патрабаванне савецкаму чалавеку даў Вялікі Кастрычнік, перамога нашай краіны ў Вялікай народнай вайне супраць фашызму, сумленнае жыццё тых, хто ўчора і сёння сее хлеб, вучыць дзяцей, бароніць нашу зямлю і планету і яе жыхароў ад ядзернай катастрофы.

Аповесць «Адшчапенец» нельга да канца зразумець, не ўлічыўшы таго, як яна нарадзілася, як ішоў працэс увасаблення творчай задумкі пісьменніка Я. Коласа паведамляў, што спярша ён напісаў шэсць раздзелаў пра селяніна, які, каб не ўступіць у калгас, выракаўся ўласнай гаспадаркі, кінуў хату, сям'ю і пайшоў у свет. Па сутнасці гэта было завершанае самастойнае апавяданне. Але ў такім афармленні, прызнаецца Я. Колас, апавяданне «болей шкодзіла, чым спрыяла самай ідэі калектывізацыі». І аўтар прадоўжыў працу над творам, у выніку чаго атрымалася апавесць. Але працяг усё ж адрэзніваецца ад пачатку: першыя раздзелы напісаны ў традыцый-

яго палітычную несвядомасць, як гэта звычайна падкрэсліваецца пры разглядзе апавесці, а пра цяжарнасць мыслення героя. Вось што адказвае Пракоп «лішэнцу» Чыкілевічу, які нібыта агітуе за калгас спасылкай на тое, што там трактары самі будуць працаваць на полі, а селяніну застаецца толькі «хадзіць ды пасвіваць». «— Як будзеш свістаць, то трацуць і мець будзеш, — панура адзваецца Пракоп, — машына сама рабіць не будзе. І перш, чым пусціць трактар, трэба папацець. І што твой трактар? Трактар каштуе вялікі грошай, і сам ён дарагі, і бензін аплациць трэба, аліву... Ды па нашай зямлі, па камяніцы, ці пойдзе табе твой трактар? А паломіцца, вось тады і свішчы. А гною дасць ён табе? Рабіць жа грамадою хоць, праўда, і выгада, але ці ўсіх жа ты на работу паставіш?»

Вартасць першых раздзелаў апавесці зусім не вычэрпваецца асобнымі трапнымі рэплікамі, меркаваннямі героя. Гаворка аб тым, што ў гэтых раздзелах намечана цікавая сацыяльна-філасофская канцэпцыя аўтара, выяўлена пазіцыя пісьменніка, яго погляд на працоўнага селяніна, увасабленнем якога выступае Пракоп Дубяга. Ужо нават першыя радкі апавесці настройваюць чытача на адпаведна змяняльны лад — не вярта спяшацца асуджаць дзядзьку Пракопа, не варта насядаць на яго «з асаблівай заўзятасцю», як гэта можа дазволіць сабе «асілак-забіяка вецер», якога, відавочна, таксама «захапіла ідэя калектывізацыі», і таму ён рашуча «сцірае ўсякія сляды і знакі аднаасобнай гаспадаркі». Што да дзядзькі Пракопа, дык вецер да яго асабліва няласкава і неабякава, бо дзядзькава сядзіба «крыху вытыркае з раду другіх сядзіб», а ветру надта ж хочацца ўсіх параўнаць. Пракоп якраз і праэтэтуе супраць такога ўраўнівання з «усімі». Назіраючы за тым, як сяляне вёскі Затонне зрэагавалі на маючае быць абавольванне жывёлы, Пракоп у роспачы кажа: «Усім стала весела. Работу пакідалі. А Марыніч, дык той зараз цялага япрука прыкончыць. Такое жарвае смажэнне, што ўсіх тхараў з ваколцы пасцягвае сюды... Пюць, гуляюць, як пе-

Зберагаць набыткі духоўнай культуры ў значнай ступені дапамагае карпатлівая праца пісьменніка-мемуарыстаў.

Кніга С. Грахоўскага «Так і было» — яшчэ адзін прыклад

ця рэспублікі і краіны на працягу больш як шасцідзясяці гадоў.

Першы раздзел «Памяць» пачынаецца своеасаблівай уверцюрай «Тры песні любові».

Так і было...

С. ГРАХОЎСКИ. Так і было. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

пошукаў у галіне літаратурна-мемуарнага жанру. Яна ўспрымаецца як непасрэдна працяг паэтычнай споведзі пра сябе і сваё пакаленне:

А гэтыя радкі — адна старонка Майго жыцця — не майго жыцця.

З уласцівай яму сціпласцю аўтар зазначае: «Я дакладна ведаю сваё месца ў жыцці і ў літаратуры, я проста сумленна працаваў у меру сваіх невялікіх літаратурных магчымасцей і шчаслівы, што давялося шмат павандраваць па свеце, сустрэцца з Купалам, Коласам, Бядулем, Гартным, Лыньковым і Маўрам, Чаротам і Зарэцкім, Хадзькам і Куляшовым, Калюгам і Мараковым, ведаць Сіманаву і Рыленкаву, Паустоўскага і Лібядзінскага, сябраваць з Таўбіным і Астапенкам, Мікулічам і Багуном, Астрэйкам і Віткам, Скрыганом і Лобанам».

У выніку «проста сумленнай працы» з'явілася новая старонка дэталісцкага літаратурнага жыцця

Прывячэнне Мінску становіцца не толькі лірычным уступам, але і своеасаблівым літаратурным фонам. З гэтым горадам звязаны першыя літаратурныя крокі С. Грахоўскага. Тут упершыню ён убачыў тых, чымі творамі зачытваўся, чые імёны здаваліся недасягальнымі. У ДOME пісьменніка адбываліся літаратурныя сустрэчы, вечары, чытанні і абмеркаванні новых твораў, завязваліся знаёмствы, мацнела літаратурнае сяброўства. Сюды прыходзілі Я. Купала і Я. Колас, З. Бядуля і К. Чорны, Ц. Гартны, М. Чарот і іншы.

Змяняюцца малюнкi, і нібы на экране, буйным планам бачыцца Я. Купала «з залацістымі, нібы іскрынка сонца», вачыма, у шэрай кепцы, у руцэ загнуты кіек («Іскрынка памяці»). Гасцінная і ветлівая, заўсёды спагадлівая і гатовая прыйсці на дапамогу Уладзіслава Францаўна («Купаліха»). «Цяпер

можа здацца дзіўным, — прызнаецца пісьменнік, — але я ў гэтым пераканаўся: калі мне бывала асабліва цяжка, лёс сустрач заўсёды пасылаў Уладзіслава Францаўна».

Здаецца, наяву бачыш, як «хлопцы ў кажухках і шэнаватых френчыках» акружылі старэйшага пісьменнікаў, як заклапочаны, дзелавы і стрыманы не даюць зайшоў «у сваім нязменным чорным кажусе, ботах і ў шэрай аўчыннай шапцы» М. Чарот. Раптам у гардэробе або суседнім пакоі пачуўся рогат. Гэта прыйшоў дасціпны жартунык Мікола Нікановіч.

Пракручваем кінастужку далей.

«З куточка канапы, паклаўшы рукі на кіецак, за ўсім назіраў Кузьма Чорны, Ветліва ўсміхаўся знаёмым і незнаёмым бланітнавокаю ўсмешкаю Міхась Зарэцкі. Праходзіў з пануннамі кніжак і радаваўся, што набыў рэдкія выданні, бялыя, як даспелы сланечнік, Платон Галавач, Стрыманы, дзелавы, заняты нейкімі далёкімі клопатамі. Ён жа быў намеснікам наркома асветы, членам урада, відным партыйным дзеячам. Нават калі смяяўся Платон Раманавіч, з твару не сыходзіў лёдз улоўны адбітак нейкай юначай крыўдлівасці ці журбы».

Заходзіўся смехам ад Нікана. вачыма жарцінаў Хадзька, стрымана ўсміхаўся заўсёды засяроджаны невысокі, крышчу сутулаваты, губаты Юлі Таўбін. Адносіны ва ўсіх былі простыя і роўныя — ні пасада, ні рангаў, ні залежнасці ніхто не адчуваў і не падкрэсліваў свае перавагі».

Малюніца дакладнасць літаратурнай хронікі асабліва адчуваецца ў партрэтным жыванісе:

«Бядулю пазнаў, як толькі убачыў, хоць да сустрэчы ўяўляў не такім. Варта было убачыць яго партрэт, каб запо-

ніць і пазнаць сярод многіх. Невысокі, нетаропні ў рухах, з нучаравымі, трохі парадзелымі валасамі, а твар усмешлівага біблейскага прарока, Вялікія пунатыя вочы, трохі зажураныя, а выразныя мяккія губы часта дрыжалі ад ласкавай усмешкі. Кідкая дабрата, даступнасць, ветлівая добразычліваць вабілі да сябе, нібы запрашалі да шчырай адкрытасці. Чалавеку з такімі вачыма і з такою усмешкай нельга схлысці, нельга не падзяліцца самым патаемным».

Здольнасць пісьменніка вылучыць і падкрэсліць самае істотнае, траніснась знешняй дэталі дапамагаюць стварыць цэласную партрэтна-псіхалагічную характарыстыку. Так, напрыклад, рукі У. Дубоўкі сведчаць аб дачыненні да рабочых прафесій, якіх нямагла давялося зведаць на няроўных дарогах жыцця.

«Уражаны яго чалавечай прыгажосцю, ласкавацю, далікатнасцю і высокай культурай, — піша С. Грахоўскі, — я прыгледзеўся да рук паэта. Часта рукі гавораць пра чалавека больш за вочы, твар і словы. Шырокія дужыя далоні са слядамі даўніх паразў і глыбокіх шрамаў, здаваліся, пахнуць жывіцай і свежымі стружкамi. Гэта былі рукі рабочага чалавека, якія заўсёды шукаюць занятку і працы. Верылася, што яны шмат зробяць для нашай паззіі, парадуюць чытачоў чыстымі і шчырымі радкамі».

Прыхільнае стаўленне, павага, а нярэдка і захапленне адчуваюцца ў размове пра Я. Купала, Я. Коласа, У. Галубка, Я. Маўра, М. Лынькова, К. Буйло, П. Броўку, А. Бачылу, А. Куляшова і інш.

Згадаем артыкул А. Звонака «Адчуванне вышынi» («Полымя», 1973, № 9), у якім гаворыцца: «Калі перачытаць усё, што створана паэтам (С. Грахоўскім. — Л. Г.) ад першага

радка, напісанага нясмелаю вучнёўскаю рукою, да радкоў, напісаных у нашы дні рукою майстра, то мы ўбачым, што гэтае вясёлкавае адчуванне навізны жыцця, гэтае радаснае здзіўленне яго бясконцым прывам не пакідае паэта праз увесь яго нялёгкае жыццёвы і творчы шлях, а ў чытача выклікае светлае адчуванне радасці і характара ад сустрэчы з творамі паэта».

«Радаснае здзіўленне» і пацудоў смутку выклікае і знаёмства з кнігай «Так і было». Здзіўленне — ад шчырасці, дабрата і душэўнай шчодрасці пісьменніка, які не растраціў у суровых жыццёвых выпрабаваннях свае лепшыя чалавечыя якасці. Смутах — ад няёмкага на-трагічнага лёсу многіх з тых, пра каго з такою шчыльнай цеплынёй вядзецца размова ў кнізе.

Можа, хто-небудзь папракне пісьменніка, што не ўсё ў літаратурным жыцці 20—30-х гадоў шло так гладка, як адлюстравана ва ўспамінах. Тут, сапраўды, не падта завастраецца ўвага на літаратурных і калілітаратурных супярэчнасцях. Але, пера-першае, у аўтара іншая мэта. Ён імкнецца паказаць пераважна светлыя, аптымістычныя бакі жыцця і ўзаемаадносін паміж людзьмі. Па-другое, вялікае жыццёлюбства пісьменніка не перашкаджае яму бачыць негатыўныя моманты ў грамадскім жыцці. Гэта пацвярджаецца перш за ўсё самім выбарам прадмета гаворкі. Невыпадкова ўвага яго часцей за ўсё спыняецца на няроўных, пакрытых, абрывістых сцегах

РЭАБІЛІТАЦЫЯ ГЕРОЯ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Зноў хочацца сказаць пра тое, як надзеяна гучаць спрэчкі, роздумы герояў твора, напісанага болей чым пяцьдзесят гадоў назад. І як гэты твор дапамагае зразумець глыбінныя вытокі супярэчнасцей, цяжкасцей, што перажывае сельская гаспадарка краіны ў нашы дні...

Не дзейнічае на Пракопа і завочная агітацыя яго старэйшага сына, чырвонаармейца Андрэя, бо Пракоп разумее, што калгас — гэта не армія. Сапраўды, хіба ж крапе за жывое селяніна ліст, напісаны нават бліжэй чалавекам, калі ў лісце гучаць адно голяя заклікі: «Калектывізацыя сельскай гаспадаркі — вось лозунг сённяшняга дня. Вы ж павінны стаць піанерамі калгаснага будаўніцтва. Дык не слухайце кулацкіх правакацый, а першымі запісвайцеся ў калгас». На гэты гучны заклік сына бацька адказаў, на першы погляд, нейтральнай, а на самай справе тонкай, іранічнай рэплікай: «Маладзец Андрэй: ведае чырвонаармейскую дысцыпліну». Вось такая някідкая, але дакладная рэпліка, аўтарскія іранічныя ці сьвярдзальныя інтанацыі часта пры разглядзе аповесці не ўлічваюцца.

Уласна кажучы, заклікі, якія прагучалі ў лісце Андрэя, Пракоп ужо чуў у выступленні старэйшага сельсавета Міколы Тура.

Таксама не пераконвае Пракопа — а ў яго асобе, зразумела, і селяніна-серадняка — і прамова Мірона Брыля, рабочага з завода. Глумачыцца гэта тым, што яго выступленне было неканкрэтным, было агітацыяй за Савецкую ўладу, за саюз рабочага класа і пра-

цоўнага сялянства — батрацкай і серадняцкай масы. Але навошта Пракопа, бацьку чырвонаармейца, агітаваць за ўладу, ён і без таго прыхільнік гэтай улады, якая дала яму зямлю.

Сярод агітатараў за калгас і Пракопава жонка Тацяна. Хоць яна таксама выказвае разумныя думкі — «няма чаго баяцца калгаса, бо калі чалавек будзе працаваць, то яму ўсюды можна жыць», — ды толькі і яе аргументы б'юць міма цэлі, бо Пракоп калгаса не баіцца, працаваць ён любіць. Сэнс канфілікту якраз у тым, што Пракоп думае не толькі пра сябе асабіста, — не толькі пра свой уласны лёс, але і пра будучае тых, хто стане калгаснікамі. Ён баіцца іншага — што ў калгасе не ўсе будуць працаваць аднолькава, а такой несправядлівасці дзядзька Пракоп не прымае.

Такім чынам, Я. Колас у аповесці намешчў глыбокі сацыяльна-псіхалагічны, маральна-этычны канфілікт, звязаны не толькі з эканамічнымі, гаспадарчымі пытаннямі, з формай арганізацыі працы і г. д., а перш за ўсё з поглядам на чалавека, на яго чалавечую існасьць. Невыпадкова Я. Колас у межах невялічкага твора, які складаецца ўсяго з шасці кароткіх раздзелаў, так багата аддаў увагі апанентам героя: праз спрэчкі, сутыкненні поглядаў тых, хто прадстаўляў розныя класавыя інтарэсы, пісьменнік дакладна ўзнаўляў рэальную атмасферу ў беларускай вёсцы на пачатку калектывізацыі, раскрываў вытокі, сацыяльна-псіхалагічныя карані супярэчнасцей тагачаснай вясковай рэчаіснасці.

У вобразе Пракопа Я. Колас увасобіў многія станоўчыя ры-

сы працоўнага селяніна, які хацеў на ўласныя вочы пераканацца ў сутнасці змен, што несла калектывізацыя, і які браў на сябе адказнасць за заўтрашні дзень вёскі. Пракоп з поўным правам заяўляе жонцы і сыну, а фактычна ўсім сваім апанентам: «Павінен жа выказаць свае думкі, сваё разуменне, а не кідацца галавою ў букту, каб потым не бегаць, як кот з падсмаленным хвостом. А вы мне рот затыкаеце...».

Як паказала пазнейшая практыка калгаснага будаўніцтва, і ў самыя цяжкія гады калгас трымаўся на Пракопах Дубягах, а не на гультаяватых Марынічах і «лёгкіх на руку» Нічыпаруках, што першымі пазіпсаліся ў калгас, спадзеючыся, што яны там будуць мець усяго ўдзельны частка, а не асаблівага напружання. Пачатковымі раздзелаў свайго твора Я. Колас, уласна кажучы, заглядаў у заўтрашні дзень сучаснай яму вёскі, мастакоўскім позіркам ацэньваў далёкія вынікі калектывізацыі. І гэтая грамадзянская смеласць пісьменніка сёння павінна быць ацэнена па вялікім рахунку.

Думаецца, ёсць глыбокі ўнутраны, калі хочаце, філасофскі, сэнс у тым, што герой Я. Коласа свой пратэст супраць людзей, якія не здолелі зразумець яго агульнай турботы пра ўсіх, яго грамадскага клопату пра заўтрашні дзень, — выказавае не ў форме нейкай палітычнай акцыі, а ў «форме гэтых старых традыцыйных процак». Вось на гэты вельмі істотны момант ідэалагічнага характара крытыка наша таксама не звяртае патрэбнай увагі. А між тым пісьменнік, як нам здаецца, знайшоў тут вельмі ўдалы мастацкі сродка выяўлення пазіцыі працоўнага сялянства, якое не ўступіла на шлях актыўнага супрацьдзеяння калектывізацыі. Інакш кажучы, пратэст Пракопа не набыў у твора палітычнага характара. Серадняк, прадстаўніком якога з'яўляецца ў твора герой Я. Коласа, не прымаў перш за ўсё прымуся, тых валавых дзеянняў, якімі суправаджалася калектывізацыя і

якія па сутнасці прырэчылі ленынскаму плану перабудовы сельскай гаспадаркі. І атрымліваецца, што Я. Колас, якога ў 1931 годзе адкрыта абвінавачвалі ў прапагандзе палітычна шкодных лозунгаў, у цэраўменні палітычнага сэнсу калектывізацыі, на самай справе як пісьменнік быў бліжэй да ленынскага плана перабудовы вёскі, чым ідэалагічна вытрыманая крытыка. Ды ці толькі крытыка? Скрыўленні, перагібы ў правядзенні калектывізацыі рабілі тая, хто яе ўзначальваў, хто кіраваў.

Дазвоім сабе зрабіць тут невялічкае адступленне. Калі Іван Мележ працаваў над трэцяй часткай свайой слаўтай сёння «Палескай хронікі», ён, паводле ўспамінаў Алеся Адамовіча, у час сустрэч і размоў бясконца паўтараў адну і тую ж думку: беларускаму працоўнаму сялянству трэба паставіць гранд'ёзны, велічны помнік хоць бы толькі за тое, што яно ў 30-я гады не арганізавала новай Вандэі, што пры тых скрыўленнях, якія мелі месца, прыняло калектывізацыю...

Такім помнікам і стала «Палеская хроніка», у прыватнасці, роман «Завеі, снежань...». Але падмурак гэтаму помніку закладаў і аўтар аповесці «Адшчэпенец»...

Ужо адзначалася, што Я. Колас не адважыўся прапанаваць да друку першыя шэсць раздзелаў у якасці завершанага твора, а працягнуў працу. Але поўнацю рэалізаваць сваю задуму яму не ўдалося. Адной з прычын, мы памятаем, была паспешлівасць.

Адкуль ішла «паспешлівасць»? Каб адказаць на пастаўленае пытанне, агульных спасылка на «строгія вочы Бэндэ» тут недастаткова. Гаворка павінна ісці на мове канкрэтных фактаў. А факты сведчаць аб тым, што ў той час, калі Я. Колас яшчэ толькі завяршаў аповесць, а друкавалася яна ў часопісе «Полымя», №№ 11—12 за 1930 год, №№ 2—5 за 1931 год), Л. Бэндэ выступіў на старонках «Маладняка» (1931, № 5) са сваімі сумна вядомымі «Матэрыя-

ламі для нарысаў на гісторыі беларускай літаратуры (Уводзіны)», дзе аўтар «Новай зямлі», «Сымона-музыка» характарызаваўся як ідэалаг «буржуазнай часткі сялянства». Уласна кажучы, тая небяспечная абвінавачванні, якія прагучалі і ў прыгаданым артыкуле М. Пятуховіча, хіба што не ў такой згучанай форме, мелі месца ў ранейшых выступленнях многіх крытыкаў. Гэтыя апошнія загадзя ведалі, які і пра што павінен быў пісаць народны паэт Беларусі. Паводле іх уяўленняў Я. Колас як аўтар твора, прысвечанага сялянству, якраз і павінен быў публічна прадэманстраваць вернасць ідэям, якія вульгарызатары лічылі, вядома ж, марксісцкімі — перш за ўсё павярдыць тэзіс пра абстрактнае класавае барацьбы ў вёсцы, выкрыць серадняка як выразніка дробнабуржуазнай ідэалогіі.

Да гонару Я. Коласа-мастака ён не пайшоў гэтым шляхам. Вядома, пазуны ўступкі вульгарызатарам Коласу прыйшлося зрабіць, асабліва там, дзе ён паказвае ўзорны, ідэальны калгас «Хваля рэвалюцыі», дзе малое вобразы Чыкіленіча, Лапка ці хуткае перавыхаванне Пракопа.

Зрэшты, аўтарскія пралікі і недахопы аповесці, як кажуць, ляжаць на паверхні. Пра іх ахвотна гавораць пры разглядзе твора. А вось тое, як пісьменнік пры ўсіх адзначаных уступках паглыбляў сацыяльна значнае, што было ў пачатковых раздзелах, як ён спрабаваў, і не без поспеху, заставіць на ўзроўні высокіх патрабаванняў праўды ў мастацтве, — пра гэта крытыка гаворыць мала.

Многія цікавыя мастацкія знаходкі, многія тонкасці, сэнсавыя нюансы, характэрныя для апавядальнай манеры аўтара твора, даследчыкамі не адзначаны. Так, глыбокі сэнс мае той факт, што аўтар вывёў свайго героя за ваколіцу роднай вёскі і паставіў ва ўмовы вандруніка, зрабіў яго своеасаблівым філосафам. Пракоп хоча самастойна разабрацца, што ж уяўляе сабой калгас як новая форма гаспадарання.

Івану БУРСАВУ — 60

19 снежня спаўняецца 60 год паэту і перакладчыку Івану Бурсаву. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбілярны віншавальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Іван Цярэнцьевіч! Горача вітаем Вас, таленавітага паэта і перакладчыка, у дзень Вашага 60-годдзя!

Мінула тры з паловай дзесяцігоддзі, як з'явіліся ў друку Вашы першыя вершы. Яны вызначаліся і паэтычнай культурай, і вобразнасцю, і добрым веданнем жыцця. У тых гады Вы працавалі на Мінскім трактарным заводзе, і тэма рабочага класа займала не апошняе месца ў Вашай творчасці.

У 1960 годзе ў выдавецтве «Молодая гвардия» ўбачыў свет Ваш першы зборнік вершаў «Близкие звезды». Ён быў заўважаны крытыкай і чытачамі. З таго часу ў друку выйшла каля дзесяці зборнікаў паэзіі, якія не згубіліся ў даволі вялікім патоку рускамоўных вершаваных кніжак — гэта мы сведчым як Вашы шчырыя чытачы. Нам Вашы кнігі запомніліся, і іх з прыемнасцю згадваем. Гэта — «Косая сажень», «Лобжанна-речка», «Горсть», «Среда», «Вы слышали?», «Праздник света», «Грамота лет», «Помня и любя», «Уста», «Круг».

Памятаюць Вашы вершы, наз-

кі, небылічкі і самыя маленькія чытачы — дзеці, якім Вы падарылі шмат цікавых і дасціпных кніжак, напісаных як вершам, так і прозай: «Едет лес», «Как дед Мороз для зайчат построил мост», «Как звери к зиме готовятся», «Матрешкины сказки», «Сказки с присказками», «Веселые небылички», «Ванька-встанька», «Страна Голубого Солнца», «Сказки, полные чудес».

Нам вельмі прыемна адзначаць, што шмат увагі і часу Вы аддаеце і перакладам як «дарослай», так і дзіцячай бе-

ларускай паэзіі. У Вашых таленавітых перакладах на рускую мову выйшлі зборнікі «Целиноград», «Раскидач», Генадзя Бураўіна («Голоса расстояний»), Уладзіміра Караткевіча («Вечерние паруса»), Васіля Зубенка («Основа», «Молчание травы»), Анатоля Астрэйкі («Приключения дедушки Михеда»), Еўдакіі Лось («Песни твоей сестры»), Настуся Цвіркі («Закон воды») і іншыя.

Як вынік Вашай перакладчыцкай працы ў 1981 годзе з'явіўся аднатомнік Вашых выбраных перакладаў беларускай паэзіі «Слово по кругу».

Вашы лепшыя вершы перакладаліся як на мовы народаў СССР, так і на мовы замежных краін. Асобнымі выданнямі выходзілі Вашы кнігі для дзяцей у перакладзе на балгарскую, нямецкую і іншыя мовы.

Вы з'яўляецеся складальнікам і адным з перакладчыкаў зборніка «Братья родные» ў серыі «Дерево дружбы», якая выйшла ў выдавецтве «Молодая гвардия».

Ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Іван Цярэнцьевіч, добрага здароўя, асабістага шчасця і вялікага творчага плёну!

Супрацоўнікі шотландскага «Літаратура і мастацтва» далучаюцца да гэтага віншавання.

ках жыцця такіх сучаснікаў, літаратурных напелчнікаў, як Б. Мікуліч, У. Дубоўка, Я. Пуціца, У. Хадыка, А. Пальчэўскі, Д. Калюга і інш. Па-трэцяе, водгукі тагачасных спрэчак, дыскусій, абвінавачванняў на некаторых старонках кнігі прачытаюцца даволі прама і недвухсэнсоўна. Так, у артыкуле «Той незабыўны, паэтычны» не толькі выказваецца захапленне ад сустрэч з прадстаўнікамі савецкай шматнацыянальнай літаратуры, якія ў 1936 г. прыехалі ў Мінск на першы пленум паэзіі. Адзначаецца таксама, што ў дакладах Клімковіча і Тагірава «асабліва завастраліся пытанні класавай барацьбы ў літаратуры, вышукваліся і выкрываліся хістанні і памылкі, сапраўдныя і ўяўныя. Гэта было падобна на прэлюдыі паэдэй, якія пачаліся ў канцы года».

У мемуарах С. Грахоўскага знаходзім успаміны не толькі пра класікаў або тых, хто паспеў выдаць на дзве-тры і больш кніг.

Пісьменнік нястомна гартае старонкі жыццяпісу Юлія Таўбіна, які «заўсёды спяшаўся, спяшаўся жыць і пісаць, нібы адчуваючы, што яму наканаваны кароткі век», і Алеся Розны, перакладчыка, паэта, романтика і шукальніка («Жывуць у памяці маёй»). Пра Васіля Шашалевіча, настаўніка з Краснаполля, драматурга, па чых п'есах ставіліся спектаклі («Апраметная», «Змрок», «Сімфонія гневу») на сценах беларускіх тэатраў, і пра Я. Бобрыка, удзельніка Ленінградскай блакады, пахаванага на Піска-

роўскіх могілках, — артыкулы «Аўтар «Сімфонія гневу» і «Кветкі і вечны агонь».

Дзякуючы пісьменніку ў назме «Ростань на святанні» і артыкуле «Мірыям і Месія» сумна і паэтычна ажылі старонкі трагічнага кахання беларускага рэвалюцыянера, марксіста Сяргея Міржынскага і Украінскай паэтэсы Лесі Украінкі (Ларысы Косач).

Па-свойму цікава пададзены ўражання ад сустрэч з многімі рускімі пісьменнікамі, у прыватнасці з М. Ісакоўскім, А. Твардоўскім, Б. Пастарнакам і інш. Глыбока і ўсхвалявана прачытана творчасць А. Блока («Мой Аляксандр Блок»).

Другі раздзел мае назву «Дарогі». Пачаўшыся з палескага мястэчка Глуск, шляхі і дарогі пралягалі па неаглядных прасторах Радзімы, ад Урала і Поўначы да Таджыкістана і Грузіі. Яны вялі пісьменніка па святых і памятных для кожнага савецкага грамадзяніна мясцінах — Ленінскіх, Пушкінскіх, Чэхаўскіх. Канкрэтнымі прыкладамі паўвяджаецца, як з сустрэч і знаёмстваў паміж асобнымі пісьменнікамі вырастае дружба літаратур. Цікаваць уяўляюць старонкі, прысвечаныя К. Сіманаву, М. Рыленкаву, Мірзо Турсун-заде, а таксама пісьменнікам Грузіі.

Кніга С. Грахоўскага карысная і цікавая, яна зойме прыкметнае месца ў беларускай літаратурнай дакументалістыцы і знойдзе свайго ўдзячнага чытача.

Любоў ГАРЭЛІК.

Зноў жа, даследчыкі дарэмна не звярнулі ўвагу вось на які факт: герой аповесці не мае яшчэ якой-небудзь прафесіі, апрача земляробчай («Калі б ён быў шаўцом або краўцом, столырам ці слесарам, то і гора не ведаў бы»). І гэта невынадкава, бо Я. Коласу патрэбен быў герой-селянін у яго тыповым, родавым абліччы, герой як абаронца не ўласных, асабістых, а агульных інтарэсаў працоўнага сялянства. Вось таму Пракоп і выступае як «чысты» селянін, як прадстаўнік спрадвечнай сялянскай прафесіі — земляроб, рольнік. Істотна паглыбляе аўтарскую ідэйную канцэпцыю той факт, што Пракоп самастойна бярэ на сябе ролю сялянскага дэлегата, сялянскага ўпаўнаважанага. Пракопава рашэнне лагічнае, бо ў яго ёсць маральнае права выступіць ад імя працоўнай грамады.

Старонкі аповесці, прысвечаныя калгасу «Хваля рэвалюцыі», куды трапіў Пракоп-дэлегат, вядома, крыху ўступаюць пародле сваёй сэнсавай напоўненасці першым раздзелам. Ідэічнасць у паказе калгаснага жыцця якраз і выклікала крытычныя закіды. «Колас у сваім малюнку калгаса пабівае рэкорд гляноўкі рэчаіснасці: у яго ўсюды ў калгасе чыста і парадак, сталоўка больш падобна на гарадскі рэстаран; кватэры калгаснікаў з трох пакояў; тут пануе патрыярхальная гасціннасць і г. д.» — пісаў праф. М. Пятуховіч. Я. Колас адводзіў прыганданую тут крытыку спасылкай на тое, што ў аповесці ён выступае «проста як агітатар за будаўніцтва новага калгаснага быту», што пры жаданні і добрай волі зусім не цяжка пабудавач калгас, падобны да «Хвалі рэвалюцыі». Болей таго, ён пагаджаўся, што такога іменна калгаса з бытавой уладкаванасцю, рацыянальнымі формамі арганізацыі працы «можа яшчэ няма», што такі калгас «толькі мысліць сабе аўтар». Псіхалагічную рэакцыю Я. Коласа ў падзеным выпадку зразумець лёгка: ад яго чакалі аперацыйнага водгукі на важныя палітычныя падзеі ў жыц-

ці краіны, чакалі яскравай агітатцы за новы быт і новыя формы працы, а калі ён паспрабаваў найхутчэй задаволяць гэты тэрміновы заказ часу, крытыка пачала выказваць незадаволенасць, выяўляць прыдзірлівасць, не бачачы галоўнага.

У паказе першых поспехаў калгаса аўтар аповесці, як мы бачылі, крыху перабраў меру, ён намаляваў ідэальны калгас, якога яшчэ як тыповай з'явы не існавала. Але і тут ёсць свае істотныя сэнсавыя нюансы. Так, Пракоп захапляецца, як мы б цяпер казалі, толькі цэнтральнай сядзібай, дзе жыць сорак сем'яў. Астатнія сто шэсцьдзесят сем'яў калгаснікаў па-ранейшаму заставаліся жыць на вёсцы, куды дэлегат не зазіраў, бо яна нічым не адрознівалася ад яго роднага Затоння. Гэта першае. Па-другое. Я. Колас разгарнуў перад чытачом дзейнасць узорнага калгаса не з мэтай выдаць яго, як гэта рабілі пісьменнікі ў гады панавання «тэорыі бесканфліктнасці», за тыповы. Не забываючы пра агітацыйныя, выхаваўчыя мэты, пісьменнік ставіў перад сабой і іншую, надзвычай складаную мастацкую задачу. Я накірую героя-селяніна, гаворыць сваім творам Я. Колас, у ідэальны калгас, калгас заўтрашняга дня, і няхай герой самастойна, практычным сялянскім розумам правярэць трываласць гэтай ідэальнасці, бо іменна яму, працаўніку, і яго дзеям давацца ў будучым там жыць. Вось якой была звышзадача пісьменніка — тое галоўнае, што хвалявала яго ў час працы над творам, у час глыбокіх роздумаў над лёсам краіны, лёсам працоўнага сялянства на крутым перавале гісторыі. Я. Колас верыў у свайго героя, у яго інтэлектуальныя, духоўныя, маральныя якасці, у яго здольнасці выявіць глыбінную сутнасць тых сацыяльных, гаспадарча-эканамічных і псіхалагічных працэсаў, якія адбываліся ў жыцці калгаснікаў. Верыў, бо гэта была вера ў жыццядзейныя сілы народа, нацыі.

(Заканчэнне ў наступным нумары).

Это я виноват,
что весной журавли
не летят на знакомые плёсы.
Это я отобрал песни птиц у
земли,
порубил у пролесков березы...
Это я — с преступлением
рядом — молчу,
на злодея в смертельной обиде...
Славядаецца, дакарае сябе
чалавекам на схіле ядзернага веку,
усвядоміўшы і сваю паспешлівасць, і сваю апантанасць, і сваё ўседавольнае бяздум'е.
Усе грахі і правіны бярэ на сябе.
І раптам прысуд:
Гляньте в зеркало —
я вам в лицо хохочу,
так хватайте меня
и судите!

Гэта прысуд усім праз сябе, гэта актыўна-асабовы ўзаемаадносінны з прыродай, са сваім часам, з жыхарамі зямлі. Гэта кажа чалавек, які шмат пабачыў і адчуў, чалавек, які задумаўся. Гэта новы, сталы паэт Іван Бурсаў, які ў год Перамогі счэспшычым цягнікоў

Познавал святую правду пота
и мозолей непривычный зуд...

За плячымі ў паэта Івана Бурсава, што не стаміўся здзіўляцца жыццю, ужо шмат кніг лірыкі, цэлыя анталогіі перакладаў беларускай паэзіі на рускую мову, кнігі казак, выданыя на мовах свету і народаў Савецкага Саюза, казак (гэта важна і важна), што сталі хрэстаматыйнымі.

Думкі паэта, паэтавы радкі рухае
жажда вечности,
жажда света,
генетический мудрый код...

Карані паэта, карані вобразаў у роднай зямлі, у беларускай прыродзе (нарадзіўся Іван Цярэнцьевіч Бурсаў 19 снежня ў 1927 годзе ў Клімавічах на Магілёўшчыне), яны і сфарміравалі светаўспрыманне спаконнага хлебараба. Не з кніг, не з нейчых успамінаў нарадзіліся радкі:

Мне хорошо знакома песня нос
и тишесть конской морды
на уздечке...

Пасля быў завод, пасля былі рабочыя прафесіі. Цяжка засвойваліся яны паэзіяй Івана Бурсава, ужываліся ў ягоную натуру, уваходзілі ў вочы і ў душу. А спататку прырода, барзна і колас прымалі як роднага, як свайго, будучага паэта, вучылі жыць, шануючы працу, прымушалі глядзець на свет вачыма аратая:

покорно подставляет рожи
крестьянскую
выносливую спину.
І калі малады паэт кажа пра

сябе, што ён, «как июньский колос, налит силой», ён нібыта паўтарае праз вякі ходкае да яго слова продкаў, што не далі пагаснуць агню і згінучь зерню. Потым будзе разгублена казачь прызнаны ўжо паэт: «родной завод не узнает меня». Ды прыналежнасць да рабочага саслоўя пакінула свой адбітак і на бачанні свету, і вонкава зрабіла Івана Бурсава крыху вуглаватым, прамым чалавекам з шырокім жэстам, і з мяккай самаіроніяй (наогул характэрнай для творчай манеры паэта) ён прызнаецца, не саромеючыся, што до сих пор я даже авторучку держу, как рукоятку молотка.

Празмерная урбанізацыя, аўтаматызацыя аж да мыслення, празмерная хімізацыя ціснуць на ранімую душу хлапчука з зялёнага беларускага гарадка, таго хлапчука, што быў яшчэ не так даўно «в веснушках до бровей» і ён, сам удзельнік па-скараннага тэхнічнага патоку, з віной і смуткам скажа:

Синь фабричного тумана,
тишина убитых вод...
Мне рубашка из лавсана,
как кольчуга, душу жжет.

А лаўсан Івану Бурсаву сумна-родны. Гэта адзін з гігантаў хіміі выпаліў вакол Магілёва ўсё жывое і ўсё зялёнае. Чамусьці ў свой час (ён і не такі далёкі) стараліся асабліва шкодныя здароўю чалавека і прыроды заводы ўзводзіць як не ў цэнтры некалі зялёных старадаўніх беларускіх гарадоў. Цяжкая кальчуга ратавала продкаў ад дзіды і мяча, лёгкая лаўсанавая кальчуга забівае душу, рабатызуе жывога чалавека. Таму паэт увесь час імкнецца заземліцца, прыпасці да роднай зямлі, прыпасці да першавытокаў. Яго хвалюе (як і паэтаў усіх вякоў) песня салаўя, ды ён называе гэтую песню рэліктавай. І зусім не як паэтычная трапа гучыць пытанне:

Ты жив еще, высокий друг,
мой жаворонок в небе?

Толькі ў яднанні з прыродай, праз яе разумуючы і ўспрымаючы прыроду чалавечай сутнасці, можна захаваць душу, спасцігнуць карані зямнога бытвання і голас зорнага неба. Паэт адчувае прыроду вельмі тонка, надта дакладна, дакладней адчувае сваю непарыўную сувязь з прыродай, сваю незалежнасць ад яе як чалавек, як асоба творчая. Ён унікае занад-

та кідкіх, занадта сакавітых фарбаў, апантаных вобразаў. Штрыхі ў паэта дакладныя, лаканічныя, гранічна істотныя. Гэта беларускі гарачы паўдзён:

В речке жмётся, как лёд, синева.
А гэта ранняя, яшчэ зябкая вясна:

Убитая стужей ворона
взошла из-под снега крылом.

І гарадскі краявід «вачыма, што памяняў газоўку ў сціплай хаціне маленства:

Уже каштаны задувает лето.
Трэба пахадзіць за статкам, трэба ўдосыць пасмажыцца на прыслонку, калі няма куды ўцячы і схаваша ад скару, каб так перадаць пастухоўскую стому:

И по земле плывёт усталый
кнут,
с коровьей ленью не желая спорить.

У верхах Івана Бурсава шчырасць і давер да самога сябе, як паэта, а, аднаўдэна, давер да чытача. Сталенне, даросленне душы і пачуццяў, мудрае розуму і позірку можна прасачыць ад радка да радка, ад верша да верша. І толькі хто адрознівае і светлыя, і змрочныя фарбы жыцця, мае права выгукнуць:

Весь белый свет
так чист и ясен,
как будто нет нигде могил.
И какется:
«Как мир прекрасен!» —
еще никто не говорил.

Як чалавек ад зямлі, ад працы Іван Бурсаў любіць гумар, разумее яго, валодае рэдкай якасцю пра сур'ёзнае скажэнне з гэткай іроніяй, што яшчэ сур'ёзнай загучыць трывога:

Вымирают на земле Иваны —
мамонты
былинной старины.
Их сегодня на земле —
не шибко...

Извелась ивановская рать...
Кто же будет на земле ошибки
Всех разумных братьев
поправляет?

У верхах і паэмах Івана Бурсава летаніс пакалення, што і нагбом і каўшом піло гора ваенных год, споведзь душы ўражлівай і дапытлівай. Ад канкрэтных зямных рэалій паэзія Івана Бурсава прарываецца ў космас спазнання, у космас вечнай ісціны, захапляючыся, веруючы, сумняваючыся. Я весь мир переделат готов.
Мнится — сделал я в жизни немало...

Оглянулся...
и страшно мне стало:
Нет ни эха за мной,
ни следов.

Сумняваючыся, паэт расце, удаканальваецца, сцвярджаецца.

Рыгор БАРАДУЛІН.

Колер марской хвалі

Пачаць хаця б з таго, што Мікалай Іванавіч, калі ён вяртаўся дадому з работы на лёгкім падпітку, заўсёды чамусьці пачынаў дапякаць мяне... за Надсану. Без усякіх падстаў, без усякай непавагі з майго боку да гэтага паэта ці зусім ужо глухога неразумнага паэзіі. Я не прыгадаю нават, адкуль ён наогул выплыў у тых вачаровых нашых дзялягах з Мікалаем Іванавічам — Надсан.

— Я не дазволю вам, Лёлечка! — мяне, як і сваю жонку, і маю цётку Алену Фёдару, Мікалай Іванавіч ласкава зваў Лёлечкай, — Надсан быў кумірам майго юнацтва!.. А вы... вы, прабацьце, у вашых сучасных універсітэтах, я ўпэўнены, і не чулі нават пра яго, не толькі каб неслі яго імя, як сцяг...

Святая была праўда: мы не толькі не ішлі па сваім студэнцкім пасляваенным адрасу жыцці з Надсанам, як са сцягам, а — Мікалай Іванавіч зусім не памыляўся — пэўна, можа, адзіны толькі з нас і чулі імя Надсана (асуджанага, выкарачанага, забароненага!). І ўжо зусім наўрад ці здолелі б успомніць на памяць хоць некалькі яго радкоў...

— А я, дражайшая Лёлечка, скончыў класічную гімназію!.. І я не дазволю ні прафанацыі, ні непавагі!

Божа, адкуль іх толькі чэрпала — гэту прафанацыю і непавагу — узбуджанае алкагалем, як казаў вядомы горкаўскі герой, уяўленне Мікалая Іванавіча?

Бедна, как нищая, и, как рабыня,
лжива,
В лохмотья яркие пестро наряжена,
Жизнь только издали нарядна и красива
И только издали влечет к себе она!..

Прыкметна спатыкаючыся ў дыкці, пафасна асуджана дэкламаваў Мікалай Іванавіч. Ён камфортна раскінуўся ў крэсле: у шараварах з чорнага саціну нага на назе, паўтарарублёвая блакітная майка неўпрыкмет, як быццам нават крышачку астуджа паўднёвы капітальны загар на раскрытай грудзіне і антычнай шыі, на руках з дасканалай лепкай кісцей. З млявай грацыяй адна рука адкінута на часопісны столік, што стаіць побач, на раскрытую кнігу...

Но чуть взглядишься ты, и встанет
пред тобою
Она лицом к лицу, и ты поймешь

обман
Ее величия под ветхой мишурою
И красоты ее под масною румян!

Што тут можна было прарэчыць? Ці як апраўдвацца перад Мікалаем Іванавічам?

Але якраз у гэты самы момант адчыніліся дзверы, і на парозе з кухні, з чарпаком у руцэ, як Немезда, паўставала цётка Лёля. У падагрычных пальцах другой рукі, зграбна прыўзнятая ўгару дымілася нязменная цыгарэтка. Дым віўся скрозь пальцы...

Як і пяцьдзсят гадоў назад, цётка насіла кароткую дзявочую стрыжку, засыпаную, праўда, гэтым часам сівым попелам... Як і пяцьдзсят гадоў назад, цётка любіла светлыя адзежы (кухня непахісна крыжавала іх банальным фартурам!). Ах, гэтыя пяцьдзсят гадоў... Цётка на кожнае лета тады прыязджала ў адпачынак да нас з мамай разам з Васільком. Першым сваім мужам-каморнікам. Цётка ўсё лета строілася ў светлыя гарадскія плаці, нават калі хадзіла разам з жанкамі на сенажаць грэбці сена. А на русьця, як хмель, непакорныя валасы яна заўсёды завязвала бялюткую з брыжыкамі баццэставую касынку — каб валасы не рассыпаліся і не лезлі ў вочы... Тады толькі пачынаўся калгас, і на работу ішлі, як на свята, весела і ахвотна, усёй вёскай. І цётка не наддавалася, спрытна зграбала сена ў

валкі, а Васільк — чаго б гэта ён меў адзін заставацца дома! — ладаваў сена і складаў у копы. Ого, якая гэта была помач маме! І ў хаце нашай тады з ранку да вечара звінеў смех цёткуны, а то яны яшчэ — у вольны час, вечарамі, разам з Васільком — усчыналі спевы. Цётка спявала «Златые горы». Мая мама іх вельмі любіла... («Чтоб я имел златые горы и реки, полные вина, все отдал бы за ласки, взоры, и ты б владела мной одна...») Толькі ў яе не было голасу спяваць, ды і жыццё яе не ўдалося для спеваў... А Васільк заўсёды пачынаў «Хаз-Булат». І мы ўсе ўтраіх, жанкі, падцягвалі яму:

Дам коня, дам кинжал,
Дам винтовку свою,
А за это за все
Ты отдай мне жену...

А то яны, дарослыя, жанатыя людзі, раптам пачыналі дурэць, зусім

на трымцела. І тут жа дзіўна-бязвольна ападала ўніз.

— Лёлечка, ты Ксанціпа!.. — адгукваўся на паўголаса на загад цёткуны Мікалай Іванавіч. Ён добра ведаў, якім маналагам стрэне яго жонка, як толькі пераступіць ён парог уласнай кватэры... — Ксанціпа таксама аблівала Сакрата памыямі... Хістаючыся па прыступках лесвіцы, шукаў сабе сцызшэння ў высокім параўнанні няшчасны.

— Кушать подано! — паўтарала цётка, і голас, і ўся пастава яе на гэты раз не абяцалі нам шторму.

— Лёлечка, калі ласка, прабач... Я толькі апраўдана да вячэры!

І дзіўна: яшчэ хвіліну назад непадступны і непахісны ў сваім праведным гневе, Мікалай Іванавіч ускакваў з крэсла, як ускаквае прыкладны вучань па аднаму толькі позірку ўладнага настаўніка, і кіраваўся ў спальню і сапраўды апраўдана — да задушнай

равучыла і перажаніла не адну сваю і Васількову пляменніцу, не аднаго пляменніка... І Галю гаданалася ў іх з Мікалаем Іванавічам, калі Клаўдзя, доўга не плачучы, тут жа выскачыла замуж за тылавіка — з эвакуіраваных. Галю яны і вывучылі і замуж аддалі. Была і Аграфена Мітрафануна — маці Мікалая Іванавіча. Што праўда, то праўда: Аграфена Мітрафануна таксама не адразу кінулася абдымацца з новай нявесткай. Аднак старасць дажывала пры ёй. Паступова, з узростам, нявестка і свякруха — з выгляду — амаль зраўняліся: велічная, спаважная Аграфена Мітрафануна ў арэале адмысловай прычоскі (ўсю сваю дараваляцкую маладосць яна праслугавала кухаркай у «прыстойных» багатых дамах — адтуль захавалася і гэтая спаважнасць і «арэол») і нервовая, хударлявая, на фронце яшчэ сцівела цётка Лёля...

Ну, а дзевяць гадоў розніцы з Мікалаем Іванавічам?.. Але хто б гэта

Алена ВАСІЛЕВІЧ

Жыццёвыя старонкі

як маленькія. І Васільк хапаў на рукі цёткуну і, як шалёны, круціўся з ёю на руках па хаце...

Зроду не бачыў ніхто ў нашай вёсцы, каб хто-небудзь з мужчын (нават маладых-жанатых) вольна гуляў з жонкай... Мне было тады гадоў пяць ці шэсць, і калі, жартуючы, мае старэйшыя стрыечныя сёстры — нявесты ўжо — пыталіся ў мяне: «За каго ты пойдзеш замуж?..» — я, ні хвіліны не вагаючыся, адказвала: «За Васілька!»

...А потым, праз нейкі час, з Мінска, ад цёткуны прыйшла трывожная, не надта зразумелая вестка: «У Васілька адкрыўся туберкулёз... І цётка пакінула Мінск, дзе яна працавала і «вельмі важным ужо доктарам», як казалі ў нас дома, працавала ў «заразны» бальніцы па вуліцы Крапоткіна... Цётка з Васільком тэрмінова выехала ў Крым і там уладкавалася ў бальніцы для хворых на сухоты.

Васільк і мая мама памерлі ў адзін год: Васільк вясной у Алушцы, мая мама пад восень — пасля аперацыі ў Мінску — у сябе дома.

Цётка ў Беларусь не вярнулася. — Кушать подано! — падкрэслена ўрачыста абвешчала цётка, стрымліваючы на прывязі ў вачах гарэзлівых чарцянят. Ёй такія філіпікі былі не ў навіну. Яна іх — за сумеснае з Мікалаем Іванавічам жыццё — наслухалася даволі.

І змест іх была яна здольная прадказаць, яшчэ калі, стаячы на балконе і палыхваючы цыгарэткай, звычайна чакала Мікалая Іванавіча з работы. «Пазнаю млога па паходцы...» — з адпаведным адценнем у голасе пасміхалася цётка. А паходка ў «мілога» даволі часта і сапраўды была выразнай самых пераканаўчых вызначэнняў. Цётка тады цягнула тварам і, каб папярэдзіць непазбежныя красамойныя Мікалая Іванавіча дэялогі з усім, якое толькі рассяджвалася на двары, суседствам, грозна камандавала з вышыні чацвёртага паверха:

— Мікола! Дадому!

Незалежны і раскаваны ў сваім няспешным шэсці па ўласным двары, Мікалай Іванавіч ад гэтага воклічу ў адзін момант як быццам неяк нават сціскаўся і драбнеў. Нават у паходцы. Як гладыятар, вітаючы публіку, ён ускідаў угору да цёткуны на балконе сваю руку, і рука гэта прыкмет-

летняй вячэры, у сябе дома, на кухні...

Заставацца пры гасцях! за сталом! у блакітнай майцы!

Той жнівень у цёткуны Лёлі і Мікалая Іванавіча гасціла ў Сочы я са сваімі дзецьмі.

А перад нашым прыездом адбылося вольна што.

Цётка Лёля адправіла мяне назад мой жа падарунак ёй, які тры гады назад я выбрала з натхненнем і такім прыдзірлівым — па тым часе — вынаходніцтвам... Нямецкую начную кашулю — цэлы шаўковы вадаспад карункаў і складак! — колеру марской хвалі. У цёткуны Лёлі вочы былі такога колеру: то шэрыя, то блакітныя, то зялёныя — у залежнасці ад настрою... Выбрала я свой падарунак, трэба, аднак, зазначыць, не зусім каб без карыслівага разліку. Цётка, уяўлялася мне, будзе пецціца ў шаўковай пене з карункаў на сваім сямейным ложку і, пэўна, будзе ўспамінаць і сваю чудаўную пляменніцу... А нават калі і не ўспамінаць, цётка ўсё роўна будзе прыемна: на тым самым ложку захаляцца ёю будзе яе валадар Мікалай Іванавіч (на дзевяць гадоў маладзейшы за цёткуну). Цётка ўмкнула яго (па ўласнай яе тэрміналогіі) з фронту. З самога Берліна, дзе паспела яна на сцяне павергнутага ройхстага накрэсліць таксама і сваё прозвішча. Пра ўсё гэта цётка расказвала, як пра самую звычайную, самую будзённую рэч: і пра фронт, і пра Берлін, і пра Мікалая Іванавіча... Стрэліся яны з ім на Курскай дузе. Абое капітаны. Яна — медыцынскай службы, ён — з разведчыкаў. Там, калі яго параніла, ён і трапіў у яе рукі — у шпіталі... Але ўсё ж дайшлі яны адтуль да Берліна абое. Не ўвесь час, вядома, імкнулі яны па вайне да таго Берліна, пабраўшыся за рукі... І не раз губляліся, як патаналі ўсё роўна, у пякельным тым варыве, і перапінка абрываўся. Але ўсё ж знаходзілі адно аднаго. Такі ўжо лёс ім выпаў... Дык скажыце, калі ласка, чаму яна павінна была вяртаць Мікалая Іванавіча Клаўдзі? З Клаўдзі павінна было хапіць грашовага на ўсю вайну капітанскага атэстата і Ташкента, куды паспеў эвакуіраваць яе (нават з барахло!) Мікалай Іванавіч, сябе самога адрасу тады ж адправіўшы на фронт. Была, праўда, яшчэ дачка Галю... Цётка Лёля была бяздэтная і не мела сваіх дзяцей. Жывучы яшчэ з Васільком у Мінску, яна пе-

адважыўся заікнуцца пра гэтыя дзевяць гадоў цёткуны Лёлі ў вочы?! Сама яна іх не баялася!.. Ды каб і пятнаццаць гадоў было ў той розніцы — хіба ён звярнуў бы ўвагу на іх тады?.. Госпадзі! Ён тады на самую шахіну Сарэйю не звярнуў бы ўвагі.

Дарэчы, калі шахіна Сарэйя разам са сваім шахам падарожнічала і гасцявала ў Сочы (шляхі боскія нязведаныя і неспазнаныя!), у ганаровай свіце ад гарадскіх улад красавалася і яе Мікалай Іванавіч. А як жа — загадчык гарфіна ды яшчэ з яго паставы і высакароднай сівізной, з яго свецкай выхаванасцю і веданнем межных моў! Дарма што кухарчын сын, а класічная гімназія ведала, чаму вучыла! Невыпадкова ж і Савецкая ўлада не адкінула Мікалая Іванавіча на задворкі гісторыі. Кар'еру сваю пры новым ладзе ён пачынаў з прызначэння засяваць добрым і вечным прасторы сярэдняй Расіі... Сам нарком Анатоль Васільевіч Луначарскі, наведваючы — праездам — асветніцкую ўстанову, дзе стараўся Мікалай Іванавіч, з удзячнасцю пацискаў яго надзейную руку... Этыкет — які б лад ні быў — патрабаваў, вядома, ад Мікалая Іванавіча суправаджаць, правесці наркома хаця б у калідор... Аднак жорстка сапраўднасць была мацней за этыкет: з выпадку летняга сезона (і адсутнасці належнага абутку) Мікалай Іванавіч з'яўляўся ў сваю адказную ўстанову ў палатняных тапках на босую нагу... І нарком таму прымаў, не крагаючыся — (па гэтай прычыне) — з-за свайго службовага стала ні на крок...

...Часучовы гарнітур — яго, як па трывозе, шыла Мікалай Іванавіч люксаванае гарадское атэль, прызначанае абслугоўваць толькі самых уладных абраннікаў горада і іх жонкаў — прымала ад самога загадчыка атэлье сама цётка Лёля. І хоць на гэтым часе была яна ўсяго толькі участковым тэрапеўтам — загадчык атэлье здаваў святлейшы за сонца часучовы гарнітур самой цёткуне Лёлі. Мікалай Іванавіч толькі з годнасцю распростаў спіну і выпінаў сваю прадстаўнічую грудзіну. Атэстат на знак якасці выдавала цётка Лёля... Праўда, потым сама ж яна і моршчылася: гэтакі ўжо быў ён лордны, яе Мікалай Іванавіч, у тым гарнітуры і ў той сочынскай свіце, што нават Сарэйя ўсё бліскала ў яго бок вачыма (нездарма з шахіны зляцела ў артыстка!) і так ужо ахвотна

слухала аўтарытэтныя тлумачэнні Мікалая Іванавіча наконт грашовых сродкаў, якія выдаткоўваліся гарадскімі ўладамі на ўтрыманне сусветна слаўтага курорта...

Ах, цётхна Лёля, цётхна Лёля! Пры ўсёй яе ўпэўненасці, а дакладней, самаўпэўненасці, чаго толькі ні малявала яе палкае і (навошта ўтойваць праўду?) заўсёды насцярожанае ўяўленне! І з шахіямі, і без шахінь...

...А было ж і так, што бура ўсходжвалася ў самай бяскрыўднай кляцы вады!.. Па выхадных ці ў пятніцы, звычайна пасля ціхамірнага сядзення, якое, неабходна зазначыць, цётхна ўмела і прыгатаваць і падаць з найвышэйшым умельствам і густам, Мікалай Іванавіч, задаволены ўласным жыццём і жонкай, садзіўся зручна ў крэсла і паглыбляўся ў чытанне свежых газет (гэта было заўсёды непакісна, як палітасветніцкі рытуал). А цётхна таксама, хуценька прыбраўшыся на кухню, умошчалася тут жа, побач, пад пледам на мяккай утульнай канацы («Чытай, Міколка, каб і я чула!»).

Мікалай Іванавіч чытаў газеты, цётхна то на паўвуха слухала яго чытанне, то расслаблена аддавалася ў абдымкі лагоднага сну, які абываў яе твар і пецціў падатлівае цела і слых. Часам нейкая газетная навіна асабліва ўражвала ўвагу Мікалая Іванавіча, і тады ён узвышаў голас і звяртаўся да цётхны:

— Ты ўяўляеш, Лёлечка, якія падкопы, якія інтрыгі пляце пад насацыялістычную дзяржаву гэты пракляты імперыялізм!

І, не чакаючы адказу цётхны, і не слухаючы яго, Мікалай Іванавіч паглыбляўся далей у чытанне.

— А мне, Міколка, так побач з табой утульненька, так добраўка... Ляжу сабе, як у дамавінцы...

— Гэта цудоўна, Лёлечка, у дамавінцы. Гэта выдатна! Ляжы, не ўставай...

Мікалай Іванавіч ведаў заўсёды непакісна адно: на ўсе захапленні Лёлечкі трэба адказаць толькі гэтакімі ж захапленнямі. І таму, зусім не ўнікаючы ў сэнс іх, ён іх заўсёды падтрымліваў і таксама захапляўся імі...

І, божа, што тут раптам пачыналася! Куды ў адзін момант раптам знікала свята, змяркаўся свет, пачынаўся ўсяленскі землятрус.

— Ты думаеш, я не ведаю, што цябе больш за ўсё ўсцешыла б мая дамавіна!..

— Ці не ведаю, што ты яе чакаеш — не дачакаешся!..

— Ці я не ведаю, каго ты прывядзеш на маё месца!..

Мікалай Іванавіч, як і ўсякі бязвінны, сумленны чалавек, калі раптам на яго пачыналі ўзвальваць гару самых неверагодных абвінавачванняў, тут жа збіваўся, панікаў і рабіўся нібыта знямелы...

Адзінае, што ў такіх моманты здольны быў ён успомніць, было зноў жа найвышэйшае параўнанне:

— Лёлечка, Ксанціпа таксама аблівала Сакрата памыямі!..

Такі васьмь быў капрызны колер той марской хвалі, якая білася — і то прылівала, то адлівала — пад парогам жыцця гэтых добрых, слаўных, пасвойму дзівакаватых людзей.

...І васьмь гэтая самая раптам «марская хваля»! Некранутая, нескаламучаная. У адмысловым цэлафанавым пакеце (і пакет захаваўся!). Зноў яна ў маіх руках, зноў перад маімі вачыма. Праз тры гады! Што здарылася?

«Мілая Алёна! — цётхна Лёля заўсёды мне не інакш як гэтым халаднаватым імем «Алёна» — праз «ё» — Не крыўдуй на мяне! Ты ж ведаеш, што я люблю цябе гэтак, як любіла заўсёды тваю няшчасную маці, маю незабыўную сястру Ганьку. Хоць яна і дарэмна сердала на мяне...»

Тут я мушу на момант прыпыніцца і даць тлумачэнне гэтаму замглену на імёну... Мая рамантична настроеная маці, калі я нарадзілася, марыла назваць мяне толькі «лермантаўскім» імем Тамара (мама ішла замуж начытанай дзяўчынай). А бацька паехаў і запісаў мне імя, якое было больш дападобы яму самому. А на слёзы і плач маці адказаў смехам: «Твая ж сястра такое імя носіць. А мне твая сястра падабаецца...»

«І пагэтам, мая дарагая пляменні-

ца, — гаварылася далей у пісьме цётхны Лёлі, — і ты павінна дараваць мне і не сердаваць на мяне, што я вяртаю твой, такі дарагі мне, падарунак... Я ўжо старая, каб прыбірацца ў такіх шыкоўных начныя кашулі. Мой час ужо адышоў... А пакідаць, каб такое хараство ляжала і каб пасля мяне, як я памру, прыйшла нейкая я і валялася ў ім...»

Тут я зноў спыняю чытанне пісьма мае цётхны. Была яна чалавекам выключна непазрэлым і адкрытым, і яна не ўмела пісаць інакш, чым думала. І тым больш — пісаць пра нейкую там.

Што ж здарылася? Ніякніш як цётхна збіралася паміраць усур'ез і загадзя раўніва абараняла свой гонар і мой падарунак ад той уяўнай нейкай, якую яна падкрэслівала ў сваім пісьме аж трыма (!) чамусьці чырвонымі (а не таго сіняга колеру, якім пісала пісьмо) рысамі.

Бедны Мікалай Іванавіч, чым вінаваты быў ён, што спазніўся на гэтыя ракавіны (як у жорсткім романсе) дзевяць год... Што выглядаў побач з цётхнай Лёляй і цяпер такім крамянёным, такім маладзавым і элігантным, што ўсе яго супрацоўніцы — ужо ж, вядома, ніякія не франтавічкі! — усе як адна, былі ў яго закаханыя. Таму, пэўна, бедная цётхна Лёля за гэтыя дзевяць год уласнай (зноў жа, як у жорсткім романсе — ракавой) спешкі, наадварот, усё больш чамусьці гнула ся да зямлі, усё падобней рабілася на спечанае ў духоўцы жаўтлявае ялычка... Таму і збіралася яна гэтак часта паміраць: то ціск падскокваў, як шалёны, то раптам астма накідвалася, а то, як не яе рабіліся — да змярцвення нямелі — рукі... А колькі ж работы перарабілі яны на вайне і пасля вайны! Колькі людзей з пасцелі паднялі!..

Пэўна, у адзін з такіх горкіх чорных дзён і адхілілася назад да мяне хвалю зманлівых начных шаўкоў і карункаў...

Ах, цётхна Лёля! Бедная цётхна...

Пасля параду

...Ігар вярнуўся дадому з праклятай чужой вайны ў цынкавай чырвонай дамавіне з блакітным сваім дэсанцікам берэтам на веку. Дамавіна стаяла ў засыпанай кветкамі зале раённага Палаца культуры. У ганаровай варце, як скаманьельны, стаялі дэсанцікі ў гэтакіх жа блакітных берэтах.

Ігарва маці кідалася на дамавіну, цалавала няное века, клікала:

— Ігар, сыночак мой, абзавіся! Ігарок, дзіцятка маё, дзе ты?!

А бабуля ламала старыя рукі і ўсё паўтарала, пыталася ў ганаровай варты, што абступала Ігара:

— Салдацікі! Дзеткі мае залатыя! Чаму ж вы не абаранілі свайго братку?! Чаму ж вы не зашчыпілі нашага Ігарочка?!

Тыдзень назад Ігару споўнілася 19.

Высокі красавіцкі дзень. Рахманы ветрык жартуе, лашчыць кволюю зеляніну пупышак на чорным з зімы яшчэ голлі ліп. У небе бязмежна, блакітна, сонечна.

Да майскіх свят, да ўрачыстага параду, на брукаваным пляцы перад тэатрам оперы і балета рыхтуюцца сувароўцы. Форма штодзённая: чорныя гімнасцёркі з чырвонымі пагонамі, чорныя з вузкім чырвоным кантам штаны. На галовах форменныя фуражкі.

Аднак і ў гэтым адшліфаваным, вымуштраваным, агульным — на першы погляд — падабенстве, калі паназіраць уважліва, ужо зараз колькі кідаецца ў вочы, яшчэ хоць і не зусім дарослых, але ўжо і не дзіціных характараў і асоб... Своеасаблівы шык у тым, як носіцца галаўны ўбор і як запраўляецца пад рамень гімнасцёрка. Выпраўка і годнасць у паставе, якая назіраецца толькі ў кадравых вайскоўцаў. У паставе стрыманай мужчынскай незалежнасці і перавагі... Яны ўжо сёння адчуваюць на плячах мундзір і блізка ўжо залатыя афіцэрскае пагоны. Гэта старэйшыя. У малодшых жа — зручны якраз момант надужацца, паптурхацца, неўпрыкмет пагарэзіць. Не выветранае з дому, з дзіцінай вольніцы, непераможнае...

Юнакі. Хлопчыкі. Дзеці.

— Вниманіе! Слушай мою команду!

Трое афіцэраў і «галоўнакамандуючы з рупарам» — ён узвышаецца на сходах велічнай тэатральнай лесвіцы — аддаюць зычныя каманды.

— Ра-а-а-вняйсь! Равненне направо!

— Выравнялісь! Выравнялісь!

— Правое плечо, вперед шаг-ом а-арш!

І гэта раскацістае над усім пляцам «а-арш!» тут жа глухне і патанае ў сухім прарэзлівым пошчаку барабана:

— Трум-бум-бум-бум! Трум-бум-бум-бум! Трум-бум-бум-бум!

— Выше голову! Второй резкий удар короткий!

— Савченко, не кладите подбородок на плечо!

— Бобров, вы не равняетесь — это главное!

— Чубуков, три перебеоя!

— Выше голову, Долгополов! Чет-че шаг!

А барабан ведае сваё:

— Трум-бум-бум-бум! Трум-бум-бум-бум! Трум-бум-бум-бум!

— Не двигайся! Не двигайся в строю!

— Вы все смотрите только вперед!

— Вы не видите трибуну!

— В каждой шеренге тенденция к отставанию!

— Только не отставать!

— Научиться не отставать!

— Не бояться!

— Выше нога!

— Не частите. Задорожный!

— Подбородок, Мороз!

— Смотрите только вперед! Только вперед!

Міжвольны імгненны ўспамін пра даўно забытага небараку паручніка Рамашова на парадзе з новым імпэтам заглушае настойлівы барабан, і яшчэ гучнейшым па брукаванаму пляцу здаецца злітны крок надзейных абцасаў.

Расчырванелыя твары. Захопленыя пераможнымі позіркмі. Светлыя чолы з празрыстымі кропелькамі поту.

Сувароўцы. Неўзабаве афіцэры.

Наша моц. Абарона наша...

І раптам гэта захопленне і расчулена-ўдзячнае, узнесеннае адчуванне: як маланка, пранізвае дзікая невыносная думка: «Няўжо ўсе гэтыя хлопчыкі, нечыя сыны, дзеці... Няўжо і яны ўсе могуць... Як Ігар!..»

Часы і норавы

Спяшаемся з Оляй на метро. Праз гадзіну адыходзіць яе цягнік. У мяне адсюль яшчэ адна дарога. Я правяду Олю і застануся тут яшчэ на дзень.

На вуліцы скальзота. З вечара ішоў дождж са снегам, а за ноч усё падмерзла, і тратуары парабліся, як паліваныя збаны. Блішчаць коўзкія, хоць каціся бокам.

Па дарозе якраз аптэка. Забягаем спытаць гарчычнікаў. У Мінску недзе падзеліся — не знойдзеш, зніклі, як час ад часу знікаюць то ручнікі, то сода, то калготкі або цукар-пясок...

У Кіеве — калі ласка! На аптэчным стэлажы гарчычнікі ляжаць адлічаныя: дзясатка, два дзясаткі, тры... Бяры хоць сотню.

Так і робім: выбіваем у касе сотню.

— Будь ласка! — правізарка — нам.

— Вялікі дзякуй! — мы — правізарцы.

Але ж апетыт, як вядома, прыходзіць...

— А чаму толькі сотню?..

— А і сапраўды! Наташы адной трэба і другой... А Валі Голубавай? А Жэні Пустырчык?

Шах — адбілі ў касе яшчэ сотню. Ну, дзве сотні ўжо зусім іншая гаворка.

— Ой, у Лілі Хасінай, як я ад'язджала, уся сям'я валялася з «оэрзэ»! Ей жа адной, на ўвесь яе гармідар, сотні будзе мала...

Вяртаемся яшчэ раз да касы. Яшчэ адмахваем — трэцюю ўжо! — сотню гарчычнікаў.

Тут ужо прафесійная добразычлі-

васць правізаркі саступае месца падазронасці.

— Спекуляваць вы імі збіраецеся, ці што? — незадаволена затрымлівае чэк у руках і не сляшаецца загортаць гарчычнікі правізарка.

— Што вы! Гэта ж на выратаванне вашай суседкі — братняй сястры Беларусі...

— Што тады будзе, калі ўсе нашы братнія сёстры пачнуць гэтак, як вы, ездзіць у Кіев ды захоўваюць ратавацца нашымі гарчычнікамі?

І то праўда...

Але ж усё роўна — яшчэ раз, ужо з адчуваннем віны, дзякуем і ледзь не бягом кідаемся да дзвярэй — часу да адыходу Олінага цягніка застаецца амаль нічога. А ў дзвярах старэнккая жанчына... Рукі змерзлі, трасуцца, ніяк не справіцца адолець упартую спружыну. А каб нехта здагадаўся прыпыніцца, патрымаць цяжкія дзверы — няма нікога. Усе сляшаюцца! Як і мы.

Але трэба ўсё ж некаму ўпусціць старога чалавека ў аптэку. А тут яшчэ ў яе акулеры з вуліцы запачелі і паскаўзнуўся на склізкай падлозе, выпай з рук кіек. І ўсё гэта янзначнае — для старога хворага чалавека жахлівая складанасць: сагнуцца па кіек, дастаць з сумачкі насоўку працерці шкельцы акулераў... Не гнецца спіна, не разгануць скручаныя поліартрытам пальцы на руках...

Памагаем ёй, як можам. Падводзім да касы з рэцэптамі — іх яна як заціснула яшчэ з дому ў руцэ, каб не шукаць у аптэцы, так і не выпусціла. Дастаем з сумачкі кашалёк з грашыма і разам з касірай адлічваем патрэбную дробязь за лекі, потым лекі атрымліваем у нашай спагадлівай правізаркі, і яна ўжо нічога не кажа нам. Бачыць: цяпер ужо не сабе дабіваемся мы ў яе выратавання.

А старэнккая жанчына хочацца нам дзякаваць бясконца... Але ж наш час сціскаецца хутчэй за шагрэневу скурку на далоні... Сутаргава пакуем лекі, рэцэпты і кашалёк з грашыма ў маленечкі данатонны рыдэжычкі. Трэба ж данамагчы і вывесці яе на вуліцу. А на вуліцы зноў — на паліваным ганку і гэтакім жа тратуары кіек-выратавальнік, хоць і намагаецца, ніяк не здолеў ступаць устойліва і падтрымліваць кволюю руку. Пераводзім старэнккую цераз вуліцу... У Кіеве ніводзім чалавек не звяртае ўвагі на святлафор, не глядзіць яму ў вочы — абы прасачылася невялікая шчыліна — люд валам валіць на чырвонае святло! (Родны Мінск, дзе ты?) Нам трэба кіравацца на метро, на вакзал, у супрацьлеглы бок, але ж не пакінеш яе, нямогую, сярод гэтага ўсяленскага бедламу.

— Вось мой дом, — кійком паказвае старэнккая на вокны рэспектабельнага асабняка відавочна дарэвалюцыйнай яшчэ забудовы, — я тут жыю.

— Чаму ж вы не папрасілі каго ўзяць вам у аптэцы лекі?

— Каго папрасіш... — няўпэўнена ўсміхаецца старая.

— Хто ж бы вам адмовіў?

— У кожнага свае справы... А старых не вельмі хто і любіць...

— На якім паверсе вы жываеце?

— На пятым. У мяне пакойчык.

Праходны, праўда, але ўсё ж...

— Можна, мы паможам вам падняцца...

— Не, не, дзякуй! Я памаленьку...

Мне толькі цяжка адчыняць дзверы. У Кіеве ўсюды такія цяжкія дзверы...

Памагаем узысці ёй па створкіх прыступках старадаўняга параднага. Яна з намаганнем утрымлівае свае і сапраўды непадатлівыя дзверы за цяжкую, не інакш лівіную, лапу і, відаць, баючыся, што не ўтрымае, хвалюючыся, паспешліва вымаўляе дзіўнае, амаль знікае ў нашым сучасным штодзённым ужытку:

— Товарищи... Спасибо вам!

Товарищи... Божа літасцівы, якія адгрэмелі баі кровапралітныя, якія адышлі часы і палеглі якія людскія жыцці, каб толькі гучала гэта слова: Т а в а р ы ш ы... Т а в а р ы ш ы...

А сёння мы яго амаль ужо не чуем. А калі і чую (з трыбун ці з газетных «перадавах»), дык куды надзеўся той узвышаны, той высакародны колішні яго водгук і сэнс?

Сёння завучана і звычайна гучыць іншае:

— Мужчына, уступіце месца інваліду!..

— Жэнішчына, вы апошняя ў чарзе?

— Дзевушка, вы на якім прыпынку выходзіце?..

О часы, о норавы...

Творчыя маршруты народнага аргыста СССР кампазітара Ігара Лучанка надзвычай разнастайныя. ЗША, Японія, Ісландыя і Францыя, Чылі і Балгарыя, Польшча і Югаславія, Куба і ГДР — далёка ня-

песеннай мелодыі, шчырасць пачуццяў, — без гэтага і не ўяўляеш Лучанкова мастацтва. Спявак І. Краснадубскі пабачыў у экспазіцыі Сафійскага сабора рэчы, сабраныя супрацоўнікамі Полацкага гісторы-

КАЛЫСКА ПЕСЕНЬ — РОДНЫ КУТ

поўны пералік краін, у якіх яму давялося пачынаць. Але дзе ён быў І. Лучанок, яго заўсёды цягне дадому, у родны беларускі край.

Характэрны нядаўні факт: праз два тыдні пасля вяртання з Рэйк'явіка І. Лучанок разам з творчымі паплекнікамі піяністкай Ж. Габба, музыказнаўцам І. Зубрыч, спеваком І. Краснадубскім, цымбалісткай Т. Шумаковай прыехаў у старажытны Полацк. Тут у канцэртнай зале «Полацкі Сафійскі сабор» адбылася іх сустрэча з прадстаўнікамі працоўных калектываў горада.

«Мой лёс — каханне». Так была пазначана тэма творчай сустрэчы. Любоў да людзей, да прыроды, да роднай зямлі... У творчасці І. Лучанка яна праяўляецца ў ашчадлівым стаўленні да беларускіх народных вытокаў, ва ўменні па-масташку спалучыць нацыянальны каларыт музыкі з сучаснай рытмічнай асновай. Шырыня дыхання

ка-археалагічнага запаведніка пад час экспедыцыі ў тым мясціны, дзе ён нарадзіўся і вырас. Магчыма, таму выкананне І. Краснадубскім песні «Мой родны кут» на вершы Я. Коласа было такое пранікнёнае і давяральнае.

Шчырасцю інтанацыі краўла слухачоў п'еса для цымбалаў «Успамін». То пяшчотна і серабрыста, быццам звон вясенняга раўчука, то страсна і прыўзнята гучалі цымбалы Т. Шумаковай у фантазіі на тэму песні «Жураўлі на Палессе ляцяць».

У канцэртнай праграме прагучалі і песні, п'есы для цымбалаў, напісаныя І. Лучанком у розныя гады. У музыцы адчулася асоба кампазітара-лірыка, улюбёнага ў жыццё романтика, аўтара песень сапраўды беларускіх, карані якіх — у роднай глебе.

Л. ГЕЛЬДЗІНА.

г. Полацк.

СТАЛАСЦЬ МАЙСТРА

Імя Дзмітрыя Смольскага добра вядома аматарам музыкі не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. У 60-ыя гады ён быў сярод тых, хто актыўна ўдзельнічаў у стылістычным абнаўленні нацыянальнай музыкі. Яго талент, які складаецца з меладычнага дару, багатай фантазіі і вынаходлівасці, умення слухаць час, прымушаў публіку з цікавасцю чакаць кожнай новай яго прэм'еры. І кожны раз у творах кампазітара выяўлялася новае, сучаснае часу, што, між іншым, не перашкаджала аўтару захоўваць сваё аблічча.

Сёлетні аўтарскі канцэрт Д. Смольскага ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, у праграму якога былі ўключаны творы апошніх гадоў, стаў падвядзеннем творчых вынікаў майстра. І заканамерна, што ў канцэрте пераважаў жанр сімфоніі. Да яго кампазітар звярнуўся ў 80-ыя гады. Другая, трэцяя, чацвёртая, пятая сімфоніі... Кожная з іх была настолькі нязвычайна, што выклікала гарачыя спрэчкі сярод музыкантаў. Той-сёй нават схіляўся да думкі: а ці маюць права гэтыя творы называцца сімфоніямі?

Сапраўды, яны невялікія па часе гучання, адсутнічаюць у іх рысы традыцыйнага цыкла, а Трэцяя і Чацвёртая сімфоніі, дзе ўдзельнічаюць салісты-інструменталісты, безумоўна, асацыяруюцца з канцэртным жанрам. Але, думецца, не варта падыходзіць да сімфоній

Д. Смольскага са звыклымі меркамі класічнага жанру. У савескай музыцы апошніх дзесяцігоддзяў сімфонія як жанр заваявала права на размаітую трактоўку. Маё цвёрдае перакананне, што і сімфоніі Д. Смольскага, кожная з якіх паслядоўна развівае адзін тып драматургіі, — гэта самабытная з'ява ў сучаснай беларускай музыцы, і яна значна чаківае свайго асэнсавання. Разам з тым, гучанне ў адным канцэрте Другой, Трэцяй і Чацвёртай сімфоній дазваляе ўжо сёння выказаць пэўныя меркаванні.

У сімфоніях Д. Смольскага дастаткова адчувальная традыцыя тэатральнай драматургіі сімфанізму Д. Шостакавіча. Аднак лаканізм і дынамічнасць развіцця, афарыстычнасць выказвання, гранічнае абстрактнае кантрасту палярных вобразных сфер, імкненне да вобразнай канкрэтнасці, набліжанай да вобразнай сімволікі, — усё гэта надае творам Д. Смольскага індывідуальнае аблічча, сведчыць пра аўтарскае бачанне жанру. Тры прадстаўлены ў канцэрте сімфоніі раскрываюць розныя грані адной тэмы: мастак і свет вакол яго. Гэта філасофскае асэнсаванне сучаснай рэчаіснасці, убачанай праз прызму романтичнага светаадчування самога кампазітара.

Такім чынам, сімфоніі ўспрымаюцца як тры акты адзінай драмы, у якой яўна пераважаюць псіхалагічныя вытокі. У кожным з твораў голас лірыч-

нага героя персаніфіцыруецца ў сольным інструменце (аднаведна ў англійскім ражку, фартэпіяна, скрыпцы). Сольная партыя, для якой уласцівы той або іншы тып лірычнай музычнай інтанацыі, рэзка супрацьстаіць аркестравай масе, якая развівае гратэскную вобразную сферу зла, сарказму. Такая «музычная канфрантацыя» ў Другой і Трэцяй сімфоніях ляжа да полістылістыкі. Прыём рызыкаўны, але, як мне ўяўляецца, у пэўнай сімфоніі Д. Смольскага ён дастаткова апраўданы падкрэслена тэатральнай драматургіяй творца.

Кульмінацыяй аўтарскага канцэрта Д. Смольскага стала прэм'ера вакальна-сімфанічнай паэмы «Апошняя песня трубадура» на словы Г. Рык'ера. Высокі эпас глыбокіх падум, шчырых і страсных па выказванні першаў іспанскага паэта XIII стагоддзя досыць сучасны сучаснасці. Напісаная буйным штрыхом, не пазбаўлена рысаў опернага маналогі, гэтая паэма сімфанічная па самой сутнасці. Галоўная ідэя твора — асуджэнне духу свары, варожасці — абагульнена ў тэме «Оды да радасці» Л. Бетховена. Гэты высокі сімвал арганічна звяртае новы твор, падкрэсліваючы яго публіцычнае адценне.

Поспеху канцэрта ў многім спрыяў высокі прафесійны ўзровень выканаўцаў — Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам Ю. Яфімава, ленинградскага скрыпача А. Крамарова, саліста БДФ піяніста В. Міненкова і саліста оперы М. Маісеенкі.

Радаслава АЛАДАВА.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Серыя «Майстры савецкага мастацтва», якую выпускае выдавецтва «Советский художник», нарыстаецца вялікай папулярнасцю ў чытачоў. Ды і самі творцы лічаць за гонар быць прадстаўленымі ў гэтым аўтарытэтным выданні. Тым больш прыемна, што гэта своеасаблі-

ўсім савецкім мастацтвае. Але адна справа рэцэнзіі, артыкулы, а іншая — свайго роду «міні-манаграфія» — менавіта так, думаецца, можна вызначыць тое, што з'явілася з-пад пера Л. Акімавай. Агаворыўся адразу: даследчыца, сапраўднаму захопленая твор-

мавай. Неблагі знаўца сучаснага творчага працэсу, яна падыходзіць да творчасці Г. Паплаўскага, як да з'явы. Адсюль і правамернасць паасобных, здавалася б, суб'ектыўных ацэнак, бо яны — у рэшце рэшт — сведчанне аднаго жадання, каб і тыя, хто, магчыма, упершыню далучыцца да творчасці майстра, адчуе яе непаўторнасць, зразумелі яе цэласнасць, адзінаства ў мастакоўскай шматбачнасці і шматграннасці.

Даверлівасць гаворкі дазваляе лёгка ўвайсці ў свет творчасці Г. Паплаўскага. Балазе ілюстрацыйны матэрыял — 107 каляровых і чорна-белых рэпрадукцый — дае магчымасць ацаніць вартасці таго, пра што расказвае мастацтвазнаўца, самаму адчуць своеасаблівасць почырку Г. Паплаўскага, як бы зазірнуць у душу мастака.

Г. Паплаўскі, якім яго бачыць і паказвае нам Л. Акімава, творца-адналюб. Супярэчнасці ў падобным сцвярдзенні няма. Мастак выступае ў розных жанрах, закранае розныя пласты рэчаіснасці, з аднолькавай увагай ставіцца і да гісторыі, і да сучаснасці, але, «узляўшыся за распрацоўку пэўнай тэмы, ён ідзе паслядоўна да паглыблення яе, асэнсавання ва ўсіх аспектах, як сэнсавы, так і пластычны». Перад гэтым Л. Акімава ўжывае такія словы: «ён верны сваім тэмам, сваім накіраванням». За гэтым і тэмамі — само жыццё, падледжанае дапытлівым даследчыцкім вокам чалавека неабывавага, творцы, улюбёнага ў сваю зямлю, народ. І, адначасова, творцы, далучанага да справы планеты. Менавіта гэтым можна вытлумачыць абвостраную цікавасць Г. Паплаўскага да тэмы вайны і міру, яго зварот да афармлення інігі Васіля Быкава, Алеся Адамовіча і іншых пісьменнікаў. Адсюль — з грама-

дзянскай і мастакоўскай заклапочанасцю заўтрашнім днём — нарадзілася серыя «Час доўгіх нажоў» — каляровыя аўталітаграфіі, якія сталі працягам раней зробленых літаграфій «Ляміцы».

Менавіта з любові да свайго народа пачалася і любоў да далёкай Індыі, якая нарадзіла вялікі цыкл малюнкаў, акварэляў, афортаў і літаграфій «Індыйскі дзёнік», прывяла да афармлення выдатнага помніка «Тырукуралу». Прызнанне не дало сябе чакаць — Г. Паплаўскі, як вядома, быў удастоены Міжнароднай прэміі імя Дж. Неру за ўклад ва ўмацаванне савецка-індыйскай дружбы.

Гаворачы пра гэтыя і іншыя творы мастака, Л. Акімава, спыняючы ўвагу на іх, адначасова выходзіць і на праблемы сувязі мастацтва з жыццём, далучанасці творцы да трывог, якія непакояць сёння чалавецтва. Тым самым дасягаецца сінтэз размовы, здавалася б, аб чымсьці вузкім, што тычыцца толькі знаўцаў мастацтва, з выхадам на пытанні, убаву ад якіх не можа заставацца ніводзін сумленны чалавек.

У альбом уключаны і ацэнкі творчасці Г. Паплаўскага тымі, хто меў магчымасць супрацоўнічаць з ім. А. Адамовіч, В. Быкаў, Я. Брыль, кнігі якіх мастак неаднойчы афармляў, спрабуюць паказаць чытачу «свайго» Г. Паплаўскага. Гэта на фоне той прынычовай гаворкі, якую вядзе Л. Акімава, высвечвае воблік майстра новымі гранямі.

М. КУЛІЧЭНКА.

У альбоме выкарыстаны таксама фотаздымкі з паўсудзёнага жыцця Г. Паплаўскага, накіды з яго блантота, якія, гэтаксама, як і цыкл «Прагулкі з Генешам», з'яўляюцца чымсьці інтымным, разам з тым дазваляюць яшчэ лепш адчуць, чым жыве сёння мастак.

В. ЛУКАШОНАК.

АДЗІНСТВА ў ШМАТГРАНАСЦІ

вая бібліятэчна папоўнілася альбамам, прысвечаным жыццёваму і творчаму шляху аднаго з вядучых беларускіх графікаў і кніжных ілюстратараў Георгія Паплаўскага.

Творца не скажаць каб быў абдзелены ўвагай крытыкаў і даследчынаў — нават далёка не поўная бібліяграфія, змешчаная ў канцы альбома, налічвае звыш шасцідзiesiąці рэцэнзій, артыкулаў, вытрымак са спецыяльных манаграфій, даследчыцкіх прац. Што цікава — сярод аўтараў не толькі прафесіянальны мастацтвазнаўцы, але і калегі Г. Паплаўскага па творчасці, журналісты, пісьменнікі, чытачы. Гэта таксама сведчыць, што яго творчасць — з'ява ў многім унікальная не толькі ў беларусіі, але і ва-

часцю Г. Паплаўскага, улюбёная ў яе, часам паддаецца чыста эмацыянальнаму ўспрыманняю, дзе, як таго патрабуе логіка, павінен пераважаць строга канцэптуальны аналіз. Не скажаць каб завяршанай выглядала кампазіцыйная пабудова альбома — напачатку ідзе нарыс, у якім робіцца спроба ахапіць творчасць Г. Паплаўскага цалкам, затым раздзелы, дзе асэнсуююцца пэўныя, найбольш характэрныя моманты ў ёй. Тым самым, нават падсядова, узнікае і пэўны паўтор, паколькі неабходна звяртацца да адных і тых жа твораў. Відаць, было б правамерным сказаць хоць крыху і пра сям'ю мастакоў Паплаўскіх.

Аднак гэта ні ў якім разе не можа сапсаваць агульнага ўражання ад разважанняў Л. Акі-

Маімава, выпушчаны выдавецтвам «Беларусь». Аўтар тэксту А. Сабалеўскі пазітапа разглядае жыццё калектыву: «Сталасць», «Ардаваносны акадэмічны», «Традыцыі і наватарства», звяртаючы асноўную ўвагу на тое, як тэатр паступова набываў свой мастакоўскі воблік, выходзіў на перадавыя рубяжы савецкага мастацтва.

Змешчаны творчыя партрэты вядучых коласаўцаў розных пакаленняў, сярод якіх першае месца адведзена тым, хто стаў ля вытокаў калектыву: народным артыстам СССР

А. Ільінаму і П. Малчанаву, народным артыстам БССР Ц. Сяргейчыну, А. Радалюскай, М. Звездачотаву, заслужанай артысткай БССР А. Лагойскай і іншым.

Багаты ілюстрацыйны матэрыял — звыш 160 каляровых і чорна-белых здымкаў (складальнік альбома С. Дашкевіч, фота А. Дзмітрыева, С. Коханя і з архіва тэатра) — дапамагае бліжэй пазнаёміцца з некарыні работамі коласаўцаў, выканаўцамі роляў. Змешчаны таксама і партрэты мастацтватворчага і кіруючага мастацтва-тэхнічнага складу тэатра.

В. ЛУКАШОНАК.

КОЛАСАЎСКІ, АКАДЭМІЧНЫ...

Сярод тэатральных калектываў рэспублікі адно з першых месца па праву належыць Беларускаму дзяржаўнаму акадэмічнаму тэатру імя Янкуа Коласа. Створаны 21 лістапада 1926 года, ён прайшоў слаўны шлях, пазначаны значнымі маста-

коўскімі набыткамі. Ад БДТ-2 да ардаваноснага акадэмічнага — гады напружанага творчага пошуку, шэраг спектакляў, што сталі з'явай у тэатральным жыцці.

Пра шасцідзiesiąцігадовы шлях коласаўцаў расказвае фотальбом «Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкуа

КІНО

ХТО ў СВЕЦЕ ЧАЛАВЕК?

Гісторыя, якую здымае на кінастудыі «Беларусьфільм» рэжысёр Валеры Рубінчык, увогуле фантастычная: гэтакія філасофскае казка для дарослых, бо якія б высокія ні былі дасягненні сучаснага прагрэсу, цяжка ўявіць, што з дапамога машыны могуць з'яўляцца «двайнікі», «копіі», «дублікацы» людзей! Прафесар Мілер, галоўны герой карціны, вялікі вучоны і, як усё вучоны, крыху дзівак, назірае першы гэту жудасную з'яву, ім самім створаную: ён твар у твар сутыкаецца са сваім дваініком — штучным чалавекам, у якім быццам канцэнтруюцца ўсе негатыўныя бакі самога прафесара...

Адметна, што «Пяць прэзідэнтаў» — інтрыгуючы палітычны раман з фантастычнымі пераўтварэннямі, з мноствам сюжэтных хадоў, шматстайнасцю характараў, учынкаў, пэдзей — напісаны ўжо доволі даўно суполкаю журналістаў: Д. Біленкіным, Я. Галаванавым, В. Губаравым, В. Аграноўскім і Я. Камаровым. Яны і стварылі тэмагна Бракса, аўтара рамана. Рэжысёр сам перапрацоўваў яго ў сцэнарый, таму, натуральна, узмацніў матывы, найбольш блізкія свайму настрою і думкам. Разам са сваімі калегамі — апэратарам Ю. Ялховым, мастаком А. Чартовічам, акцёрамі Г. Гладзіем, М. Яроменкам-старэйшым, В. Шэндрыкавай, К. Морыц, Л. Белагуравай і іншымі — канструіруе такі свет, такую «рэальнасць», у якой людзі адчуваюць сябе вельмі... няўпэўненыя. Герой нібы раствараны ў нетрывалым асяроддзі: воль ужо і чалавек падвойваецца, памнажаецца... сціраюцца грані — ці то ёсць чалавек, ці няма? Хто ён і што ў ім сапраўднае?!

М. ПУШКІНА.

ДЖАЗАВЫЯ СУСТРЭЧЫ ў ВІЦЕБСКУ

У Віцебску прайшлі канцэрты традыцыйнага, сёлета ўжо восьмага, фестывалю джазавай музыкі «Віцебская восень-87».

«Віцебская восень» трывала замацавалася ў раскладзе джазавых мерапрыемстваў краіны. Вызначылася з гадамі і мастацкая скіраванасць фестывалю. Яго нельга назваць сярод найбольш буйных і прадстаўнічых, ён хутчэй камернага характару, але штогод дае магчымасць сустрэцца з калектывамі і выканаўцамі пакуль не вельмі вядомымі, пазнаёміцца з эксперыментальнымі работамі, паслухаць пачаткоўцаў. А яшчэ «Віцебская восень» — гэта своеасаблівы творчы «палігон» для беларускіх музыкантаў, якія на ўсесаюзнай арэне робяць пакуль першыя крокі.

Што да сёлеташняга фестывалю, дык на ім адбыліся выступленні некалькіх вядучых савецкіх музыкантаў: спявачкі М. Граноўскай, піяністаў К. Лушаса і М. Альперына, гітарыстаў А. Старасценкі і А. Рабава, аркестра «Калегі» пад кіраўніцтвам У. Шчуркіна, ансамбля А. Пілірога — усяго прадстаўнікоў 13-ці гарадоў краіны. Упершыню за ўсе гады правядзення фестывалю джазу ў Віцебску там выступілі пяць калектываў з Беларусі, прычым дуэт гітарыстаў

— братоў І. і С. Барысавых (яны — навучэнцы музычнага вучылішча ў Маладзечне, дзе, дарэчы, няма не тое што джазавай, але і эстраднай спецыялізацыі) трапіў на віцебскую сцэну неўзабаве пасля ўдзелу ў буйным джаз-фестывалі ў Днепрапятроўску.

Мінск быў прадстаўлены сёлета трыма прафесійнымі і адным аматарскім калектывамі. Гэта квінтэты І. Сафонава і А. Бурштэйна, струны «Рэтра-квартэт» пад кіраўніцтвам В. Розенберга (у складзе музыканты Сімфанічнага аркестра Дзяржтэатрадыё БССР), аркестр Палаца культуры Беларускага прафсаюза пад кіраўніцтвам В. Сердзюка.

Можна заўважыць, што «Віцебская восень» год ад году актывізуе і разнастайнае музычнае жыццё горада. Так, на базе музычнага ўжо створаны джазавы біг-бэнд, які, магчыма, выступіць на фестывалі будучага года. А сама «Віцебская восень» дадае свежых, адметных фарбаў традыцыйнаму фестывалю мастацтваў «Беларуская музычная восень».

Наведвальнікі «Віцебскай восені-87» згадваюць фестывальныя канцэрты, цікавую выстаўку акварэльных партрэтаў савецкіх і замежных «зорак» джазу (маскоўскі мастак У. Садкоўкін), выстаўку-продаж работ вядомага фотамайстра з Ленінграда А. Смірнова.

Тым, хто цікавіцца джазавымі сустрэчамі ў Віцебску, будзе адрасавана тэлеперадача, якую музычная рэдакцыя Беларускага тэлебачання рыхтавала пад час сёлеташняга фестывалю.

Ч. КАСІН.

СТО РАДКОУ ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

«Сняданак з невядомымі» У. Дзюрцава (пераклад У. Арлова). Рэжысёр Д. Аляхновіч. Мастак Р. Заслоны.

Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа. 25 лістапада 1987 г.

...Заслоны няма, і яшчэ да пачатку спектакля вы не без цікавасці пачынаеце разглядаць дэкарацыі. На сцэне ў дробязях пададзены інтэр'ер

тэрэа вырвацца з акружэння. Выпадак дае ім такую магчымасць — ля брамы стаяць аўтамабіль Старо, а сам мастак цудоўна ведае наваколле...

Становішча, у якім апынуўся цяпер віцебскі тэатр, прымушае да актыўнай барацьбы за глядача — найперш за такога, якога мы называем «масавым». Апошнім часам, здараецца, гля-

КАЛІ ПАНЯЦЦІ НАБЫВАЮЦЬ СЭНС

дачы, якую, паводле традыцыйнага ўяўлення, можа мець вольны ад усялякіх забабонаў майстра пэндзля — мальберт, старадаўняе люстэрка, на стэлажах, побач з пляшкамі з-пад заморскіх напіткаў, альбомы — Босх, Сікейрас...

У гэты багемны куточак і прывозіць мастак Старо (Г. Шкуратаў) сваю прывабную спадарожніцу Машу (І. Зенчык). Але ўк-энд паршаны: у дом урываюцца трое мужчын з карабінамі. Некалькі гадзін назад яны ўцяклі з турмы, захапілі зброю, і вось цяпер ім

дзельная зала коласаўцаў запыняецца толькі напалову, а то і на чвэрць. Бывае, што і з прэм'еры ў антракце ўцякаюць. У гэты ж вечар на пачатку другой дзеі я не ўбачыў у зале апусцелых крэслаў — значыць, спектакль зацікавіў глядачоў. Чым? Ці толькі вострасюжэтай, амаль дэтэктыўнай фэбулай?

Да грудзей Старо прыстаўляюць карабін — і замест разважанняў пра чалавечэ сумленне ад героя Г. Шкуратава патрабуецца канкрэтны ўчынак, прычым выбар жыцця ляжыць

Г. Дубаў (Чалавек у капелюшы) і Г. Шкуратаў (Старо).
Фота С. КОХАНА.

праз страту чалавечай годнасці. Сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што Чалавек у капелюшы (Г. Дубаў), былы ўладар «двух Каровіных і аднаго Куінды», выклікае Старо на інтэлектуальную дуэль. Г. Дубаў на нашых вачах стварае жывы, супярэчлівы характар. Дальбог, да гэтай ахвяры неспрыяльных жыццёвых абставін мы пранікаемся спачуваннем. Натура вельмі няроўная, ён можа быць і па-звярынаму жорсткі, і сентыментальна-літасцівы, яго капрызы неспадзяваныя, учынікі непрадбачаныя, што робіць яго канструктара па тканінах небяспечным ворагам...

Суцэльная змена сітуацыі вымагала ад рэжысёра дакладнай расстаноўкі сэнсавых акцэнтаў, але ў нейкі момант раптам заўважаеш, што сюжэтная ніць спектакля ператвараецца ў растрэпаннае валакно. Есць пэўныя знаходкі і ў І. Зенчык, і ў Л. Трушко (Поршэнь), псіхалагічна напоўнены, пластычны вобраз Івана стварыў А. Брысь, але мне падалося, што чым бліжэй да фіналу, тым больш аўтаномнымі, больш незалежнымі ад асноўнага канфлікту рабіліся гэтыя персанажы. Не хачу папракаць рэжысёра кідкімі знешнімі эфектамі, але яны падаюцца не зусім слухнымі там, дзе патрэбны аналіз характараў. І яшчэ адна заўвага: перафарбаваная «Волга» ГАЗ-21, нават і адсутная ў глыбіню сцэны, ну ніяк не падобна на «Форд». Ахвотна спісаў бы гэтую бутафорскую недарэчнасць на сцэнічныя ўмоўнасці, каб не смех і не рэплікі ў зале...

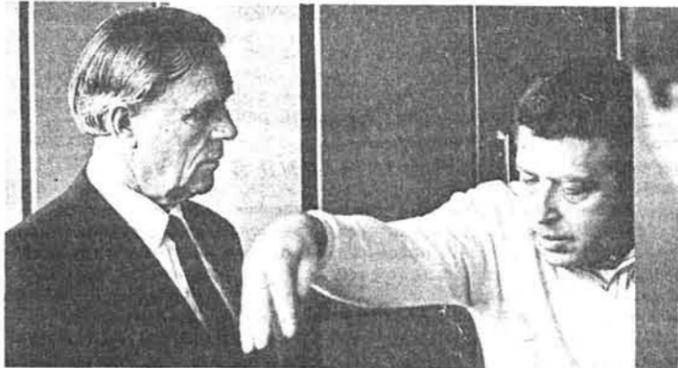
Віцязбане павіншавалі Дзмітрыя Аляхновіча з дэбютам на коласаўскай сцэне, але, спадзяюся, самыя гучныя апладысменты ў гэтай зале для яго — неперадае.

Сяргей НАВУМЧЫК.

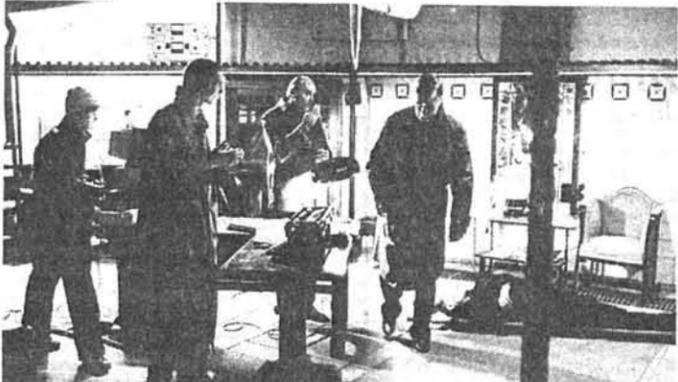
г. Віцебск.

Прафесар Мілер — Г. ГЛАДЗІЯ.

М. ЯРОМЕНКА і рэжысёр В. РУБІНЧЫК пад час здымак.

Робочы момант.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

НАШ КАЛЯНДАР

Найярчэйшыя старонкі творчай біяграфіі Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР належыць да таго перыяду, калі ёю кіраваў Рыгор Раманавіч Шырма. Асабліва бліскучымі былі выступленні калектыву ў другой палове 50-х і ў 60-я гады. Яго канцэртныя праграмы пачатку 60-х гадоў былі ад-

маліся пастаноўкай голасу. Пасля заканчэння ў 1907 годзе Полацкай настаўніцкай семінары да 1912 года ён настаўнічае пад Магілёвам, а ў 1913 годзе пераязджае ў Мінск і спявае ў хоры кафедральнага сабора.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Антон Іванавіч нейкі час

Шырма. Думаю, што гэтым таленавітым людзям было пра што пагаварыць.

А вось выказванне вядомай салісткі капэлы заслужанай артысткі БССР Л. Сцяфанавай:

— Гэта вялікі актывіст... З яго прыходам наша капэла загучала па-новаму, як быццам у яе ўдыхнулі новае жыццё. Сваім голасам Антон Іванавіч пры жаданні перакрываў усю нашу басавую партыю. Калі Рыгор Раманавіч Шырма першы раз пачуў яго, то сказаў: «Усіх нашых гора-актывістаў цяпер можна смела разганяць. Царанкоў адзін замяніць усіх». На канцэрты прыходзілі знаўцы харавых спеваў, каб паслухаць нас і нашага цудоўнага актывіста... Быў ён чалавек мудры, вопытны. Увогуле гэта быў чалавек рэдкай дабрны, высокай маральнасці, на рэдкасць таленавіты. Цяпер такога голасу, як у яго, у нас у Мінску няма.

Перад праводзінамі Антона Іванавіча на пенсію капэла выступіла ў 1963 годзе з выдатнай нізкай канцэртаў на лепшых сценах Масквы. У артыкуле са шматзначнай назвай «Капэла майстроў» газета «Советская культура» (19.11.1963 г.) асобна адзначала: «Трэба аддаць належнае і актывісту А. Царанкову, голас якога вельмі ўпрыгожваў агульнае гучанне». Нават пасля выхаду на пенсію Антона Іванавіча запрашалі і ён заўсёды ахвотна браў удзел у найбольш адказных канцэртах.

За самаахвярнае служэнне харавому мастацтву ён неаднаразова ўзнагароджваўся ганаровымі граматамі. У наш час яго непаўторны голас можна пачуць на грамплацінках і ў запісах, якіх многа ў фанатэках Усесаюзнага, Беларускага і Украінскага радыё.

Васіль ЛІЦВІНКА,
кандыдат філалагічных навук.

НЕЗАБЫЎНЫ ГОЛАС

Да 100-годдзя з дня нараджэння
Антон ЦАРАНКОВА

значаны Дзяржаўнай прэміяй БССР. Мастацтва капэлы вызначалася не толькі выключнасцю асобы яе кіраўніка (яе ўжо тады ведалі як капэлу Шырмы), але і выдатным падборам спявакоў, унікальнасцю гучання іх галасоў. І першым сярод роўных, рэдкім (у мастацтве бываюць людзі незаменныя) талентам быў Антон Іванавіч Царанкоў.

Нарадзіўся ён сто гадоў назад у невялікай вёсцы Вусце на беразе Сожа на Магілёўшчыне. У развіцці музычных здольнасцей надзеленага ад прыроды прыгожым голасам вясковага хлапчука вялікую ролю адыграла такая акалічнасць. На супрацьлеглым беразе Сожа быў мужчынскі манастыр. Пасля заканчэння Вусцянскай пачатковай школы Антон Царанкоў стаў спяваў там у хоры пад кіраўніцтвам кваліфікаванага рэгента. Ужо ў 17 гадоў, калі прайшоў перыяд мутацыі, малады юнак меў добры голас — бас шырокага дыяпазону. На такі наўздзіў рэдкі і вельмі патрэбны добраму хору голас звярнулі ўвагу, і неўзабаве юнак апынуўся ў Магілёўскім архірэі-скім хоры, дзе з ім асобна зай-

працуе ў Мінску ў галіне сувязі, але марыць спяваць у прафесійным хоры. Неўзабаве ён паспяхова вытрымлівае конкурс і спачатку спявае ў хоры Вялікага тэатра Саюза СССР, а пазней становіцца салістам Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

Найбольш плённым перыядам у жыцці спявака А. Царанкова сталіся 1954—1963 гады, калі ён быў вядучым спяваком Акадэмічнай харавой капэлы БССР. Ягоны голас, паводле шматлікіх сведчанняў, цудоўна ўпрыгожваў гучанне капэлы. Заслужаная артыстка БССР П. Дружына расказвае:

— Помню, як у час перапынку на рэпетыцыі капэлы нам казалі, што будзе праслухоўвацца новы бас... У клас увайшоў высокі мужчына сярэдніх год. Калі ён заспяваў, памяшканне напоўнілася такім магутным і прыгожым па тэмбру голасам, што пасля доўга ніхто не мог першым загаварыць... Вельмі чуйна і ўважліва Антон Іванавіч ставіўся да моладзі, заўсёды падтрымліваў яе, перадаваў свой багаты творчы вопыт. Пад час перапынкаў можна было часта бачыць, як з ім гутарыў Рыгор Раманавіч

Валянціна КОУТУН

Клятва

Ліне КАСТЭНКА

Маё Палессе, ты адводзіш вочы:
мядзвяных соснаў тлеюць міражы.
Прырода, памудрэлая аднойчы,
пералівае слёзы — у дажджы.
О колькі іх, з грамамі і без грому, —
вадою мёртвай і вадой жывой.
Над лесам, лёсам і аэрадромам,
над намі ўсімі — кожным і табой.
Ідзіце ж, хмары, дождж нясіце краю
для ачышчэння вечнае красы.
Мне з'ехаць нельга...
Бо не хопіць, знаю,
для тых дажджоў якраз маёй слязы.

На Радзіме

І зноў пра лес, сатканы з неспакою,
дзе ходзяць травы ў пояс — басанож,

Дзе над маёй, здаецца, галавою
Узлятае срэбны салаўіны нож.
Наш салавейка! З гэтых тонкіх крылаў!
На паўзямлі твой адбалелы лес.
І ўсё ж на вечнасць адшукалі сілу,
Імя якой нязменнае — прагрэс.
Харал душы і горлачка стагоддзяў...
Праз хмары дзён яшчэ туды крыляй,
Дзе зорка Песні нашай узыходзіць,
Каб тут жа ўпасці знічкаю за край.
Злаві яе, ўратуй! І я з усімі
На мове продкаў праўду напішу.
Адзін для ўсіх... І не шкадуеш сілы,
Пакуль да дна не выплачаш душу.

Ёсць у мудрасці нашай людской
Прыцягненне такое зямное...
Садзім бульбу застыглай вясною,
Мінуцца костачкі траў пад нагой.

Зноў так светла ў краіне вачэй,
Ланцугоў маладых пераклічкаў!
Ёсць у мудрасці слабасць і звычка:
Без надзеі — а клікаць грамчэй.

Зноў вярнуся ў сукветы цяпла,
Дзе нямею у гнёздах і птушках...
Дзе брыва твайго тонкая стужка
Усё аблічча зямлі абвіла.

Яшчэ зусім не развітанне.
Над борам горда сонца ўстане...
Ды тонкім пахам чабару
З лясной магілы той паўстане,
З кім я маўкліва гавару.

Я з ім маўчу пра ўсю будзённасць,
Пра боль і даўкую сталёнасць,
Пра восень з залатым крылом,
Пра вёснаў вечны крыгалом.

Я так маўчу пра дзень апошні,
Пра слова, што цалуе пожны,
На вуснах стоіўшы дакор,
Пра бор мой, дзе сляза варожыць,
І пахне, як зямля, чабор...

Як часта з маскай адкрыцця
Нам развіналі меламены
Агністы веер пачуцця...
А мы не бачылі падману.
І мы суцішвалі грамы
Нацыянальнага служэння.
Ці смешна? — прагі адраджэння,
І што ж цяпер спасціглі мы?
Ты хто, мой прычаканы друг?
Пагляд трагічны і праменны.
Калі гадоў шырзе круг,
Слабее вера ў перамены.
Я знаю, ты яшчэ не ты,
Але такія роднім сілы,
Каб выйці раптам з нематы,
З той крыводы, што цясней магілы.

Калі памру, не спявайце, прашу,
А пакавайце ў дол маю душу,
Каб з продкамі яшчэ мільёны год
Мы на сабе трымалі свой народ.
І прыйдзе час! І расквітнее тло,
Калі адчуем прагу і святло.
І дрэвы зноў пашлюць нам карані,
У якіх атруты сённяшняй — ані.
Даждзкі крануць нас праведнай слязой,
Пясок залашчыць матчынай касой,
І весні ранак у густой расе
Нам пот унукаў чысты прынясе.
Тады паверым, што вайны — няма
І што пакуты нашы не дарма.
І з продкамі пад тоўшчай доўгіх год
Мы зразумеем, што жыве Народ!

Віктар ШЫМУК

Сустрэча з бацькам

Праз сорак гадоў пасля лютай вайны
Да бацькі прыехалі ў госці сыны.

Прыехалі ў край невядомы, чужы.
Тут бацька у братняй магіле ляжыць.

Калі адыходзіў у войска Ігнат,
Было яго дзеткам гадочкаў не шмат.

Івану — дзевяты, а Таліку — сем!
Ішлі яны з татам па ранній расе.

Ах росы вы, росы... — Татуля, бывай...
Ён сеў на калёсы сяброў даганяць.

Прайшоў ён на фронце праз пекла,
агонь... Чакалі сыночкі дахаты яго.

Ды бацька падкошаны куляю быў.
Да Дня Перамогі тры дні не дажыў.

І чорная вестка здалёку прыйшла
У хату старую на ўскрайку сяла...

Праз сорак гадоў пасля лютай вайны
Прыехалі ўлетку да бацькі сыны.

Па жменьцы зямліцы ад родных мясцін
Сыпнуў сын старэйшы, сыпнуў меншы сын.

— Дзень добры, татуля... Мы, бачыш,
жывём...

І выцерлі вочы яны рукавом.

І доўга ў маўчанні стаялі сыны —
Сіроты апошняй, далёкай вайны.

Пасля між зялёных нямецкіх палёў
Іван з Анатолем спяшалі дамоў.

За вокнамі — край не такі і чужы,
Дзе бацька іх родны ў зямельцы ляжыць...

Зазулька

Над ракою Зазулька
У час світальнай зары
«Ку-ку, ку-ку», — зязюлька
Закувала ў бары.

І па звычцы даўнейшай
Лічаць людзі заўжды
Накуваныя ў лесе
Той зязюляй гады.

А зязюля кукуе,
Аж ахрыпла ў бары.
Славіць рэчку малую
На світальнай зары.

Даўгалецця жадае,
Каб быў мір і спакой
Над зязюліным краем,
Над Зазулькай-ракой.

Крыніца

Яна бруіцца летам і зімой, —
Блакітная, крышталёвая крыніца,
Заўсёды можаш ты сустрэцца з ёй,
Вадой сцюдзёнай прагна прычасціцца.

Аберагай ад ціны і дрыгвы,
Шануй яе, нібыта зрэнку вока.
І каб струменьчык гэты быў жывым,
Імкніся, каб не быў ён адзінокім.

Жыццё пражыць — не поле перайсці.
Былі і завірухі і спякота.
Але заўсёды лепш было ў жыцці
З тваёй любоўю і з тваёй пашчотай.

А мы старэем, брат, старэем.
І скроні сівыя, як дым.
Часцей, чым некалі, хварэем
І лічым, як ляжыць гады.

І толькі ў сацыяла лашчаць думкі,
Што ўсё павінна так і быць,
Бо падростаюць нашы ўнукі,
Бо пасля нас ім жыць ды жыць.

Раман ТАРМОЛА

Разваляся пустамеляў —
Папугай ім не раўня...
То пад шчырых,
То пад смелых

падрабляюцца штодня.

У паглядзе задуменым
Столькі клопату пра ўсіх,
Хоць адсып для іншых жменю,
Зберажы ахвярных сіл...
Глуха б'юць сябе ж у грудзі
За бязглуздасць,

недагляда,
Абцягаюць — лепей будзе
Да черговых першых свят.
Як іголка у пласцінку,
Утыркнуты іх насы
У новы дзень...

Сапуць катрынку
Пераменагаласы.
Сябе ж цягнуць на аркане
Да трыбун, каб там гукаць!
А ў вачах адно чаканне:
Як там змелецца мука...
Так іх цягне да «уздыму»,
Да «узнёсласці» падзей
Ветранага часу-млыну,
Што сваё ўжо адгудзеў.

Снарад каменны,
час каменны

Умеў,
як атам,

абраза ўсіх... забіваць

і паіменна.

І не даваў панікаваць...
І далатонным быў прагрэс
Там,

дзе ўлада з катапульта
Стралаля

па народу
культам —

Народ прарэзджала,
як лес...

Што можна, а чаго «не смець!» —
Я спасцігаў зусім не ў войску...
Няшчасце ўласны голас мець,
Калі ў пашане падгалоскі.

Зязюля выдала «ку-ку».
І ты, шпачок, не вытыркайся
З уласнай песняй убаву,
Лепш педкукукаць пастарайся.

І колькі спраў, і колькі год,
Лічы, табе наканавана.
Чакай, калі ў кругазварот
Патрапіш па зямному плану.

Пашчасціць можа... Не зляціш
З адпушчанай табе зрбіты,
Шчасліва пражывеш, як мыш!
У сваёй норцы. Ціхі. Сыты.

Паўднёвае

Над профілем Валашына
Бліскучы профіль Месяца,
І хто каму падсвечвае —
не знае Карадаг...

На свеце ўсе харошыя.
І ўсе жадаюць нечага.
Хаця б малага самага —
над галавою дах.

Вазьміце кватарантам,
Дальбог,
я не з Чарнобыля!
І не скапіў я дозу,

хаця і беларус.

Не бойцеся пакратаць
Мяне вы,
людзі добрыя,
Са смерцю не завёў я
пакуль яшчэ хаўрус.

Маўчаць...
Дзвядцятры ляпаюць.
Праз шыбіны паглядваюць.
Штурхаюць біятокамі
з двара мяне ў спіну.

Усім я тут да ляпачкі.
Жыць без мяне ўсе радыя,
Усе свойскія, савецкія...
Як быццам у вайну...

Што ж, прыйдзецца мне ноччу
Скалу пед голаў класці...
...Не праганяе мора...
і хваля не грыміць...

І нехта ў сне рагоча.
І мне сляза свет засціць.
Маўчыць марскі падворак.
Усё, як між людзьмі...

Мяняцца позна...

Мяняцца позна.
Позна ўладкоўваць
За паўжыцця не ўладкаваны лёс.
Нічога не пачну нанова.
Я з новым і сталаў і рос.

Які ўжо ёсць.
Да іншае натуры
Мяне не прычапіць, не прышчапіць.
Матляецца,
як флюгер,

толькі дурань
што светлым хоча быць...

Мяняцца позна.
Ды чаго мяняцца,
Навошта за жар-птушкай незямной
Мне,
Чалавеку,
прывідна ганяцца,

Калі я сам
бываю часта ёй...

Балючая балада

Ляжаў салдат у роднай хаце.
Адваяваў салдат вайну.
Не паказаўшы

сына

маці,

Панеслі за пэрог труну...

І матчын крык зноў сэрца выцяў,
Хоць быў салдат ужо на дне:
«Прашу вас,
людзі,

пакажыце
Сыночак мой гэта ці не!..
Не веру я! Труну адкрыце!
Невыпадкова ж капітан,
То Мішам называў... То Віцём...
Міхасік не памёр ад ран!»

І неслі на руках матулю.
І ўчарнелы капітан
Да смерці аж памылку тую
Адчуе больш, чым дзесяць ран...

Наркаманія

Ён засыпаўся на парашку,
Як парашок,
сам бледны...
— Нашто ж ты прымаў парашок
урэдны? —

Плача маці ўбаку... —
Вы мне сынка аддайце...
Ужо будзе табе, лачакай!
Цёмнай, забітай маці
Не зразумець сынаў кайф.
Ледзь валасінкі-варсінкі!
Нямогла прабіліся на барадзе:
Дастатак у іх невялікі,
У рост барада не ідзе...
Праз цела сонца свіціцца,
Як праз бутэлькі шкло.
Няма больш чым прычасціцца.
Творыць пакуты зло...
— Што з табой, сыночак?
Хіба не жэлела я...
Якою праспала ноччу
Горкая доля мая-а-а...
Калі я цябе праглядзела,
У нядзелю-у-у... Ці панядзела-а-ак...
Не прычакаць мне свята-а-а...
Я ва ўсім вінзата-а-а...

Штыкавою атакай —
Назваем атаку пярэ,
Хоць не трэба ваякам
Сёння бегчы з крыкам «ура».
Дні баёў адгрэмелі.
Ды патрэбна — іх час не прайшоў —
Нем газетчыкз смелых
З адважнай
салдацкай
душой...

Сентыментальнасць

Бачны адно куточак акна.
Гронка бэзу ў куточку.
І не заснуць ізноў давідна:
Бэз, як галоўка дочкі...
Бэз, як лянныя яе валасы,
Прывідна кучаравіцца.
Так і прасядзеў да промняў касых
Аж да самае раніцы.
Вецер галінку мацней загайдаў —
І дачушка прачнулася...
Сентыментальнасць мужчыны ў гадах
З пераборамі чуласці.

МАЛАДЫЯ ТРЫМАЮЦЬ ЭКЗАМЕН

Тыдзень назад, 10 снежня, у ДOME літаратара ў Мінску адбыўся літаратурны вечар Таварыства маладых літаратараў пры Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Адкрываючы вечар, старшыня камісіі СП БССР па рабоце з маладымі Янка Сіпакоў згадаў, што Таварыства нарадзілася на пачатку вясны сёлета года «як тыповае дзіця перабудовы». Пачаткоўцы згуртаваліся не толькі дзеля таго, каб спрыяць адно аднаму ў творчым і грамадзянскім росце, але і сумесна прапагандаваць лепшыя ўзоры беларускай літаратуры, дбаць аб яе далейшым развіцці, клапаціцца аб культурнай спадчыне нашага народа. Мінула дзевяць месяцаў, і вось маладыя літаратары выходзяць на сваю першую ў пісьменніцкім доме творчую сустрэчу з чытачом. Янка Сіпакоў пажадаў ім добрых поспехаў, а прысутным у зале — цікавага знаёмства.

І знаёмства адбылося. Яно было сапраўды цікавае. Прачытаныя на вечары вершы (іх чыталі У. Сіўчыкаў, А. Сяс, М. Шэлехаў, А. Глобус, С. Верасіла, В. Куртаніч, А. Дзбіш, І. Сільнова і інш.), апавяданні (У. Сцяпана і М. Шайбака), урыўкі з апавесці і крытычнай работы (А. Федарэнкі і С. Кавалёва) красамоўна засведчылі, што сярод членаў Таварыства, якія называюць сябе «тутэйшымі», ёсць нямаля несумненна здольных, творча адораных юнакоў і дзяўчат, ад якіх з цягам часу можна чакаць адметных набыткаў у прозе, паэзіі, крытыцы.

Аднак жа знаёмства с «тутэйшымі» пакінула ў наведвальнікаў вечара не толькі радасць, але і прыкрасць. Было на вечары, на жаль, і тое, што засмучала і бязтэжыла. Над усім і вакол усяго таго добрага, паспраўднаму жывога і маладога, што гучала са сцэны, было і нямаля наноснага, неабавязковага, лішняга, у выніку чаго ў гэтай «мякіне» гублялася часам само зерне — мастацкае слова, літаратура адцянялася на другі план, а літаратурны вечар падмываўся чымсьці іншым — нечым нахшталт капюшыка, шоу, мінтынга... Карацей кажучы, наглядальна яўнае «змажэньне жанраў», а ў мастацтве, як вядома, адчуванне жанру — важная ўмова поспеху.

Пачаўся вечар выхадам дзетак — выхаванцаў аднаго з мінскіх садоў. Яны выйшлі на сцэну і пачалі чытаць вершыкі. Дзеткі — гэта кветкі, гэта заўсёды добра (нават і тады, калі яны не лепшым чынам падрыхтаваны да публічнага выступлення). Толькі ж — пры чым тут яны, гэтыя дзеткі? Навошта і хто прымусіў іх спекам развучаць і чытаць тут не надта выразныя, выпедковыя вершыкі? Зала, вядома, папляскала ў ладкі (дзеткі ўсё ж!), але засталася ў недаўменні. Яшчэ большае недаўменне выклікала тое, што адзін белагаловы хлопчык быў пакінуў на сцэне і пасаджаны ў прэзідыум. Вядучы вечара (А. Сяс) спрабаваў гэта некалькі тлумачыць, але тлумачэнне было няўцямнае, і якая роля адводзілася хлопчыку, так і засталася невядома.

А скончыўся вечар... устанавеннем і спяваннем багдановічускай «Пагоні». Чаму? Аказваецца, вечар прысвячаўся (пра што вядучы сказаў не адразу і сказаў нібы між іншым) дню нараджэння Максіма Багдановіча (нарадзіўся ён 9 снежня, а вечар, як памятаеце, праводзіўся 10 снежня). І ўсё ж — чаму менавіта «Пагоня»? Няўжо нейкім іншым чынам нельга было надаць вечару багдановічускую падсветку? Верш «Пагоня» — гэта гімн маладых, ці што? Які сэнс укладалі яны ў радкі верша М. Багдановіча, не пытаючыся ў яго дазволу? У

аўтографе верша паэтам зроблены пад тэкстам такі запіс: «У старой Вільні на муру Го-страй Браны высечаны герб мястowy — ваякі на імкнучых конях. Герб гэты Вільня атрымала яшчэ за часы Вялікага княства Літоўскага, і завецца ён Літоўскай пагоняй» (а не «крывіцкай», як спыталася са сцэны). Сам верш, гісторыя яго ўзнікнення, як бачым, не даюць падставы разглядаць яго як сімвал нашай колішняй дзяржаўнасці ці нечага ў гэтым родзе.

Далей. Вядучы згадаў і нейкі залаты век, які нібыта быў у гісторыі беларускай культуры, наогул у гісторыі беларускага народа, і дэкла-раваў, што мы жывём цяпер, маўляў, у памежжы мінулага і будучага «залатых ваякоў». Які, гістарычны ці нейкі іншы, сэнс у гэтай гучнай дэ-кларацыі?

А ці мела прамое дачыненне да літаратурнага вечара зачытанне са сцэны адозвы (ці заявы?) наконт «вальных сойму» (усеагульнай сустрэчы?) нефармальна аб'яднанняў моладзі?

Ва ўсім гэтым мала логікі. Вядучы ў час вечара неаднаро-зова звяртаўся да залы з за-клікам, каб не надавалі асаб-лівага палітычнага зместу такім сімвалам, як тая ж «паго-ня». Ну, а самі маладыя? Ці не выглядала, ці не было ўсё гэта яўным намерам «палітыза-ваць» літаратурны вечар?

Семасцярджэнне — нату-ральнае жаданне маладых. Аднак жа — у імя чаго? І якімі метадамі? Прэтэнцыёзнасць, самалюбаванне, непамернае самахваляванне — ці не шмат усяго гэтага было на вечары, каб яго не заўважаць, а галоўнае, яно неж не вязалася з той роллю, якую нібыта ўялі на сябе і дэкларуюць маладыя літаратары.

А. Сяс стараўся весці вечар нязмушана, раскавана, ды, на жаль, часта яго падводзіла ігра на публіку, жаданне спадабацца, «сарвецць» апладысменты. Дзеля гэтага кідаўся ў залу танныя «хохмы», бяззубыя жарцікі. Вядзенне літарату-рнага вечара часам нагадвала эстрадны канферанс, пры тым не надта высокага гатунку.

Рэзала слых і знарочыстае, падкрэсленае вымаўленне вядучага, якое ігнаравала агуль-напрынятыя нормы і правілы: «філ'л'г'ічны», «кляса», «плат-форма», «г'л'б'ус», «паэта» і г. д. Навошта спатрэбілася гэта рэанімацыя? Гэта ж даўно мінулы этап развіцця нашай мовы. Яшчэ Янка Купала, які добра ведаў польскую мову, рашуча выступаў супраць польскай «клясы» ў нашай літарату-рнай мове і г. д. А надакуч-лівае, бясконцае іменаванне паступаўшых у прэзідыум за-пісак «чыдулкамі»? Да таго ж, здавалася, адрэцэпіраваных ар-ганізатарамі вечара.

Ігнаравалася са сцэны і ін-шае. Напрыклад, магчыма сць дыялогу з пісьменнікамі роз-ных пакаленняў, якіх нямаля было ў зале, у тым ліку са старэйшымі — Янкам Брылём, Васілём Віткам, Сяргеем Гра-хоўскім, Станіславам Шушкеві-чам. Толькі аднаму Уладзіміру Някляеву было дадзена слова.

Пэўны перакос назіраў-ся і ў падборы твораў, якія выконваліся са сцэны. У іх амаль нічога не было пра-шмат якіх надзённыя пытанні грамадскага жыцця рэспублікі. На гэта, як і на іншыя асаб-ліва сціпы вечара, была звернута ўвага многіх прысутных, у тым ліку пісьменнікаў.

На вечары гучала не раз, у розным кантэксце, слова «экза-мен». А экзаменавацца, як вядома, справа і нялёгка, і ад-казная.

НАШ КАР.

НА ЖЫЦЦЕВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

ЦЮБЕЦЕЙКА

У Ташкенцім аэрапорце я сядзеў у пакакальні, крыху задрамаўшы каля падарожных хатулёў нашай экспедыцыі. Прачынаюся ад таго, што нехта трасе мяне за плячо. Падымаю вочы і бачу міліцыянера. По-бач з лейтэнантам стаіць пажылы ўзбек, апрануты прыго-жа, хоць ты з яго карціну ма-лой.

— Чым магу? — пытаюся стомлена ў вартуніка парадку. — Дазвольце ваши даку-менты, — у голасе міліцыяне-ра адчуваецца цвёрдасць, — хто вы і адкуль, як патрапілі ў Ташкенце?

Я працягваю яму сваё жур-наліскае пасведчанне. Ён гар-тае, але бачу, што гэтага ма-

цам вуліцы. Мы разумелі, што больш пракідныя случчакі на-пелі ўжо выпрасіць абуўку, па-гаспадарску разважаючы, што навабранцам пасля лазні выда-дуць новае абмундзіраванне, як кажучы, з іголаккі. Навошта ім зашмальцаваныя халаты і цю-бецейкі? А для нас у паслява-енную цяжкую пару гэта — ба-гацце! Дарэчы, з аднаго ватна-га халата, падоранага мне ўз-бекскім навабранцам, наша ма-туля пашыла дзве пары цудоў-ных бурак, якія саслужылі добрую службу цэлых пяць хо-ладных зімак. І калі калона на-вабранцаў са спякотнага краю дабралася да лазні, што тулі-лася якраз каля ракі Случ, мы абкружылі ўзбекаў, прымаючы ад іх урук, цвёрды сыр, цюбе-цейкі, чамаданы. А тыя ахвот-

будкі ўзмакрэлы юнак гадоў дваццаці ў стракатай куртачцы са жмуткам паперчыні і ўсхва-лявана мармыча:

— Жмоціна! Гэта я жмоці-на? Вось табе і прывет...

Крыху супакоіўшыся, ён ці-нецца да драўлянай перагарод-кі і пытаецца ў паштаркі:

— А калі я тэлеграму на два лісты шахну, колькі з мяне возьмеце?

— Малады чалавек, апамя-тайцеся! — адказвае паштар-ка. — Сто рублёў! Да капееч-кі!

— Сто, кажаце? — ціха пе-рапытвае юнак і пачынае кеш-кацца ў кішэні. Выграб наяўны капітал і старанна пералічвае. Бедалага так захапіў гэтым заняткам, што забыўся, дзе ён знаходзіцца. Падрахоўвае го-

Вячаслаў ДУБІНКА

Згарожнага СШЫТКА

ла, і я моўчкі працягваю мілі-цыянеру пашпарт, які яны гар-таюць ужо ўдвох. Пажылы ўзбек, упэўніўшыся, што паш-парт мой, кідаецца да мяне, хапае за руку і доўга, імпагна-расе.

— Салям алейкум! — гаво-рыць ён узбуджана, — выба-чай, дарагі таварыш, выбачай! Падзроным ты паказаўся. Ня-голены, стомлены, у парванай апратцы і старых бацінках. А тут жа міжнародны аэрапорт, вакол добра апрануты народ... У гарах быў? — перапытаў не-калькі разоў пажылы ўзбек. — А ты мяне не пазнаеш?

Я даўно ўважліва вывучаю старога, але ж... Сярод узбекаў у нас няма сваякоў.

А стары пасміхаецца, на тва-ры ягоным такая шчаслівая ўс-мешка, што не перадаць, нібы ён сына роднага сустрэў, не іначай.

— Вось гэтая цюбецейка мая! — узбуджана прагаварыў узбек, паказваючы на маю цю-бецейку.

Я міжволі крануў яе рукой і здзіўлена перапытаў:

— Як гэта ваша? Цюбецей-цы ж трыццаць гадоў, бачыце, даўно не новая! Ды яе ў Случ-ку...

Я не дагаварыў, бо ўзбек ра-шуча прытуліў мяне да сябе, моцна прыціснуў.

— Во, брат, пазнаў! Брат мой! Ты памыліўся. Цюбецейцы пяцьдзесят гадоў. Ад майго бацькі. У нашым родзе такая адзіная, і ніхто падобных не рабіў болей. Узор бачыш? Мая бабуля, яе рукі...

Закончыўшы гарачы маналог пра цюбецейку, ён ціха прага-варыў:

— Не крыўдуй, што даку-мент правяраў. Гэта ж мой сын, і служыць ён у міліцыі... Тут, у Ташкенце, а я ў Самар-канд да брата еду...

...І прыгадаўся мне раптам галодны сорах шосты год.

Праз Флуцк праязджалі на-вабранцы — ўзбеки. Мы, хлап-чукі, цікаўныя, няўрымслі-выя, высіпалі на вуліцу. Па залітай сонцам вуліцы ад чы-гуначнага вакзала ішлі вясё-лыя хлопцы ў цюбецейках і доўгіх стракатых ватных хала-тах. На нагах — скураныя чо-баты. Сярод навабранцаў трап-ляліся і тыя, хто ішоў басанож па нагрэтай чэрвеньскім сон-

на, нават з нейкай незразуме-лай нам радасцю раскаваліся з усім тым, што ўжо не было патрэбна ў вайскавай ратнай службе.

І трэба ж, даўно згібела ў прорве часу ўсё, акрамя цюбе-цейкі, якая была зроблена ад-мыслова, прыгожа. Цюбецейка не згубіла сваёй прывабнасці за тры дзесяцігоддзі, нібы бы-ла зроблена толькі год назад і не пылілася ў куфры, а служы-ла мне ва ўсіх горных паходах на працягу апошніх дзесяцігод-дзяў. Збіраючыся ў новае пада-рожжа па гарах Цянь-Шаня, прыхапіў з сабой і цюбецейку, падораную ўзбекскім хлопцам-навабранцам у далёкім сорах-шостым годзе. І вось цяпер та-кая нечаканая сустрэча праз трыццаць гадоў...

...Я затрымаўся ў Ташкенце на некалькі дзён, каб сустрэ-цца з вялікай і дружнай сям'ёй, у якой я стаў «сваяком».

ТЭЛЕГРАМА НА СТО РУБЛЕЎ

Пабег трэці тыдзень вандро-вак па БАМе. Рукзак адрывае плечы. Тут і сувеніры, і карты, і адзнятая фоталёнка. Выра-шыў усё непатрэбнае ў дарозе адправіць дадому. Шукаю пош-ту, і мне паказваюць кірунак. Драўляны тратуар прагінае-ца пад нагамі. Не ідзеш, а зы-баешся, нібы дзіця малое. Але ж і без яго ў пасёлку жыцця не будзе. Вясной глей смэргі пуская, без гумавікоў і кроку не ступіш, а па тратуары — зручна.

На пошце народу — не пра-біцца! Адзін хлопец гучна раз-маўляе па тэлефоне з сябруком Васілём, а сувязь з Данецкам няджуа, вось і не шкадуе гола-су, моцна гучае... Другі хлап-чына ледзь не са слязамі на ва-чах упрошвае нейкую Наташу, каб тая хутчэй збірала ўсе да-кументы, паўтараючы, што апошні пароход пойдзе ў ве-расні... Высокі мужчына (пэў-на, прараб) адчытваў па тэле-фоне пастаўшчыкоў, якія не везлі бетон... Трое хлопцаў сяр-дзіта зашываюць вялікі мяшок. Непаслухмяная ў іх руках іго-лка, таму ўсе пальцы пакалолі і ціха сварача між сабой. Яшчэ адзін бамавец закусіў гу-бу і пісьмо піша...

Пошта — люднае месца. Ба-чу, выкульваецца з тэлефоннай

ласна, усім прысутным тут ўсё добра чуваць:

— Ага, халера на цябе, пя-цёрка! Схавалася, а мне дужа патрэбна. Шэсцьдзесят пяць, семдзесят два, яшчэ рубель... Дзевяноста адзін... Восем і адзін рубель. Праз тры дні аванс будзе, пратрымаемс! Хлеб ёсць, маем і сала кіло са два, не бяды...

Юнак рашуча садзіцца да круглага стала і піша. Няўжо дасць тэлеграму на сто руб-лёў? Есць жа дзівакі на свеце! Позіркі ўсіх прысутных скіра-ваны на юнака.

Я стаю ў хвасце і чакаю, што будзе далей, няўжо ён і са-праўды гэта зробіць? Сотні хлопцы не шкода! Не, вы толь-кі зірніце, як ён стараецца! Пі-ша, перачытвае, мармыча, бяз-літасна шкуматае і кідае ў смеццевае вядзерца. Каханне, брат, нікуды ад яго не ўпачэш. І крылы дае і падсякае пад ко-рань, і да воблакаў падымае і вобзем кідае балюча...

Мне спяшацца няма куды, та-му і чакаю, чым гэта завер-шыцца. Скончаны творчыя па-куты, хлопец ціснецца да аке-на, уручае паштарцы аркуш па-перы са словамі:

— Гатова. Цяпер назад ходу няма. Як задумаў, так і зраб-лю. Можна чытаць уголас! — дазваляе ён. — Тут таямніцы аніякай!

Паштарка напружвае акуля-ры і, ледзь стрымліваючыся, каб не засмяяцца, чытае:

— Барабаню трэці месяц. А табе, як гарахам аб сцяну. Маў-чыш, як не чуюш? Каханне і ад чакання стоміцца. Лісты шлю, а яны ляцяць, як у прорву. Хустку паслаў, але ад цябе ні гуку! Кніг затарабаніў на чыр-вонец — не атрымала? Сцеўка корч, з яго і пасміхацца мож-на? Як прыгажуня, дык і мож-на? А Сцяпан зломак? Маў-чыш? Ну і маўчы, але адбара-бань, ці спадзявацца? Адбі ма-ланкай за мой кошт! Грошы пашлю, не хвалюйся! Магу кі-нуць сотню табе на дарогу. Не хочаш — прасіць не буду, так і ведай! У мясцома мяне па-ставілі на чаргу, а кватэра ча-каецца праз чатыры гады. Жыць у пасёлку можна. Есць самадзейны тэатр. У рэстаране штовечар грае эстрадны ар-кестр. Чаго табе яшчэ трэба?

(Заканчэнне на стар. 14).

Як вядома, глыбінныя карані творчасці генія польскай літаратуры Адама Міцкевіча — у беларускай зямлі, на яго роднай Наваградчыне. Супярэчнасці жыцця Беларусі першай паловы XIX стагоддзя, яе людзі, маляўнічыя карціны прыроды, багацейшыя паклады беларускага фальклору, гістарычнае мінулае краю — усё гэта знайшло ў творах паэта надзвычай яркае ўвасабленне. Асаблівае месца сярод паэтычных вобразаў А. Міцкевіча займае беларуская шляхцічка з маёнтка Туганавічы Марыля Верашчака, каханая паэта. Сваіму светламу юначаму каханню А. Міцкевіч прысвяціў самыя прачулыя радкі многіх паэтычных твораў. Гэтым каханнем, тугою па Марылі былі навеяны і санеты, напісаныя паэтам у 1825 годзе ў Адэсе, куды ён трапіў пасля выгнання з родных прынёманскіх ваколіц за ўдзел у Таварыстве філаматаў — тайным згуртаванні віленскай моладзі.

Прапаную ўвазе чытачоў газеты «Літаратура і мастацтва» некалькі з гэтых санетаў у маім перакладзе.

Кастусь ЦВІРКА.

Адам МІЦКЕВІЧ

Спатканне ў лесе

«Нарэшце! Доўга які!» —
«Дарога затрымала
Мяне глухая: месяц ледзь
свяціў над ёй».

«Тужыла мо?» — «Яшчэ
пытаешся, няўдзячны мой?
Я ад маркотных думак дзецца
дзе не знала!»

«Дазволь абняць цябе...
Бы іншаю ты стала?
Ты ўся дрыжыш! Чаму?» —
«Не знаю, што са мной:
Баюся ў лесе пошуму, начы
самой...
Ах, мы грашым! Бяда б хоць
нас не напаткала!»

«Зірні мне ў вочы: не,
у позірку маім
І ценю ты не ўбачыш келскага
нічога.
Ну, хіба ж гэта грэх, што добра
нам даім!»

Ты бачыш... Я з табой і гавару
не многа:
Губляюся, увесь гару...
Пасланым мне ад бога
Цябе ўяўляю я анёлам
незямным».

Страло́к

Я бачыў, як блукаў у одуме
цяжкім
Юнак са стрэльбаю; во стаў
ён над ракою:
«Як я хачу хача ў на міг
сустрэцца з ёю,
Перш чым навек расстацца
з краем дарагімі!»

І тут... Хто скача на кані
за ўзгоркам тым?
Яна, Дзіяна!.. Хто б зраўняўся
з ёй красою!
Спынілася! Глядзіць назад...
Што за сабой
Шукае?.. А, яна гуляе тут
з другім!

Страло́к адскочыў, ледзь
устояў на нагах,
Вачамі Каіна глядзеў... Пыліць
дарога!
Барджэй у ствол зарад —
на твары помста й страх —

І... стрэльбу апусціў — ці ж
да бяды тут многа?
Ды пыл бліжэй, і зноў ён
стрэльбу ўзняў — о жах!
Навёў туды. Ды не было там
анікога!

Да...

Крадком глядзіш ты ў вочы
мне — о бойся іх!
У іх прасвечвае —
прыгледзься — яд змяіны!
Каб не клясці жыццё, хутчэй,
анёл бяззінны,
Ты уцякай далей ад згубных
воч маіх!

Я шчырасць толькі захаваў
шчэ з цнот былых,
З табой адкрыта ўсё разважыць
мы павінны:
Адзін я жыццём, і ў свой лёс
без дайпрычыны

Нашто ўплятаць цябе?
За асалоды міг?
За міг адзін да скону чуць
душой праклёны?
Ты чысціня сама. Як гэткіх
спакушаць?
Табе сярод сяброў смяцця,
пець, гуляць.

Мне ж толькі на цвінтар цяпер
глядзець, замглены...
Табе, плюшч малады, таполі
абываць,
А цёрн абдыме хай магільных
кλώνы.

Ох, любая! Мне памяць пра
твае пяшчоты
Атручваюць трывогі, думак
змрочных рой:
Што ў сэрцы у цябе? Ці добра
ўсё з табой?
Мо ўсё душу тваю
спустошваюць згрызоты?

Ці ж асуджаць цябе, што воч
сваіх ясныты
Ты на мяне ўзняла, што смех
быў шчыры твой,
Што смела мне дзверыла ты
гонар свой,
Што ўліта шмат агню у нашы
дзве істоты?

З любоўнай прагай мы
змагаліся ўсе дні,
Адны ў пакоі, дзе панадны
змрок таіўся,
І паддавацца ёй не думалі ані.

Цяпер... Я абалюю слязамі
алтары ўсе,
Не для таго, каб змыць свой
грэх у цішыні,
А каб мне бог пакутаю таёй
не мсціўся.

Дзень добры

Дзень добры! Ты так спіш —
не буду я будзіць!
Твой дух, напэўна, у раі
напалазіну.
Раздвоіўся, бы сонца, што
ўвайшло ў хмурыну,
І ў ёй — паловаю — яно, і
зіхціца..

Дзень добры! Вейкі ты не
можаш прыздкрывць.
Дзень добры! Промень ясны
ўжо сну павуціну
Зняць хоча з воч тваіх; ты
ўстанеш праз хвіліну.
Дзень добры! Сонца, глянь,
ужо ў акно глядзіць.

Табе «дзень добры» нёс я, ды
перад красою
Тваёй знямеў; як быць,
не знаю сам:
З настроем ты ўстаеш?
З ласкаваю душою?

Дзень добры! Дай руку —
дзень гэты свеціць нам!
А, ты адзецца хочаш? Што ж,
іду з пакою.
Адзенься і прыходзь — табе
«дзень добры» дам!

З ДАРОЖНАГА СШЫТКА

(Зананчэнне.
Пачатак на стар. 13).

Колькі ты будзеш тузаць маю
душу? На лісты не адказваеш,
па тэлефоне смяешся. Годзе! Я
ўдарнікам стаў і нормы на сто
і болей працэнтаў чашу, чу-
еш? Ганаровай граматай мяне
адзначылі, у Тынду на краявы
злёт паслалі! А ты думала,
што Сце́пка зломак? Пачакай,
не тое пра мяне пачуеш...

Паштарка, перачытаўшы, зір-
нула на Сцяпана і ціха павіні-
лася перад хлопцам:
— Я ж пажартавала, пра-
бачце!.. Тут набегла куды ме-
ней, мо хіба на восем, дзесяць
рублёў... Прабачце, пажартава-
ла.

— Нічога! Часу ў мяне хо-
піць, грошы маю, таму напішам
на сотню, ад свайго не адступ-
люся! Яна мяне абавязвала жмін-
дай. Папракала, маўляў, за ка-
пейку я задушыся! Ага, скупы!
Я ж хацеў... Каб толькі вы ве-
далі, што збіраўся ёй падара-
ваць Сцяпан Клыга. Есці не
магу, пра яе думаю. Хлопцы на
танцулькі, а я дома сяджу, бо
ёй жа слова даў, што ні з кім
і ніколі! Паехаў, бо трэба ж
чалавекам стаць, не сядзець жа
на шыі бацькоў. А табе вялікі
горад падавай! Сцяпана яна не
чакае, бо ён жа на БАМ папёр-
ся? Я чэсна свой рубель зараб-
лю, без розных там прыпісак...
Мяне шануюць... Бачыш, ёй не
падабаецца. А за каго ты пой-
дзеш! За Васіля Гарбацэвіча?
Вучонага табе падавай! Не, я
не адступлюся! Сто, дык на ўсе
сто! Я не спалохаюся! Умало-
цім і на сто!

Юнак сеў за стол і падгар-
нуў да сябе некалькі чыстых
бланкаў.

МІЛЬКАЎСКІЯ ГАРБУЗЫ

На сустрэчу з намі ён пры-
цяг у мяшко некалькі вялікіх
гарбузоў — мо па пуду кожны.
Паклаў іх на траву, адшоў
крыху воддалей і залюбаваўся.
Гарбузы і сапраўды ўражвалі.
І колерам, і памерамі. Тут, на
Камчатцы, гарбузы? Не верыць-
ца. Ён не даў нам і слова пра-
гаварыць, запытаўшы надзіва
строга, недаверліва:

— Вы хача ў Белаежскай

пушчы былі? І на Кургане Сла-
вы? Ой, браточкі, дайце вас аб-
дыму і рукі пацісну! — ён са-
праўды моцна ціскаў нашы ру-
кі, заглядаў у вочы і гаварыў:
— А я ж усё веры не да-
ваў, а яно і напраўду землякі.
Які вас вецер сюды прынёс?
Вы ж хача паспелі Камчатку
паглядзець? І граматы Беры-
гаву бачылі? У Авачынскай
бухце трох братаў сустралі?
Гэтую знакамітасць уславілі ўсе
газеты без выключэння... А вось
у Краноцк не ўсялякі падарож-
нік патрапіць, моцныя ногі трэ-
ба!

Зямляк, прагаварыўшы ўсё
гэта на адным дыханні, крыху
супакоіўся і пачаў ужо спакай-
ней:

— Камчацкай Кубанню за-
вуць наш куточак. Я сам як
прыехаў сюды, дык хадзіў, ра-
зязвіўшы рот. На раку пайду —
дзіўлюся, у лясок пасунуся —
цешуся!

Ён нечакана перапыніў га-
ворку і абхапіў за плечы кіраў-
ніка нашай экспедыцыі, сказаў
рашуча:

— Дый што я, прашу вас да
мяне на гасцінцы! А бульба
якая ў мяне! А беларус без
бульбы — што казак без каня,
а ўзбек без плова! Па мяне хай
бы рыба не вадзілася зусім, а
як жыць без бульбы? Не магу!
Не радзіла б тут бульба, з'е-
хаў бы адсюль, не трэба мне і
Камчатка!

Зямляк не слухаў нашых до-
вадаў, што часу бракуе, дый
паўгадзіны назад палуднавалі.

Гаспадар пацягнуў нас у
склепчык, змайстраваны з бута-
вага каменя, працягнуў нам
бульбіну, якая і сапраўды
уражвала сваімі буйнымі паме-
рамі, не ўтрымаўся, каб не па-
хваліцца:

— А што я казаў! Да зямлі
трэба з паклонам. Як гавары-
лі ў народзе, агарод любіць
гарбатую бабу. Гультаю дай і
чарназём, дык ён і на махорку
ліста не збірэ! Бульба разва-
рыстая, смачная, такая ў мяне
адзінага і родзіць, па вядру з
каліва. Не вераць камчадалы,
усё нейкую таямніцу шукаюць і
злюцца на мяне, нібы я хаваю
ад іх. Ні ў кога ж як след не
расце, дробная, што гарох, а
ты хітруеш нешта?.. І капалі

маю бульбу сваімі рыдлёўкамі,
на насенне ў мяне бралі, увес-
ну з маіх сотак не сходзілі. Во
— народны кантроль! А сакрэт
мой вось, — ён смяецца і па-
казвае свае рукі, вялікія, моц-
ныя. — Кіпіці абдзяру, пакуль
усё пасаджу! Мой дзед некалі
казаў, што зямля — паненка
дужа ганарыстая, яе толькі по-
там і працай угаворыш. Не
кожнаму вядома гэта, далёка
не кожнаму. Хачу сказаць вам,
браточкі, што зямелькі ў Міль-
каве бог даў добры кавалак, а
таму раней сонца ўставай. Ро-
дзіць у мяне і гарох, і боб, дый
сланечнікаў сёлета аж пяцьсот
шапак вырасла. Стромкія і да
неба дружна цягнуцца. Так
шчыльненька стаяць, што гала-
ву не праткнеш!

Зямляк перапыніў гаворку і
з цікавасцю зазірнуў у нашы
закарэлыя ад кастроў ацынка-
ваныя ведры. Што ж гэта за
сняданак такі ў падарожнікаў?
Але праз хвіліну зноў за сваё:

— Мае гарбузы вы ўжо ба-
чылі — адзін не падымеш і не
панясеш! Восенню вяду на
агарод, — гарбузы, як вайскоў-
цы на ўрачыстым парадзе. Гар-
бузовую кашу вымудоўваю і
мількаўцам даю пасмакаваць.
Ядзяць і злюцца на мяне...
Не шануе іх гарбуз, як агурок
вырастае, а далей не хоча, —
ад замілавання ён склаў рукі
на жываце, і мне падалосся, што
вясёлы зямляк заспявае нешта
гарэзлівае, вясёла-задзірыстае.
А ён раптоўна спяхмурнеў і
выдыхнуў са крухай:

— У мяне дык бяда, браточ-
кі, — нейкі злыдзень ноччу ў
мой склеп забраўся і ўсё да
каліўца перагроб, відаць, зноў-
ку сакрэт шукаў. Не ведаю, ці
знайшоў ён сакрэт, але насенне
мне пераглуміў, уся мая праца
кату пад хвост. Праўда, я са-
баку прывязаў, каб пільнаваў,
а іх узлавава, — звялі сабакку.
Вы чулі такое, браточкі? Мяне
ж нават кулаком празвалі.
Гэта за тое, што працую ад
цямна да цямна, спіны не раз-
гінаючы. А я не звяртаю ўвагі,
працую. Прыгадаю, як вёз на-
сення поўную скрыньку. Каб
захавалася, дык стружачак
хваёвых набраў, жытняй са-
ломы. Так гаспадыня дарагі
крышталь не возіць, як я тое

насенне вёз. Пасадзіў і што-
рання цікавіўся, ці ўхапіліся
карэнчыкі за глебу камчац-
кую. Праклянуліся расточки, —
заспяваў ад радасці... Чалавек,
калі не гультай, дык здольны
і гару звярнуць, добра вядома.
У мяне інтарэс да ўсяго яшчэ
змялку. Усё хочацца сваімі ру-
камі зрабіць. Ведаецца, сею

У Віцебскі сельгасінстытут на-
пісаў, прыслалі, адгукнуліся.
Пахваліўшыся працоўнымі
здабыткамі на калгаснай ніве,
зямляк апавядаў пра тое, як
яго жыццёвая дарога склалася.
— Я на Камчатку трапіў
хляпчуком. Бацькі мае са Ста-
радарожчыны. Гутніцай наша
вёска завецца, а месціца як-

трошкі жыта, а яно сцяной
стане, — адпачываю. Не веры-
це, але прыходжу на палетак,
маўчу, слухаю. Як паспее збож-
жа, дык сярпом бяру. Салому
хораша расцілаю, каб праз зі-
му захавалася. Саломы ў гаспа-
дарцы вельмі патрэбна...

Зямляк прысеў на самароб-
ны зэдлік каля нашага кастра,
закрыў павекі, нібы праганяў
з сябе стому, працягваў:

— Я працую аграномам у
мясцовым калгасе. Да зямлі, як
бачыце, аголеным сэрцам, —
жартуе ён. — І з каго, як не з
агранома і запытацца, які ён
сёлета ўраджай даклярае? Чым
збожжа парадзе, а які будзе
травастой? Ці хопіць кароўкам
на зіму кармоў? Малачка ж ча-
каюць дзеткі не толькі з Міль-
кава, але і Петрапаўлаўска-
Камчацкага... Ім без малачка і
сонейка не сонейка... Адна га-
лава добра, але інстытут лепей,
кажучы. Я ж столькі лістоў у-
вучоным даслаў, каб навучылі,
як жыць. Хача ў Мількаве ад-
но, а ў сярэдняй паласе другое.

раз побач з былой «варшаў-
кай». Шасейку пабудавалі сто
гадоў таму. Панская брычка з
бомамі — усе хляпчукі следам
бегучы, на дзіва ўзіраюцца. Як
вайскоўцы песню цягнуць, дык
мы хляпечым гуртам служывым
падпяваем.

Пачалася вайна і паспыталі
мы горкага. Фашысцкая бомба
патрапіла якраз на Гутніцу,
згарэла і школа-сямігодка. На
нашых вачах немцы падбілі
савецкі самалёт. Ястрабок уда-
рыўся носам у зямлю і ўзар-
ваўся... Усе, хто быў у вёсцы,
кінуліся туды... Абломкі сама-
лёта, цела лётчыка. Ужо нежы-
вога... Мы гонам адтуль — на-
палохаліся. Хата наша згарэла
ў першы дзень вайны.

Маці сабрала нас у дарогу,
каб далучыцца да бежанцаў і
падавацца на ўсход. У кожна-
га з нас хатуль за плячымі,
маці вядзе кароўку на повадзе,
а крыху воддалей дзед цягне ка-
ламажку з вепручком у мяш-
ку.

Дзяцей у тым бежанскім на-

Развітанне

Да Д. Д.
Адпыхаеш мяне? Што, мо
люб'ою прапала?
Дык не было ж яе. Ці цнота
тут віной?
Дык не відаць. Ці што
з кішэняй я пустой?
Дык і без золата ж мяне ты
мілазэла.

Так, ад мяне дарункаў ты не
наскладала,
я за ўцехі заплаціў другой
цаной —
Я аддаваў душу табе, жар
сэрца свой.

Чаму ж адпыхаеш мяне, хоць
бы сказала?

Цяпер я ўведаў: ты хацела,
каб спяваў
Красе тваёй я ў вершах славу
безадмоўна,
Каб я тваім пустым
капрызам дагаджаў!

Не, музы не купіць! Калі цябе
гвалтоўна
Я ўзносіў на Парнас, як верш
мой буксаваў,
Як камянеў пры імені тваім
раптоўна!

Не сабралася нямаля, але
вядуць сябе мужна, не плачуць,
брыдуць за дарослымі,
зубы сашчапішы. Усім нам
зразумела без слоў, якое гора
на ўсіх накінулася. Маці наша
нагаравалася, як ніколі.

З'явіцца нямецкія самалёты
— бжанцы ўросцы. Свісцяць
міны, крычаць людзі... Куды
беглі, дзе хаваліся — не памятаю.
Доўга блукалі па лясах,
галадалі, мерзлі. У кіно даку-
ментальныя стужкі пра вайну
не магу глядзець — душа ба-
ліць! Неяк паказвалі кінадаку-
менты пра блакаду ў Ленінгра-
дзе. Галоднае дзіця каля мёрт-
вай маці сядзіць і маўчыць, не
плача... Затое я заплакаў, не
мог на гэта глядзець спакойна.

З горам і ліха нацярпеўшы-
ся, мы дабраліся ў Барнаўль-
скую вобласць, маці з дзедам
працавалі. Дзед на ферме даг-
лядчыкам, а маці каровак да-
ла. Не шанцавала нам на Ал-
таі, неўраджаі пайшлі, дый
жылі ў цясноце. Параілі доб-
рыя людзі, каб ехалі адтуль.
Мы на Камчатку падаліся, як-
раз некалькі сем'яў туды са-
браліся ехаць. Хвалілі, што
зямля там харошая, клімат
мякчэйшы, не так маразы ші-
снуць. Маці з дзедам вырашылі
ехаць. Ні кала, ні двара, знай-
шлі часовы прытулак у да-
шчаным баракі, крыху абжы-
ліся, людзі добрыя дапамагалі
прытрымацца. А праз год, два
я на ногі стаў, узяў у рукі ся-
керу і дзела пайшло веселей.
Наладзіў гаспадарку, дамок не-
благі паставіў. А дзяцей у нас
шчобэра. Старэйшая Насця
школу заканчвае, а меншая Ан-
таніна ў трэці клас перайшла.
Хвядос і Піліп у сёмы, двай-
няткі. Жыву і радуюся, грэх
скардзіцца. Да зямлі тутэйшай
так прыкіпеў і з'язджаць ад-
сюль не збіраюся. Пагасцяваць
на радзіме даводзіцца рэдка.
Не блізка п'якуцца смачныя пі-
рагі — аж за чатырнаццаць
тысяч вёрст. Дый з родных у
мяне нікога не засталася, да-
лекія сваякі. Матуля памерла
некалькі гадоў таму. Як сасла-
бела зусім, дык напросіла: «Ва-
сілёк, завязі мяне, сыночак, на
радзімку, адхадзіла я сваё». І
павёз я хворую маці ў Бела-
русь. Пра тую дарогу прыгад-
ваць нат баюся, душа сты-
не... На радзіме мама і памер-
ла...

Падахвоціўся наш зямляк.
Ужо каторую гадзіну частуе
нас рознымі апавяданні пра
прыгоды, розныя здарэнні. Дзі-
вімся, адкуль столькі прыга-

Прабачэнне

Я пра каханне пеў равеснікам
сазім,
Той — ухваляў мяне, з той —
шаптаў з дакорам:
«Зноў сум, зноў жаліцца ён
месяцу ды зорам—
Яму спяваць, напэўна, больш
няма аб чым.

Няўжо во гэтакім, як ён,
немаладым,
Трызненнямі аднымі баўціца
не сорам?
Ці ж для таго пэст, каб
кожным новым творам
Жаль наганяць, пець толькі аб
сабе самім?»

Што ж, слухна! Я схопіў
Алкея¹ ліру ў рукі
І ладам тым, якім калісьці граў
Урсын²,
Запеў хвалу багам, ды ўсе тут,
як адзін,

Разбегліся, хто слухаў —
пэўна ж, ад дакукі!
І ліру ў Лету я шпурнуў —
хай змоўкнучы гукі!
Такі ж пэст, як і слухач.

¹ Алкея — старажытна-грэчаскі паэт, у творчасці якога грамадзянскія матывы займалі асноўнае месца.

² Урсын — Юльян Урсын Нямцэвіч, польскі паэт, прадстаўнік класіцызму.

дак? Толькі збіраліся разві-
тацца з гасцінным гаспадаром,
але ён спыніў нас, прагаварыў-
шы:

— Паслухайце пра тое, як
гадоў колькі таму мы з сынамі
хадзілі ў Краноцкі запаведнік.
Адсюль, здаецца, недалёка. Ка-
лі нацянькі, дык усюго дзвесце
кіламетраў, а калі дабірацца па
прапатаных сцежках ды дар-
ожках, дык і трыста набярэца.

Прыхапілі рукзакі, набылі
палатку, узялі з сабой цёплыя
рэчы, харчу на два тыдні,
стрэльбу і рушылі. Рушыць
дык рушылі, а куды, спытайце-
ся. Пасунуліся ў такія мясціны,
што носу не праткнеш, сякер-
кай сцежку пракладаць трэба.
Праз некалькі гадзін я так ус-
пацеў, сякерай махаючы, што
ледзье на нагах стаяў. І трэ-
ба ж, паслізнуўся і нагу вывіх-
нуў. І не на жарт напалохаўся.
Як жа выбрацца... Не дай бо-
жа, такое няшчасце. Доўга шу-
калі дарогу, з сіл выбіліся. А
хлопцы мае трымаліся, а я, на-
адварот, там, у запаведніку, за
дзяцей напалохаўся. Са мною
што здарыцца, дык прападуць
жа дзеці, прападуць... Выбра-
ліся...

Васіль Катлубай — так зва-
лі гаспадару, — апавядаючы
пра гэта здарэнне, спяхмурнеў,
але ненадоўга. Прапанаваў, за-
прашаючы:

— Хадземце, я пакажу сваю
лазню, якую некалькі гадоў бу-
даваў, а каменне цягаў вунь
адтуль, дзе высокая яліна
стаіць. Цячэ празрыстая кры-
нічка. Вада ў ёй вельмі смач-
ная. Камчаткія тэрмальныя
воды хваробу выганяюць, таму
сюды людзі едуць з усёй краі-
ны. У любую часіну ночы за-
вітай туды і пабачыш, як нехта
ў лекавай лужыне косці свае
грэе.

Развітваючыся, Васіль Кат-
лубай напросіў:

— Прышліце мне падручнік
беларускай мовы, чытанак дзі-
цячых. Не хутка выберуся ў
Беларусь. Святочна робіцца на
душы, калі едзеш у родную
старонку. Хоць чоран хлеб, ды
свой. Яно і праўда.

...Так, за вочы яго называлі
дзіваком. Садзіць дрэўцы ўсю-
ды, дзе можна, хіба мала лесу
наўкола? Кладачку праз ручай
паднавіў, каб людзям было
зручней. І птушак завёў. У
яго алень жыў. Дзівак! Паду-
малася: як добра, што ёсць та-
кія дзівакі. Сумна без іх бы-
ло б на зямлі.

ГАЛОСНАСЦЬ — ГЭТА І ПРАВА, І АДКАЗНАСЦЬ

З ПАСЯДЖЭННЯ РЭДКАЛЕГІІ «ЛІМА»

Адбылося чарговае пася-
джэнне рэдакцыйнай калегіі га-
зеты «Літаратура і мастацтва». На
парадку дня стаялі два пы-
танні — надзённасць і дзей-
насць публікацыі ў сучасных
умовах і выступленні членаў
рэдакцыі на старонках што-
тыднёвіка.

Выступленні газеты, падкрэ-
слівалася на пасяджэнні, павін-
ны быць не толькі актуальны-
мі, надзённымі, але і дзейны-
мі. На жаль, не ўсе лімаўскія
публікацыі нясуць у сабе моц-
ны мастацкі або публіцыстычны
заряд. Ёсць матэрыялы неаб-
вязковыя, прахадныя. Зрабіць
газету больш змястоўнай, суч-
аснай — гэта павінна быць
клямата не толькі супрацоўні-
каў рэдакцыі, але і членаў рэ-
дакцыі.

Тон у перабудове задаюць,
безумоўна, цэнтральныя вы-
данні. Але і на іх фоне ў
«ЛіМа» ёсць свой твар, адна-
ччў Б. Сачанка. Прыемна, што
на старонках штотыднёвіка за-
няла пастаяннае месца рубрыка
«Служба зваротнай сувязі», ча-
сцей друкуюцца пісьмы. Але
сувязь з чытачом трэба маца-
ваць яшчэ больш. Больш трэба

надаваць увагі культурнаму
жыццю ў абласцях, у «глыбін-
цы», даследаванню спадчыны.

У Гілеп падкрэсліў думку аб
тым, што газета павінна больш
дзейсна выконваць сваю выха-
ваўчую ролю ў дачыненні да
маладзі, дзеля чаго трэба
больш актыўна прапагандаваць
помнікі роднай культуры, да-
памагаць іх захаванню.

Найбольш удалай формай
праблемнага матэрыялу на ста-
ронках газеты з'яўляецца пуб-
ліцыстычнае даследаванне, ска-
заў Н. Пашкевіч. Гэта форма
дазваляе дайсці да самай сут-
насці праблемы. Матэрыялы па
экалогіі, напрыклад, якія з'я-
віліся апошнім часам у «ЛіМе»,
пацвярджаюць сказанае. А вось
чаго сёння не хапае на старон-
ках газеты, дык гэта героя-ба-
рацьбіта, змагага за перабудо-
ву, рыцара сваёй справы. Такія
героі ў жыцці ёсць, і іх трэба
ўмець знайсці.

Шмат цікавых матэрыялаў
з'явілася апошнім часам у
«ЛіМе» па праблемах тэатра,
аднак тэатральная справа вы-
магае яшчэ большай і глыбей-
шай увагі. Пра гэта гаварыў
Р. Смольскі.

Аператыўнасць, аб'ектыў-
насць, адказнасць — на гэтых
трох кітах журналісцкай рабо-
ты спыніўся А. Бутэвіч. На
жаль, сказаў ён, асобным лі-
маўскім публікацыям якраз гэ-
тага і не хапае. Пакуль што
не надта актыўна піша газета
пра перабудову ў творчых са-
юзах. Друк павінен не ісці за
падзеяй, а апырэджаваць і нават
папярэджаваць негатыўныя з'я-
вы ў нашым жыцці. Трэба не
баяцца адказаваць на самыя
складаныя пытанні гісторыі і
сучаснасці, больш шырока гля-
дзець на культурнае жыццё
рэспублікі.

Адзначалася на пасяджэнні,
што члены рэдакцыі «ЛіМа»
досыць актыўна выступаюць на
старонках газеты. Так, многія з
іх прынялі ўдзел у лімаўскай
анкетзе «Кастрычнік і перабудо-
ва». Аднак сёння трэба шукаць
новыя — і больш аператыўныя,
і больш дэмакратычныя —
формы ўдзелу членаў рэдакцыі
ў рабоце штотыднёвіка. Пра
гэта гаварылі З. Азгур, А. Жук,
У. Стальмашонак, іншыя чле-
ны рэдакцыі і супрацоўнікі рэ-
дакцыі.

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

ГАРКАВЫ САЛДАЦКІ СУХАР

18 верасня 1939 года Чыр-
воная Армія вызваліла Слонім.
Тут жа ў горадзе стыхійна
ўзнік мітынг. Выступалі рабо-
чыя, сяляне... Калі з воза, што
служыў трыбунай для ара-
раў, злез пэст Анатоль Іверс
(Іван Дарафеевіч Міско), да
яго падыйшоў чалавек у ваен-
ным шынэлі і сказаў: «Як вы
даходліва і хораша ўмеце га-
варыць да людзей».

— Я ж вучыўся ў беларускіх
гімназіях у Вільні, Клецку і
Наваградку, — адказаў малады
пэст.

— А я накіраваны ў Слонім
рэдактарам мясцовай газеты,
— сказаў вайсковец, — бу-
дзем разам працаваць...

Газета «Вольная праца» па-
чала выходзіць у Слоніме з
25 верасня 1939 года. Яе рэ-
дагаваў Іосіф Антонавіч Чэр-
няўскі, а дапамагаў яму пэст
Анатоль Іверс.

Кожны дзень у рэдакцыю
прыходзілі наведвальнікі з
усяго павета, якія прыносілі
карэспандэнцыі аб пераменах
у жыцці. Аднойчы завітаў да
супрацоўнікаў газеты ваенны
журналіст, пісьменнік Мікола
Ткачоў. Ён пасябраваў з Ан-
толем Іверсам, часта бываў у
яго на кватэры, што знаходзі-
лася на Косаўскім тракце.

Неўзабаве пачалася Вялікая
Айчынная вайна. Мікола Тка-
чоў быў пайшоў са сваёй ды-
візіяй пад Беласток. А праз
колькі дзён фашысты захапілі
Слонім.

У першыя дні акупацыі з го-
рада нельга было выбрацца.
Гітлераўцы лютавалі, рас-
стрэльвалі, савецкіх грамадзян,
актывістаў. Таму Анатоль Іверс
разам з жонкаю Вераю нейкі
час знаходзіўся ў Слоніме.

еў і ўбег у дом. Гэта быў Мі-
кола Ткачоў.

— Як цябе не заўважылі
немецкі — адзівіліся гаспа-
дары.

— Ад самага Беластока на-
чэмі прабіраюся на ўсход. Да
вас пад ганак поўз па-пластун-
ску. Мне трэба пераагрануцца
ў цывільнае адзенне...

Анатоль Іверс даў сябру
свой касцюм, а салдацкае
адзенне пайшло ў печ. Як ні
ўгаворвалі гаспадары Міколу
застацца, той адмовіўся, бо
трэба было данесці да сваіх
важную інфармацыю...

Потым Анатоль Іверс разам
з жонкаю Вераю пакінулі Слонім
і на вёсцы далучыліся да
антыфашысцкай барацьбы. У
красавіку 1942 года па задан-
ні партызан зноў вярнуліся ў
Слонім на падпольную работу
— народным мсціўцам патрэб-
на была разведка.

Многа добрых спраў зрабілі
слонімскай падпольшчыкі за
адзін год і сем месяцаў. Яны
выдавалі лістоўкі, забяспечвалі
партызан медыкаментамі, а га-
лоўнае — матэрыяламі развед-
вальнага характару.

Выдаў слонімскай падполь-
шчыкаў здраднік. Некалькі ме-
сяцаў фашысты сачылі за ква-
тэрай на Падгорнай, 13. А 25
лістапада 1943 года ў горадзе
пачаліся арышты.

Анатоль Іверс з жонкаю
выбраліся з горада і рознымі
сцежкамі накіраваліся на баць-
коўскі хутар каля вёскі Чамя-
ры. Прыцемкам Вера зайшла ў
хату. Яна не спадзявалася, што
карнікі акружаць хутар. Вера
арыштавалі і кінулі ў падвал
СД.

Праз гадзіну Анатоль Іверс
таксама завітаў на роднае па-

селішча, але там нікога не зас-
таў. Хутаране казалі, што Ве-
ру арыштавалі. Дарога была
адна — у партызанскі атрад.

Адгрымела вайна. Анатоль
Іверс даведаўся, што жонку і
бацьку, якога арыштавалі пэ-
ней, гітлераўцы знішчылі ў
Калдычэве. Мясцовыя народ-
ныя мсціўцы расказалі і пра
смерць брата-партызана, які
загінуў у біт пад Івацэвічамі.
Не было ніякіх звестак і ад
сябра — Міколы Ткачоў.

Так слонімскай падполь-
шчык Анатоль Іверс (І. Д. Міс-
ко) застаўся без самых блізкіх
яму людзей. Праўда, М. Ткачо-
ва ён знайшоў у Магілёве. У
сваім пісьме ад 22 красавіка
1945 года Мікола пісаў:

«Анатоль, трагедыя тваёй
сямі, тваёй Веры — не выпа-
дак у гэтай вайне, тым не
менш яна скаланула мяне на-
дзвычайна. Я помню Веру, ці-
хую, удумліваю і пытліваю
сяброўку тваю. Так я разумеў
яе і цяпер уяўляю так. Гэтым
яна мне заўсёды падабалася.
Я ведаю яе, як простую, па-
кладліваю і чуллівую жанчы-
ну. І той гаркавы салдацкі су-
хар, які яна спакойна клала
мне ў кішэнь у тую ліпень-
скую раніцу апошняга нашага
расстання, не раз я прыгадваў
пасля, як праву чуллівасці і
дабраты да мяне, увагуле да
чалавека, да баіца Чырвонай
Арміі. Яе і твая дабрата ў тую
раніцу, скажу нават больш —
бяспрашна ў варожым акру-
жэнні дапамаглі мне тады
шчасліва выбрацца з горада і
далучыцца да сваіх часцей,
сыгралі неацанімую паслугу.
Гэты выпадак я паклаў у асно-
ву свайго аднаго апавядання».

У пасляваенныя гады Ана-
толь Іверс не раз сустракаўся
з Міколам Ткачовым у Мінску,
Сябры ўспаміналі мірнае жыц-
цё і ваеннае ліхалецце. А ў
красавіку 1979 года ў Слонім
прышла сумная вестка — Мі-
кола Ткачоў памёр...

«Дай божа, каб больш ніко-
му не давалася каштаваць той
гаркавы салдацкі сухар», —
закончыў свой успамін Ана-
толь Іверс.

Сяргей ЧЫГРЫН

Праўленне Саюза тэатральных дзеячў БССР выказвае спа-
чванне кандыдату мастацтвазнаўства Лавіцкаму Арсенію Алян-
сандравічу з выпадку трагічнай смерці ЖОНКІ.

У Радашковічах, у маляўнічым кутку сярод старых ліп і вербалозаў жыве жонка вядомага беларускага вучонага, акадэміка Браніслава Адамавіча Тарашкевіча. Яна ж і пляменніца першага рэдактара газеты «Наша Ніва» Аляксандра Мікітавіча Уласава. Старэнькі домік Веры Андрэеўны Ніжанкоўскай прымаціўся ля мясцовай бальніцы на вуліцы Б. Тарашкевіча, а

— Сёе-тое мы чулі і ведаем пра вас — сказаў Уласюк. — Мы ведаем і некаторыя вашы творы. Яны не надрукаваны, а ходзяць у народзе, нібы зложаныя народам.
— Мой дзядзька Уласаў і ёсць той рэдактар, пра якога ўспамінае Якуб Колас у гэтай кніжцы, — тлумачыць Вера Андрэеўна, ведаючы пра маё сваяцтва з народным паэтам.

дзе, Кастусь Міцкевіч атрымаў куток у рэдакцыі і капейку на прахвіццё. Рэдактар быў душэўны і спагадлівы чалавек. Едуць у Вільню ў трэцім класе вагона, Уласаў пачуў ад палітнікаў з Мікалаеўшчыны, што ёсць у іх адзін настаўнік, які «смешна піша і чытае пэнашаму». Праз нейкі час, на з'ездзе настаўнікаў у Мінску, на Камароўцы, у хаце Леаніда Канстанцінаўскага

Якуб Колас у сваёй кнізе: «...Уся яго постаць нагадвала дзябелюню чыгунную тумбу. У яго пакоі былі гіры і штангі, і ён прыступіў да гімнастычных практыкаванняў».
Аляксандр Уласаў шукаў цікавых людзей. Заахвоцьваў Купалу, Коласа, Бядулю працаваць у газеце «Наша Ніва». Дарэчы, у 1912 годзе ён перадае рэдагаванне «Нашай Нівы» Янку Купалу, а сам едзе ў Мінск, дзе арганізуе і рэдагуе часопіс «Саха». Рэдакцыя размяшчалася каля Старажоўскага рынку. Па словах самога рэдактара, «Пакой быў бедны: колькі скрынак, без стала, прымус, чайнік і шмат энтузіязму».

з 21 па 27 снежня

21 снежня, 19.50
«ПРАЧЫТАЙЦЕ МАЁ ПІСЬМО...»
Агляд крытычнай пошты за тыдзень.

22 снежня, 18.15
«СУЗОР'Е»

Аб тым, якое месца павінны займаць музеі ў захаванні, прапагандзе і збіранні фальклору, народных традыцый.

23 снежня, 21.50
«У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ»

М. Варфаламееў. «З новым годам!». Спектакль Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.

25 снежня, 13.05
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

Чарговы выпуск тэлеальманаха расказвае пра творчую дыскусію ў Саюзе пісьменнікаў БССР, дзе адбылося абмеркаванне плана-праекта выдавецкай серыі «Скарбы сусветнай літаратуры». Упершыню дыскусія па выданні такой грунтоўнай серыі праходзіла з такім шырокім удзелам грамадскасці, друку тэлебачання.

26 снежня, 23.10
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

У праграме выступаць Дзяржаўны эстрадны аркестр БССР пад кіраўніцтвам М. Фінберга і ўдзельнікі Усесаюзнага фестывалю «Юрмала-87».

27 снежня, 17.10
АУТАРСКІ КАНЦЭРТ А. МДЗІВАЊІ

У першым аддзяленні ў выкананні Дзяржаўнага акадэмічнага народнага аркестра БССР імя І. Жыноўіча прагучаць п'еса для аркестра «Крыжачок», песня для народнага аркестра, фантазія для аркестра «Лянок», сімфонія ў пяці паэмах «Памяць зямлі». У другім аддзяленні сімфонія «Полацкія пісьмёны» выканае Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР.

27 снежня, 22.35
ІНФАРМАЦЫЙНА-МУЗЫЧНАЯ ПРАГРАМА

Вядучы — каментатар А. Трызна.

У «КНИГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

А. БАРСКІ. Лірычны пульс. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 40 к.
Ц. ГАРТНЫ. Збор твораў у чатырох тамах. Т. 1. Вершы. Апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 2 р. 30 к.
ДЗЕНЬ ПАЗЫІІ-87. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 2 р. 50 к.
А. МАКАЕНАК. Збор твораў у пяці тамах. Т. 2. П'есы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 70 к.
М. СТРАЛЬЦОУ. Выбранае. Проза, паэзія, эсэ. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 2 р. 50 к.

ПЕРШЫ РЭДАКТАР КОЛАСА

поруч, на другім доме, дзе працаваў і жыў вучоны, памятная мемарыяльная дошка члена КПЗБ і старшыні Беларускай рэвалюцыйнай грамады.

Вера Андрэеўна мае ўжо шануюны ўзрост але памяць яе ўчэлістая і светлая. Яна хораша гаворыць пэнашаму. Ахвотна дзеліцца ўспамінамі пра памятных сустрачкі з вядомымі дзеячамі культуры і беларускага нацыянальнага — вызваленчага руху. З асаблівай цеплынёй у голасе прыгадвае свайго дзядзьку, матчынага брата, які жыў у Мігаўцы, што вярсты за дзве ад Радашковіч.

У Веры Андрэеўны на стала ляжыць кніга Якуба Коласа «На ростанях». Надзеўшы акулары, яна пагартала яе:

— Вось пачытайце гэты месца, калі ласка.
«...Неўзабаве ў рэдакцыю прыйшоў і сам рэдактар, высокі, плячысты, з пышнымі чорнымі вусамі. Відаць, перад адзяваннем рэдактар чапляў на вусы навушнікі, а канцы іх, туга нацягнушы, завязваў на пэтыліцы і так хадзіў з гадзінку, каб прыдаць вусам пажаданы для іх уласнік выгляд. Свайму знешняму выглядзе рэдактар надаваў не малое значэнне».

У другім месцы чытаю: «...Уласюк закурываў пэнашаму, пакасіўся на цёмны куток пакоя.

Яна колькі хвілін памалючалася. Магчыма, гаспадыня прыгадала далёкае дзяцінства ў фальварку Калізбер, дзе жылі яе бацькі і куды часта наезджыў на ровары «дзядзька Саша», як любіўна называлі яго ў сям'і.

Вера Андрэеўна, перагарнуўшы хатні архіў, перадала мне лісткі ўспамінаў пра свайго дзядзьку. Уважліва прачытаўшы іх, я зразумеў, што Аляксандр Уласаў — яскравая і каларытная асоба. Ён адзін з тых самзаданых дзеячаў, якія цэлкам аддавалі жыццё народнай справе, абароне правоў працоўных. На пачатку 1905 года ён актыўна ўключыўся ў дзейнасць Беларускай рэвалюцыйнай грамады. Быў адным з першых стваральнікаў і рэдактарам «Нашай Нівы». Змагався за асвету на беларускай мове. Пад яго непасрэдным кіраўніцтвам была створана ў 1922 годзе ў Радашковічах беларуская гімназія.

Невыпадкава, што Якуб Колас з прыязню ўспамінае пра свайго першага рэдактара. Менавіта Аляксандр Уласаў прапанаваў настаўніку без пасады (пасля настаўніцкага з'езда ў Мікалаеўшчыне ў 1906 годзе Канстанцін Міхайлавіч быў пазбаўлены работы ў школе) працу ў рэдакцыі «Нашай Нівы».

Тэды, у далёкім 1906 го-

настаўнік з Мікалаеўшчыны чытаў свае вершы. Па словах Аляксандра Мікітавіча, «усе зразумелі, што перад намі ўзыходзячая зорка Беларускай паэзіі».

Пра свайго «хрэснака» Уласаў піша так:

«Прышоў у рэдакцыю да нас урэшце Якуб Колас. Далі яму адпаведную работу. Прыслалі ў «Нашу Ніву» многа вершаў, расказаў, карэспандэнцыяў. Колас меў рэзгандыяў. З блаліх вершаў рабіў добрыя, і месгачковыя вершаплёты, прачытаўшы свае вершы сззім знаёмым, дзівіліся разам з імі: якія пекныя вершы. Колас унёс многа гумару ў рэдакцыю. Чалавек ён быў жыццяродасны. У жыццё нашае «богемы» ўносіў у вольныя часіны многа вяселля».

Калі Якуба Коласа пасадзілі ў турму за ўдзел у настаўніцкім з'ездзе і за крамольныя вершы, да свайго калегі не раз заходзіў рэдактар. Ён звычайна жартавалі, расказвалі нешта вясёлае, кідаў у сэрца «іскры бунтарскага духу», сам рагатаў густым басам так, аж но трэслася яго магутнае цела і, знячэўку, пакідаў рубля на падмацаванне. Тое, што Уласаў быў чалавекз незвычайнай сілы, гаворыць такі факт: ён, гуляючы, падкідаў пудовыя гіры, згінаў падкову ў руках. Не прамінуў пра гэта расказаць і

В. А. Ніжанкоўская прыводзіць у сваіх успамінах наступныя словы Уласава:
«Калі я быў студэнтам, то мне прарочылі кар'еру літаратара-гумарыста, а я якраз усё жыццё пісаў на палітычныя і эканамічныя тэмы і з здавальненнем пракламаціў супроць угодных дзяржаве кандыдатаў у Думу».

Вера Андрэеўна прыгадвае, як да яе дзядзькі ў Мігаўку прыходзілі людзі з вёсак Пяціолі, Шалухічы, Дзякшныяны, каб паслухаць, што робіцца на свеце, дзведвацца пра навіны з газет ці паглядзець спектаклі «Паўлінка», «Мікітаў лапаць», «Збятэжаны Саўка», пачуць добрае слова пра мужыцкую долю.

За «хамскі дух» і абуджэнне нацыянальнай свядомасці мужыка рэдактару «Нашай Нівы» давялося пакаштаваць казеннага хлеба ў лагера «Сталалкова» і ў Бабруйскай крэпасці.

«Аляксандр Уласаў не быў камуністам, але яму дэваралі камуністы і грамадоўцы як вельмі пэнашаму і сумленнаму чалавеку», — так характарызуе першага рэдактара «Нашай Нівы» Вера Андрэеўна. Яе хату часта наведваюць людзі, якія цікавяцца роднай спадчынай. Гэта аб'яўляе сівае жанчына — жывая сведка паасобных старонак нашай гісторыі, жывая павязь пакаленняў.

С. БЕЛЫ, заслужаны настаўнік БССР.

ПАМЯЦІ ТАВАРЫША

Пасля працяглай і цяжкай хваробы 12 снежня гэтага года памёр вядомы беларускі лінгвіст, фалькларыст і літаратар Яўген Рапановіч.

Яўген Нічыпаравіч Рапановіч нарадзіўся 27 верасня 1929 года ў вёсцы Холма, што на Мядзельшчыне, у прастай сялянскай сям'і. Тан сталася, што ён часцей за ўсё і сам вучыўся і іншых вучыў. Адпрацаваў у школах Нарачанскага краю больш дзесяці гадоў. Пасля Пастаўскага педвучылішча выкладаў у Будслаўскай сярэдняй школе. Вучыўся ў БДУ імя У. І. Леніна, у аспірантуры. І зноў жа працаваў у Дзягільскай, Мільчанскай і Слабадскай школах.

Ужо там, на Мядзельшчыне, Я. Рапановіч поруч з педагагічнай працай знаходзіў магчымасць пісаць апавяданні, якія змяшчаліся ў часопісах «Маладосць» і «Бярозка», у альмана-

ху «Нарач». Хадзіў ад вёскі да вёскі, запісваючы ўзоры вуснай народнай творчасці. Яго старанымі выйшлі два ёмістыя зборнікі «Беларускіх прыказак, прымавак і загадак».

З пачатку 60-х гадоў Яўген Нічыпаравіч стала жыў у Мінску. З той жа адданасцю і прыныповаасцю, чалавечай заклапочанасцю і сумленнем ён працаваў у выдавецтвах «Народная асвета», «Навука і тэхніка», а тансама ў БелСЭ.

Выбіраючы вольную хвіліну, пісаў апавяданні, стварыў эсэ «Куба — любоў мая» — як вынік двухгадовага жыцця на востраве Свабоды, пераклаў на беларускую мову апавесць Алены Ла Гумы «Каменная краіна», якая выйшла ў 1975 годзе. Перакладаў тансама з эстонскай, польскай і іншых моў. Ён жа аўтар літаратурных плакатаў «Кандрат Крапіва»,

«Пятрусь Броўка», «Максім Танк». Да ўсяго гэтага можна дадаць больш дзесятка навуковых даследаванняў па беларускай мове. Яго шчырым клопатам стала стварэнне тэрміналагічных слоўнікаў.

А самым найбольшым грамадскім і навуковым подзвігам Я. Рапановіча сталі стварэння ім шэсць ёмістых кніг слоўнікаў населеных пуннтаў усіх абласцей Беларусі. Калі некалі нехта сумняваўся, ці трэба яны, то зараз без іх не абыходзіцца ніводны даследчык-гуманітарый, ні адзін краязнавец, ні адно выдавецтва. Гэта адзін з буйнейшых помнікаў беларускай лінгвістыкі апошніх дзесяцігоддзяў. Дзіву даецца, як з такой велізарнай работай змог справіцца толькі адзін (!) чалавек, да таго ж са слабым здароўем.

Няма сумненняў, што імя Яўгена Нічыпаравіча Рапановіча зойме належнае месца ў гісторыі нашай культуры.

ГРУПА ТАВАРЫШАУ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02387 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыны праз два інтэрвалы. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алясь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алясь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.